

KINDERRECHTENFORUM 7 | 2010

Kinderen en jongeren in armoede

Kinderrechtenforum 7|2010

Kinderen en jongeren in armoede

Colofon

Kinderen en jongeren in armoede
Kinderrechtenforum nr. 7, 2010
Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw
November 2010

Eindredactie

Astrid De Bruycker, Jef Geboers & Nele Willems
Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw
Pacificalielaan 5, 9000 Gent

Grafisch ontwerp

Pieter Willems
www.pjotr.be

Drukwerk

NewGoff, Gent

Voorwoord

Sinds de oprichting van de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen in 1996 is het steeds de betrachting geweest om de krachten te bundelen door mensen, organisaties en ideeën samen te brengen omtrent rechten van kinderen. De Kinderrechtencoalitie wil specifiek vanuit het gezichtspunt van niet-gouvernementele organisaties (NGO's) een structurele bijdrage leveren aan de implementatie van de rechten van het kind zoals die worden erkend in het door België geratificeerde Verdrag inzake de Rechten van het Kind.

Eén van de middelen die de Kinderrechtencoalitie hierbij hanteert, is de organisatie van Open Fora. Op deze momenten zijn NGO's, academici, beleidsinstaties, semioverheden en individuele geïnteresseerden welkom voor discussie en overleg. In 2010 werden deze Open Fora parallel met het Europees Jaar van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting georganiseerd rond het thema kinderen en jongeren in armoede.

Dit Kinderrechtenforum is het zevende in de reeks en bundelt het standpunt en de aanbevelingen van de Kinderrechtencoalitie met bijdragen van sprekers¹ op de Open Fora van 1 april en 14 juni 2010.

Met dit Kinderrechtenforum wil de Kinderrechtencoalitie de constructieve dialoog met alle betrokkenen verder verdiepen, belangrijke thema's blijvend in de aandacht brengen en de discussies die hieromtrent worden gevoerd, stimuleren. Het Kinderrechtenforum zal als bronnenmateriaal worden gebruikt bij het alternatief rapport dat door de Kinderrechtencoalitie en haar Franstalige zusterorganisatie CODE wordt samengesteld.

¹ De standpunten die worden ingenomen in de bijdragen stemmen niet noodzakelijk overeen met de standpunten van de Kinderrechtencoalitie.

3 Voorwoord

5

01 7 Kinderen en jongeren in armoede: het perspectief van de kinderrechten-NGO's
Kinderrechtencoalitie Vlaanderen

02 43 “Eten voor mijn kinderen of medicijnen voor mezelf?”
Interview met leden en medewerkers van Recht-Op, Antwerpen

03 51 “It takes a village to raise a child”
Impliciete opvoedingsondersteuning in de Gentse buurtspelotheken
Martine Van Limberghen

04 61 Armoede in de vroege kindertijd: situatie & beleid
Katrien De Boyser

05 71 “Ik versta d’er niks van! Verstoat?”
Over de arbeidsmarkt in conflict met onze jongeren
Eveline van Hooijdonk & Jan Naert

06 83 Adolescenten en maatschappelijke kwetsbaarheid
Prof. Dr. Nicole Vettenburg

97 Literatuur en websites

101 Aanbevolen organisaties inzake kinderarmoede

107 Over de auteurs

Aanleiding	7
Kinderen en jongeren in armoede	9
Algemene aandachtspunten van de kinderrechten-NGO's	9
Kinderen en jongeren moeten als aparte doelgroep aandacht krijgen	9
Armoedebeleid en -onderzoek moeten zich richten tot alle kinderen op Belgische bodem	10
Waakzaamheid voor rechten die met elkaar in conflict komen	10
Aandacht voor kinderarmoede in het Zuiden	11
Gegevens over kinderarmoede in Vlaanderen	12
Armoede in cijfers	12
Armoede voorbij de cijfers	13
Armoede als schending van fundamentele rechten	14
Waarom een rechtenbenadering?	14
Participatie en informatie	15
Onderwijs	16
Gezin, zorg en jeugdhulp	17
Kinderopvang	18
Huisvesting	19
Gezondheid	19
De Open Fora over kinderen en jongeren in armoede	21
Armoedebeleving	21
Wantrouwen	21
Jongeren die over armoede spreken, spreken niet over armoede	22
Belang van de organisaties	22
Armoedebeleid en de implicaties voor kinderen en jongeren	23
Gebrek aan flexibele, maar slagkrachtige beleidsnetwerken	23
De vroege kindertijd	23
Zorg en educatie tijdens de vroege kindertijd	24
Opvoedingsondersteuning: instrument in de strijd tegen armoede?	25
De adolescentie	26
De overgang tussen onderwijs en arbeidsmarkt en de kloof na 18	26
Jeugdwelzijnswerk	27
Beleidsaanbevelingen	28
Tijd voor een expliciete beleidskeuze tegen armoede	28
Tijd voor een beleid gestoeld op fundamentele rechten	30
Rekening houden met de beleving van kinderen in armoede	31
Gelijke kansen voor alle gezinnen	32
Onderwijs als hefboom voor iedereen	37
Vrije tijd	40

01

Kinderen en jongeren in armoede: het perspectief van de kinderrechten-NGO's

7

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen

Aanleiding

Het hoeft niet te verwonderen dat een netwerk van kinderrechten-NGO's in Vlaanderen besluit zich een jaar lang over het thema kinderarmoede te buigen. Zoals we eind 2009 immers uit divers onderzoek en vervolgens ook geregeld via de pers² vernamen, leeft 16,9 % van de kinderen³ in België onder de armoedegrens, wat overeenkomt met de vijfde slechtste score van Europa. Bovendien lopen bepaalde groepen kinderen, zoals kinderen uit werkloze, kroostrijke of eenoudergezinnen, een groter risico op leven in armoede⁴. Een slechte voeding, gevoelens van schaamte en minderwaardigheid, beperkte onderwijskansen en uitsluiting uit sociale activiteiten zijn maar enkele van de factoren die een negatieve impact hebben op de diverse domeinen van het leven en de ontwikkeling van kinderen in armoede.

Vertaald naar het denkkader van kinderrechten betekenen deze negatieve invloeden vaak een systematische schending van de rechten die kinderen genieten op basis van nationale en internationale wetgeving. Als organisatie die wil bijdragen tot het respect voor en wil toezien op de toepassing van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) vond de Kinderrechtencoalitie het dan ook haar taak om tijdens het jaartraject 2010 dit schrijnend en complex probleem nauwer te onderzoeken. Dit deden wij aan de hand van twee open overlegmomenten, Open Fora, tijdens dewelke deskundigen samen met een beperkt aantal aanwezigen door middel van studie en discussie tot een grondige analyse trachtten te komen. Deze Open Fora werden gevolgd door verder intern overleg en mondden tegen het najaar uit in deze publicatie⁵. Hierin zetten

² Zie bijvoorbeeld De Morgen van 3 december 2009.

³ Conform Artikel 1 van het IVRK definiëren wij 'kind' als elke persoon jonger dan 18 jaar, tenzij anders vermeld. In onderzoek wordt vaak de leeftijdsopdeling 0-15 en 16-24 gemaakt. Het cijfer van 16,9% slaat op de leeftijdsgroep 0-15. Het armoederisico voor de leeftijdsgroep 16-24 bedraagt 17,2%.

⁴ Koning Boudewijnstichting. (2008). *Armoede en sociale uitsluiting in België*. Pg. 37-38.

⁵ In het verleden werkten we al rond geweld tegen kinderen, vrijheidsbeperkingen en vrijheidsberoving, uitval en uitsluiting in het onderwijs en beeldvorming over kinderen en jongeren. De resultaten van deze trajecten vindt u terug op onze website (www.kinderrechtencoalitie.be).

wij het standpunt en een reeks beleidsaanbevelingen uiteen die onderschreven worden door de 29 leden van de Kinderrechtencoalitie, en bieden wij ook ruimte voor artikels van sprekers. Door het samenbrengen van expertise uit het niet-geïnstitutionaliseerde werkveld met andere ervaringen en onderzoek, en door steeds het kind centraal te stellen in denken en doen, hopen de leden van de Kinderrechtencoalitie aan de hand van een gedragen standpunt en accurate aanbevelingen een waardevolle bijdrage te kunnen leveren tot het begrip en de bestrijding van armoede bij kinderen en jongeren in België.

Door in 2010 voor het thema armoede te kiezen, schrijft de Kinderrechtencoalitie zich ook in in het brede kader van het Europees Jaar van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting. In 2000, bij de aanvang van de Lissabonstrategie, beloofden de Europese staatshoofden om tegen 2010 significante vorderingen te hebben gemaakt in het uitroeien van armoede. Vanuit de vaststelling dat deze belofte niet werd nagekomen, besloot de Europese Unie (EU) de jaarlijkse sensibiliseringscampagne in 2010 te wijden aan de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting. De Europese Commissie schuift hierbij twee belangrijke doelstellingen naar voor: enerzijds bewustmaking van de bevolking en anderzijds 'een hernieuwde politieke inzet van de EU en de individuele lidstaten om armoede en sociale uitsluiting te bestrijden'⁶. In België zijn het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting en de POD Maatschappelijke Integratie Armoedebestrijding, Sociale Economie en Grootstedenbeleid verantwoordelijk voor het uitvoeren van het Europees Jaar. De rol van België wordt bovendien nog vergroot door het Belgisch voorzitterschap van de Europese Unie dat op 1 juli 2010 voor de periode van 6 maanden van start ging. Federaal staatssecretaris voor Armoedebestrijding, Philippe Courard, gaf bij de lancering van het Europees jaar in Madrid het terugdringen van kinderarmoede als een van de prioritaire werkpunten van het komend Belgisch voorzitterschap aan⁷. In dit kader vonden verschillende activiteiten plaats⁸. Tegen het einde van het voorzitterschap moeten de inspanningen kunnen worden vertaald in een Europese richtlijn die nieuwe indicatoren van kinderarmoede en welzijn behelst.

Op 11 juni 2010 publiceerde het Comité voor de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties de slotbeschouwingen – *Concluding Observations* – gericht aan België. Ze bevatten 88 aanbevelingen en dat zijn er 56 méér dan in 2002. Niet minder dan zestien aanbevelingen van het Comité hebben betrekking op kinderarmoede. Het Comité is erg verontrust over het geringe budget dat in vergelijking met andere landen van de OESO wordt besteed aan sociale uitgaven en over de toenemende kinderarmoede in een rijk land als België. In de aanbevelingen die de NGO's in deze publicatie formuleren, werden ook de relevante slotbeschouwingen van het Comité opgenomen.

⁶ Zie www.2010againstopoverty.eu/about/?langid=nl.

⁷ Nieuwsbrief van de POD Maatschappelijke Integratie, Armoedebelied, Sociale Economie en Grootstedenbeleid. Zie www.mi-is.be/be_nl/09/pages/echo/echo6.html.

⁸ Kinderarmoedeconferentie in september 2010, informele ministerraden van de Europese ministers van het gezin en van armoedebestrijding in oktober 2010 en een rondetafel armoedebestrijding op 18 en 19 oktober 2010.

Kinderen en jongeren in armoede

Algemene aandachtspunten van de kinderrechten-NGO's

Kinderen en jongeren moeten als aparte doelgroep aandacht krijgen

Het armoedebeleid van vandaag spitst zich voornamelijk toe op de bestrijding van financiële armoede en de tewerkstelling van ouders⁹. Zonder afbreuk te doen aan het belang van deze inspanningen en zonder kinderen los te koppelen uit de verschillende contexten waartoe zij behoren (gezin, school, etc.), is het omwille van de afhankelijke positie van kinderen nodig om specifieke aandacht te besteden aan kinderen als aparte doelgroep in het armoedeverhaal. Dit impliceert aandacht voor kinderen en jongeren in alle beleidsdomeinen. Bij cijfermateriaal over het aantal huizen waar de energietoevoer wordt afgesloten, weten we bijvoorbeeld niet in hoeveel van deze huizen gezinnen met kinderen wonen. Ook wanneer armoedesituaties het gevolg zijn van schuldenopstapeling of andere problemen (en dus niet enkel van een laag inkomen), blijft de armoede van de gezinnen (en dus ook van de kinderen die er deel van uitmaken) onzichtbaar. De NGO's willen met andere woorden benadrukken dat beleid enkel ten goede komen kan aan die mensen van wie de armoede wordt gedocumenteerd.

De leden van de Kinderrechtencoalitie stellen ook vast dat kinderen en jongeren armoede op hun eigen manier beleven en er de effecten vaak des te sterker van ervaren (invloed op hun ontwikkeling, sociale en emotionele invloed, onderwijs,...). De NGO's zien kinderen en jongeren als experts van hun eigen leefwereld en dus als actoren die onmisbare inzichten kunnen meebrengen voor een doeltreffend beleid. Daarom moeten kinderen en jongeren binnen het beleid, maar ook binnen armoedeonderzoek (statistisch en belevingsonderzoek) als een aparte doelgroep aandacht krijgen. Zij hebben het recht om te worden gehoord over hoe zij armoede ervaren en om te worden betrokken bij de totstandkoming van breed gekaderde kennis en beeldvorming over armoede en van een geïntegreerd armoedebeleid. Deze bekommernis komt niet voort uit een benadering van kinderen als onschuldige subjecten die armoede moeten ondergaan en 'er niet kunnen aan doen' (wat zou impliceren dat op volwassenen de eigen verantwoordelijkheid, het individueel schuldmodel, wel van toepassing zou zijn), maar uit een benadering van kinderen en jongeren als individuele dragers van specifieke rechten enerzijds en van speciale noden op vlak van ontwikkeling en bescherming anderzijds¹⁰.

⁹ Koning Boudewijnstichting. (2008). Pg. 41.

¹⁰ Zie o.a. Redmond, G. (2008). Child poverty and child rights: Edging towards a definition. In: *Journal of Children and Poverty*, 2008 Vol. 14, No. 1, pg. 63.

Armoedebeleid en -onderzoek moeten zich richten tot alle kinderen op Belgische bodem

De kinderrechten-NGO's stellen vast dat bepaalde groepen kinderen uit de boot vallen. Armoede treft namelijk in het bijzonder ook niet-Belgische kinderen, kinderen zonder wettig verblijf, kinderen die in aanraking komen met het gerecht, kinderen met een handicap of langdurige ziekte, kinderen die opgroeien in gezinnen met schulden, etc. Alle minderjarigen moeten in de eerste plaats als kind en individueel houder van rechten worden beschouwd en dan pas in hun specificiteit (bv. armoede, handicap, zonder wettig verblijf, etc.). Een schrijnend actueel voorbeeld is de situatie waarin minderjarige vreemdelingen (asielzoekers en andere) zich als gevolg van de opvangcrisis bevinden. In een persbericht van 24 maart 2010¹¹ spreken het platform 'Mineurs en exil', de Nederlandstalige en Franstalige Ordes van advocaten van de Balies te Brussel en verschillende kinderrechtorganisaties hun verontwaardiging uit over het feit dat vele kinderen zich alleen op straat bevinden, zonder woonst en zonder begeleiding. Hierdoor 'lopen ze een groot risico om het slachtoffer te worden van geweld, uitbuiting en zelfs verdwijning. Zonder vaste woonplaats kunnen ze zelfs niet reageren op uitnodigingen van de overheid om zich aan te bieden voor gesprekken in verband met hun verblijfssituatie.'

Waakzaamheid voor rechten die met elkaar in conflict komen

De kinderrechten-NGO's willen waakzaam zijn voor de mogelijkheid dat rechten of belangen met elkaar in conflict komen. Uit de ervaringen van de NGO's is gebleken dat ouders in armoede vaak een groot wantrouwen voelen tegenover instanties die worden bedoeld om gezinnen te helpen. In Vlaanderen bestaan er heel wat instanties en diensten die het leven van personen en gezinnen ondersteunen en de toegang tot fundamentele rechten dienen te verzekeren: scholen, gezondheidsdiensten, kinderdagverblijven, buitenschoolse opvang,... Gespecialiseerde diensten, zoals de Bijzondere Jeugdzorg, bieden tweedelijns hulp in het geval van problematische situaties. De NGO's stellen echter vast dat de diensten en instanties voor eerstelijns hulp er vaak moeilijk in slagen hun taken ten opzichte van deze gezinnen ten gronde te vervullen. Daarentegen zijn deze gezinnen net vaker het object van heel wat interventies van de gespecialiseerde diensten voor tweedelijns hulp (plaatsingen, etc.). Deze interventies, die in het kader van de bescherming van kinderen en hun recht op bijvoorbeeld zorg en een adequate levensstandaard gebeuren, worden door de gezinnen niet gevraagd en bijgevolg vaak beschouwd als inmengingen in het gezinsleven.¹² Het gezinsleven is echter vaak hét sleuteldomein waarvoor mensen in armoede zich inzetten, 'omdat ze

¹¹ Persbericht van 24 maart 2010 door het Platform 'Mineurs en exil' met de ondersteuning van de Nederlandstalige en Franstalige Ordes van advocaten van de Balies te Brussel en van verschillende organisaties en instellingen ter verdediging van de rechten van het kind: DEI Belgique, le Service droit des Jeunes, Le Délégué général aux droits de l'enfant, UNICEF Belgique, la Code, Beweging Kinderen Zonder Papieren, Caritas International.

¹² Zie Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw; CODE. (2010). *Alternatief Rapport van de NGO's over de toepassing van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind*. Hoofdstuk 8.

precies daar het diepst een schending ervaren van hun rechten en van die van hun kinderen.' Zij willen wel hulp, maar willen die hulp ook zelf kunnen weigeren of begrenzen. Voor ouders in armoede lijkt het echter 'dat zij enkel rechten hebben in functie van het belang van het kind.'¹³

Uit gesprekken met armenverenigingen is gebleken dat dit wantrouwen bij uitbreiding ook kan worden gevoeld tegenover de benadering van kinderarmoede vanuit kinderrechtensperspectief. Omdat de Kinderrechtencoalitie deze gevoeligheden niet uit de weg wil gaan, maar net het overleg wil aanmoedigen, kwam naast het perspectief van jongeren in armoede, ook het perspectief van de ouders uitgebreid aan bod tijdens het eerste Open Forum (cf. infra).

Aandacht voor kinderarmoede in het Zuiden

Tijdens het jaartraject 2010 hebben de NGO's vooral gefocust op armoede in eigen land. Dit neemt niet weg dat verschillende van onze leden heel actief voor de bestrijding van (kinder-)armoede in het Zuiden streven. Ook de Belgische overheid mag armoede in het Zuiden niet uit het oog verliezen. Sinds de ontwikkeling van de strategienota 'Eerbied voor de Rechten van het Kind' (2005) heeft België wel aandacht gehad voor enkele ernstige kinderrechtenschendingen zoals het gebruik van kindsoldaten en de inzet van kinderarbeid maar van een sectoroverschrijdende aanpak is er echter nog lang geen sprake. Kinderen vormen ruim een derde van de totale bevolking in ontwikkelingslanden. Meer dan 40% (ruim een half miljard) leeft in armoede en moet zien rond te komen met minder dan 1 euro per dag.

Dit beïnvloedt niet alleen de fysieke maar ook de mentale leefwereld van de kinderen. Ze krijgen onvoldoende voeding, gaan vaak niet naar school en krijgen onvoldoende basisgezondheidszorg:

- 101 miljoen kinderen gaan nog altijd niet naar de lagere school;
- 8.8 miljoen kinderen stierven in 2008 voor hun 5e verjaardag;
- 150 miljoen kinderen zijn slachtoffer van één of andere vorm van kinderarbeid;
- 17.5 miljoen kinderen hebben hun ouders verloren aan AIDS;
- 51 miljoen kinderen zijn niet officieel geregistreerd en kunnen helemaal geen aanspraak maken op hun rechten.¹⁴

Het kost de kinderen dan ook heel veel moeite om uit te groeien tot volwassenen en vaak slagen hun eigen kinderen er ook niet in om uit de vicieuze cirkel van armoede en uitsluiting te komen.

Daarom is het essentieel te streven naar structurele armoedebestrijding in het Zuiden. Zonder rekening te houden met de rechten van de kinderen lijkt dit weinig haalbaar.

Het VN Comité voor de rechten van het kind geeft de Belgische overheid dan ook de aanbeveling om van kinderrechten een prioriteit te maken in de samenwerkingsakkoorden tussen België en haar partnerlanden.

¹³ Johnson, R.; Van Breen, H. (2008). Armoede en kinderrechten: dierbare kinderen, dierbare ouders. In: Vandenhole W. (ed.). (2008). *Kinderrechten in België*. Intersentia, Antwerp – Oxford. Pg. 191-201.

¹⁴ DGOS; UNICEF; Plan België. (2007). *Kinderrechten in ontwikkelingssamenwerking*.

Gegevens over kinderarmoede in Vlaanderen

Armoede in cijfers

We schreven hierboven dat in België 16,9% van de kinderen in een gezin leeft waarvan het inkomen onder de armoedegrens ligt. In Europa wordt armoede doorgaans relatief gedefinieerd: het armoederisico is het deel van de bevolking dat een inkomen heeft dat onder de EU-armoedegrens van 60% van het mediaan beschikbaar inkomen ligt. In het Jaarboek 2009¹⁵ van het OASeS-onderzoekscentrum van de Universiteit Antwerpen wordt een overzicht gegeven van de recentste gegevens over armoede, namelijk deze van de *EU Statistics on Income and Living Conditions* (SILC) van 2007 en van de Gezondheidsenquête uit 2004. Hieruit blijkt dat in Vlaanderen 11,3% van de 0 tot 15-jarigen en 9,5% van de 16 tot 24-jarigen met een armoederisico leeft¹⁶.

Bovendien lopen bepaalde groepen kinderen op basis van het huishoudtype van het gezin waarin zij leven een groter risico op leven in armoede. Van de eenoudergezinnen leeft 27,6% van een inkomen dat onder de armoedegrens ligt. Voor de kroostrijke gezinnen (tweeoudergezinnen met drie of meer kinderen) ligt dat cijfer op 12,5%. Ter vergelijking: van de Vlaamse gezinnen met twee volwassenen en één of twee afhankelijke kinderen lopen respectievelijk 5,9 en 5% een armoederisico¹⁷.

Uit “De interfederale armoedebaarometer 2009”¹⁸ blijkt ook dat 34,2% van de werklozen en 74,5% van de huishoudens met kinderen en zonder inkomen uit werk een armoederisico lopen.

Ook kinderen uit allochtone gezinnen lopen een groter risico op armoede. Cijfers uit de Gezondheidsenquêtes van 2001 en 2004, geven geen aparte berekening van het aandeel allochtone kinderen in armoede, maar indiceren wel dat mensen op basis van hun nationaliteit een verschillend armoederisico lopen: van de Belgen leeft 9,41% onder de armoedegrens, van de EU-burgers 21,38% en van de niet-EU-burgers maar liefst 49,07%¹⁹. In een recent artikel formuleren Bea Van Robaeyns en Jan Deduysche twee hypothesen om de beperkte aandacht voor allochtone gezinnen in armoede te verklaren. Enerzijds primeert het individuele schuldmodel in de verklaring van ‘gekleurde armoede’ (ze zijn er zelf voor verantwoordelijk, omdat ze bijvoorbeeld door een beperkte kennis van het Nederlands moeilijk tot de arbeidsmarkt toetreden). Anderzijds is er volgens hen een ‘dwingend discours dat cultuur als verklaringsmodel naar voren schuift’²⁰. De overtuiging dat aan gekleurde armoede meer aandacht moet worden besteed, wordt gesterkt door vergelijkende cijfers uit een rapport van de Europese

¹⁵ Vranken, J.; Campaert G.; Dierckx D.; Van Haarlem A. (red.) (2009). *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2009*. Acco, Leuven/Den Haag.

¹⁶ Vranken et al. (2009). Pg. 308. De cijfers voor Wallonië bedragen respectievelijk 21,2 en 22,0% wat in België voor het gemiddelde van respectievelijk 16,9 en 17,2% zorgt.

¹⁷ Vranken et al. (2009). Pg. 308.

¹⁸ Beschikbaar via www.mi-is.be; bron : EU-Silc 2007/revenus 2006.

¹⁹ Vranken et al. (2009). Pg. 311.

²⁰ Van Robaeyns, B.; Deduysche, J. (2010). Gekleurde armoede. In: *KRAX* februari-maart 2010, pg. 34.

Commissie over kinderarmoede en –welzijn in de EU²¹. In alle 17 onderzochte landen lopen kinderen die in een gezin leven waarvan minstens één van de ouders in het buitenland werd geboren, een veel hoger risico op armoede dan kinderen van wie de ouders in het land in kwestie zijn geboren. Alarmerend is dat België deze lijst aanvoert met het hoogste percentage kinderen in migrantengezinnen met een armoederisico: meer dan 60% tegenover een Europees gemiddelde van ongeveer 40%²².

Armoede voorbij de cijfers

De bovenvermelde cijfers handelen allen over inkomensarmoede. Dit is een objectieve manier om armoede te meten, maar bepaalde groepen mensen die in armoede leven, en bepaalde aspecten van armoede (andere dan het financiële aspect) kunnen er niet door worden weergegeven.

Zo moeten we ook rekening houden met bepaalde groepen die niet of ondervertegenwoordigd zijn in de statistieken. Uit een onderzoek van 2003 blijkt dat in België de meeste steekproeven van sociaal–economische enquêtes noch personen die illegaal in België verblijven, noch mensen zonder vaste verblijfplaats, noch de personen die in een collectief huishouden verblijven, bevatten²³. Ook mensen en gezinnen die wel over een inkomen boven de armoedegrens beschikken, maar die door omstandigheden zoals schuldenopstapeling of ziekte in een armoedesituatie terecht komen, vinden we niet terug in deze cijfers. Tot slot wordt in onderzoek en door de NGO's ook gewezen op een groeiende nieuwe groep mensen in armoede: gezinnen die als gevolg van de economische crisis pas recent in armoedesituaties zijn terechtgekomen en dus nog niet in de cijfers figureren.

Naast het financiële aspect, zijn er ook de vele andere aspecten die niet of nauwelijks in cijfers (kunnen) worden gevat. Armoede is niet alleen een kwestie van inkomen, maar van een geheel van uitsluitingen. Deze uitsluitingen kunnen heel vaak gedefinieerd worden als een schending van mensenrechten of kinderrechten: discriminatie, gebrek aan informatie, onveiligheid (bijvoorbeeld met betrekking tot huisvesting van slechte kwaliteit of woonbuurten met hoge criminaliteit), onzekerheid met betrekking tot werk en opleiding.

De kinderrechten–NGO's stellen vast dat gegevens die een beter beeld schep-
pen van de concrete armoedesituaties en uitsluitingen die kinderen ervaren, moeilijk te vinden zijn²⁴. Zo wordt bij dataverzameling rond diverse levensdo-
meinen te weinig de uitsplitsing gemaakt naar kinderen (en kinderarmoede),
waardoor het bijvoorbeeld niet mogelijk is te weten hoeveel kinderen opgroeien
in een onverwarmd huis of hoeveel kinderen bij ziekte niet bij de dokter gaan²⁵.

²¹ European Commission, The Social Protection Committee (2008). *Child Poverty and Well-Being in the EU. Current status and way forward*. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.

²² Ibidem. Zie figure 19, pg. 63. Andere landen met een hoog percentage (rond de 50%) zijn Estland, Litouwen en Nederland. Cijfers gebaseerd op EU-SILC 2005.

²³ Adriaensens, G.; Passot, L.; Pena-Casas, R. (2003). De ondervertegenwoordiging van arme mensen in databanken. In *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 2^e trimester 2003, pg. 392.

²⁴ Cijfermateriaal over bijvoorbeeld armoede en onderwijs komt wel nog verder aan bod.

²⁵ De Gezinsbond. (2010). *De Gezinsbond zet zich in voor het bestrijden van kinderarmoede*. Pg. 5.

Antwoorden op de vraag hoe kinderen en jongeren deze armoedesituaties dagelijks beleven, vinden we dan weer in onderzoek zoals het belevingsonderzoek bij kinderen en jongeren in armoede dat Kind en Samenleving uitvoerde in opdracht van UNICEF België en de Vlaamse overheid²⁶.

14 Armoede als schending van fundamentele rechten

Waarom een rechtenbenadering?

Het IVRK omvat geen specifiek recht op bescherming tegen armoede. Artikel 27 van het IVRK behandelt wel het recht van ieder kind op 'een levensstandaard die toereikend is voor de lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke en maatschappelijke ontwikkeling van het kind'. Het artikel houdt in dat een toereikende levensstandaard de input is die men nodig heeft om de ontwikkeling van het kind mogelijk te maken en beschrijft ook de verantwoordelijkheden van de ouders en de staat om deze levensstandaard te verzekeren. Het IVRK spreekt over 'materieële bijstand en ondersteuning, met name wat betreft voeding, kleding en huisvesting', maar verder blijft 'de levensstandaard' een vage term die noch in het IVRK, noch in andere verdragen duidelijk wordt gedefinieerd²⁷.

Armoede zorgt ervoor dat kinderen en jongeren op een verscheidenheid aan levensdomeinen met uitsluiting worden geconfronteerd en van elementaire zaken verstoken blijven. Dit kan zich afspelen op verschillende niveaus. Sociale wetenschappers onderscheiden breuklijnen op het micro-niveau (uitsluiting onder individuen, bv. een alleenstaande moeder ondergaat discriminatie op gebied van huisvesting), het meso-niveau (groepen mensen worden uitgesloten, bv. achtergestelde buurten, minderheden) en het macro-niveau (uitsluiting als gevolg van sociale constructies, geïnstitutionaliseerde uitsluiting).

Door de levensdomeinen waarop kinderen door armoede worden getroffen te koppelen aan de rechten die zij genieten op basis van het IVRK, willen de NGO's van de Kinderrechtencoalitie beleidsmakers, professionelen, ouders en kinderen zelf hefboomen aanreiken om onrechtvaardige situaties te bestrijden en te vermijden. In haar boek *'An unheard truth. Poverty and human rights'* bespreekt Irene Khan, voormalig secretaris-generaal van Amnesty International waarom een rechtenbenadering van armoede een essentieel deel van armoedebestrijding vormt. In een rechtenbenadering staan ten eerste de mensen en niet economische doelstellingen centraal. Dit betekent dat niet alleen het aantal gebouwde scholen van belang is, maar vooral de gelijke toegang tot die scholen voor alle kinderen (meisje/jongen, arm/rijk, allochtoon/autochtoon,...). Een rechtenbenadering slaagt er zo in ongelijkheden en onrechtvaardigheid bloot te leggen: diegene die worden achtergesteld komen vooraan in beeld. Mensenrechten, zo gaat Khan verder, hebben ook de kracht van het *empoweren*. Het gaat niet om het eisen van nieuwe of andere rechten voor een bepaalde groep, maar om de garantie dat mensen op gelijke basis hun rechten kunnen toepassen en afdwingen.

²⁶ Zie www.k-s.be/node/165.

²⁷ Redmond (2008). Pg. 63 en pg. 67.

Mensenrechten moedigen ook participatie en engagement bij een grotere groep burgers aan. Tot slot zijn mensenrechten een kader waarin voor de rechten van een mens ook telkens iemand verantwoording dient af te leggen. Tegenover een persoon met onvoorwaardelijke rechten staat een persoon of instantie met plichten tegenover deze eerste. Mensenrechten en dus ook kinderrechten houden verplichtingen in voor Staten en andere actoren: de verplichting om rechten te respecteren én in het geval van Staten om er verantwoording over af te leggen. Staten kunnen/moeten dus aangesproken worden op de mate waarin ze verzaken aan het garanderen van de rechten van mensen, van kinderen²⁸.

Wat volgt is een niet-exhaustieve opsomming van levensdomeinen van kinderen en jongeren – levensdomeinen waarvan de NGO's van de Kinderrechtencoalitie vaststellen dat zij worden getroffen door een leven in armoede en die kunnen worden gekoppeld aan de rechten van het kind²⁹. Deze selectie van onderwerpen vormt tegelijkertijd een illustratie van de waardegeladenheid van de discussie rond armoede vanuit kinderrechtenperspectief. Wanneer bijvoorbeeld initiatieven met betrekking tot participatie of opvoedingsondersteuning worden ondernomen, moet men zich de vraag stellen of deze worden begrepen als een 'verheffen tot de norm' dan wel of de norm mee onderwerp wordt van discussie. Daarbij stellen we de vraag hoe we mensen in armoede precies trachten te bereiken. Verwachten we, naar het winkelmodel van de opvoedingswinkels, dat mensen zelf de stap zetten? Mogen we ervan uitgaan dat iedereen die stap wil/kan zetten? Stellen we ons boven of tussen ouders in armoede? De kinderrechtenorganisaties zijn zich ervan bewust dat zij blijvend moeten reflecteren over de implicaties van interventies ten aanzien van kinderen, jongeren en gezinnen in armoede.

Participatie en informatie

Het belang van participatie situeert zich op twee domeinen. Enerzijds kunnen kinderen en jongeren in armoede de inspanningen van overheid, onderzoekers en hulpverleners aanvullen door actief te worden betrokken bij de ontwikkeling van beeldvorming en beleid³⁰. Anderzijds betekent participatie ook de actieve deelname van kinderen en jongeren aan culturele, artistieke en recreatieve bezigheden en vrijetijdsbesteding (art. 31 van het IVRK). In *Armoede en sociale uitsluiting in België* verwijzen de auteurs naar onderzoek uit het buitenland dat aantoonde dat 'voor kinderen in armoede niet zozeer het gebrek aan middelen het probleem vormt, maar veeleer hun uitsluiting bij activiteiten die voor andere kinderen vanzelfsprekend zijn en de schaamte omdat ze niet op gelijke voet kunnen deelnemen' (pg. 41). Jeugdwerking, sportieve en culturele activiteiten, maar ook kinderopvang en kleuteronderwijs moeten toegankelijk zijn voor alle kinderen – fysiek (binnen een aanvaardbare afstand), mentaal (laagdrempelig) en financieel (beperkte inschrijvingskosten).

²⁸ Khan, I. (2009). *An unheard truth. Poverty and human rights*. Norton Publishers.

²⁹ Zie ook: Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw; CODE. (2010).

³⁰ De aandacht voor kinderen en jongeren in armoede en hun eigen beleving neemt wel toe. Momenteel ondersteunt Uit De Marge acht proeftuinen 'werken met jongeren in armoede' in het kader van het participatiedecreet.

De NGO's stellen vast dat de vraag of kinderen wel competent zijn om een eigen mening te vormen, nog al te vaak wordt gebruikt om het participatierecht van kinderen in te perken. Vooral voor kinderen in een kwetsbare situatie (kinderen in armoede, maar ook kinderen die illegaal in België verblijven, asielzoekers, kinderen met een handicap, zieke kinderen, kinderen in conflict met de wet, kinderen in psychiatrische instellingen en zeer jonge kinderen), bestaat het risico dat volwassenen beslissingen nemen in hun plaats zonder hen te betrekken. Vaak is het zo dat zij bepaalde beslissingen en soms dramatische en traumatiserende maatregelen zoals uitwijzing en plaatsing moeten ondergaan en dat zij in bestaande participatie-initiatieven geen plaats krijgen. Een enquête³¹ in de Franse gemeenschap toont aan dat de ervaringen met betrekking tot participatie van jongeren sterk verschillen volgens de sociale afkomst van deze jongeren, het socioprofessioneel statuut van hun ouders en het soort onderwijs dat de jongeren volgen.

De participatie van kinderen en jongeren in armoede wordt onder meer gehinderd door een gebrek aan informatie. De NGO's stellen vast dat verschillende soorten informatie (campagnes, preventiemateriaal, websites, ...) kwetsbare groepen moeilijk bereiken, vaak als gevolg van de digitale kloof. Ook andere obstakels hinderen de participatie van kinderen en jongeren in armoede: gebrek aan opvang, problemen met toegankelijkheid op financieel en cultureel gebied en wat betreft mobiliteit, enz. Om participatie mogelijk te maken, moet de juiste informatie toegankelijk zijn, moet er een vertrouwensklimaat worden gecreëerd, moet men het ritme van de kinderen en jongeren in kwestie respecteren, moet men voldoende tijd en tussenstappen voorzien en dient men met waakzaamheid en steun de bestaande verschillen te respecteren.

Onderwijs³²

Armoede bij kinderen interfereert ook met hun recht op onderwijs. In Vlaanderen is bij decreet bepaald dat de gelijkheid van kansen één van de opdrachten is van de school³³. De NGO's stellen echter vast dat het onderwijs zeer ongelijk blijft. Onderzoek toont aan dat kinderen uit kansarme en allochtone gezinnen dikwijls worden geconfronteerd met een ongelijke startpositie die gevolgen heeft voor de rest van hun onderwijstraject. Kinderen van allochtone afkomst worden makkelijker doorverwezen naar het buitengewoon onderwijs en hebben vaker te kampen met leerachterstand.³⁴

31 Observatoire de l'Enfance, de la Jeunesse et de l'Aide à la Jeunesse (2007). *Enquête sur la participation des jeunes âgés de 10 à 18 ans en Communauté française de Belgique*. Brussel.

32 In 2008 werkte de Kinderrechtencoalitie een jaar lang rond 'Uitval en uitsluiting in het onderwijs'. De resultaten van dit jaartraject werden gepubliceerd in het gelijknamige Kinderrechtenforum 5, 2008.

33 Decreet van 28 juni 2002 betreffende gelijke onderwijskansen, Belgisch Staatsblad, 14 september 2002.

34 Cijfers en statistieken over onderwijs op de website van Oases (www.ua.ac.be/oases).

Het onderwijs kenmerkt zich ook door grote prestatieverschillen tussen leerlingen onderling³⁵ en tussen richtingen en scholen. Er is ook een hoog aantal leerlingen dat moet zittenblijven en men stelt vast dat leerlingen vaak vroegtijdig worden georiënteerd naar onderwijsvormen en –afdelingen die uitlopen op erg ongelijke opleidingen. De cijfers over uitval in het onderwijs zijn alarmerend. Eén op drie jongeren slaagt er niet in het secundair onderwijs te voltooien. Deze terugkerende ongelijkheden blijken vaak rechtstreeks verbonden met de sociaal economische en culturele origine van de leerlingen³⁶.

De schoolsituatie van kinderen uit arme gezinnen is inderdaad vaak problematisch. Dit kan met verschillende factoren te maken hebben: moeilijke levensomstandigheden, gebrek aan culturele bagage, moeilijkheden met schoolkosten, moeilijke of onbestaande relaties tussen de familie en de school, etc. Bij kinderen in armoede is schooluitval vaak reeds vanaf de kleuterschool een probleem. Vele kinderen uit arme gezinnen hebben slechte schoolresultaten en worden doorverwezen naar het buitengewoon onderwijs van de types 1 (lichte mentale handicap), 3 (ernstige emotionele en/of gedragsproblemen) en 8 (ernstige leerstoornissen). Weinigen geraken dan nog verder dan het tweede jaar secundair onderwijs – sommigen kunnen tegen het einde van hun schoolcarrière niet lezen. Vele leerlingen hebben dus op het eind geen enkel diploma of hoogstens een getuigschrift basisonderwijs in handen.

De NGO's stellen vast dat met name de kosteloosheid van het onderwijs, zoals bepaald in het artikel 24 van de Belgische Grondwet en artikel 28 van het IVRK, allesbehalve effectief is. Kosten voor onderwijs zijn verspreid over het hele schooljaar en nemen toe naarmate de leeftijd vordert. Ouders hebben maar weinig manieren tot hun beschikking om kosten te verminderen.

Gezin, zorg en jeugdhulp

Naast het recht op zorg van en contact met beide ouders, zijn er nog heel wat andere rechten die in de zorg voor kinderen een belangrijke rol spelen: het recht op een eigen mening, recht op passende informatie, recht op vrijheid van vereniging, recht op privacy, recht op fysieke, psychische en seksuele integriteit, enz.

Extreme armoede zorgt overal in de wereld voor gebroken gezinnen. Wanneer een of meerdere kinderen worden weggehaald van bij hun ouders, gebeurt dit meestal onder de noemer van de bescherming van het kind. De reden is vaak dat het gezin niet in staat wordt geacht om kinderen groot te brengen of zelfs schuldig wordt bevonden aan verwaarlozing of mishandeling als gevolg van hun moeilijke levensomstandigheden. De NGO's stellen vast dat elke scheiding van een kind van zijn gezin niet alleen veel emotioneel leed met zich meebrengt, maar ook een reëel risico op een nog grotere kwetsbaarheid van het kind en het gezin, omwille van de sterke affectieve band tussen kinderen en ouders.

35 Dit wordt aangetoond door de gegevens van het PISA-onderzoek (Program for International Student Assessment). België scoort internationaal ook slecht op vlak van relatieve onderwijsongelijkheid tussen leerlingen van vreemde en niet-vreemde nationaliteit (Oases).

36 ATD Quart Monde Wallonie-Bruxelles (2008). *Le droit à l'éducation*. Verschillende analyses beschikbaar op www.atd-quartmonde.be.

Met deze negatieve invloeden, die nochtans algemeen worden erkend, wordt voornamelijk weinig rekening gehouden door instanties en professionals. Zoals hierboven reeds aangehaald slagen de diensten en instanties voor eerstelijns hulp er vaak moeilijk in hun taken ten opzichte van gezinnen in armoede ten gronde te vervullen. Daarentegen zijn deze gezinnen net vaker het object van heel wat interventies van de gespecialiseerde diensten voor tweedelijns hulp (bijvoorbeeld plaatsingen). Ook de sector van het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren stelt vast dat maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren enerzijds ondervertegenwoordigd zijn in de rechtstreeks toegankelijke hulp en anderzijds oververtegenwoordigd zijn in de niet rechtstreeks toegankelijke hulp. Vele jeugdzorginstanties zijn tot slot helemaal niet toegankelijk voor kinderen zonder papieren.

Kinderopvang

Het opvangbeleid voor 0 tot 3-jarigen moet zorg en leren met elkaar verbinden. De opvang van jonge kinderen speelt niet alleen een rol in de opvoeding, de persoonlijke ontwikkeling en preventie, maar is ook een hefboom in de strijd tegen armoede en voor gelijke kansen vanaf zeer jonge leeftijd³⁷.

De noden inzake opvang voor 0 tot 3-jarigen blijven in België ruim onbeantwoord, hoofdzakelijk in regio's die een grote demografische groei kennen. In Vlaanderen heerst een schrijnend tekort aan plaatsen in de kinderopvang en wordt niet voldaan aan bepaalde kwaliteitscriteria. Zo heeft minder dan 80% van het personeel in de kinderopvang een opleiding genoten. De NGO's vragen bovendien de minimum verhouding van 1/5 voor personeel ten opzichte van kinderen als norm te hanteren. Andere tekortkomingen betreffen het ouderschapsverlof (de norm van 1 jaar aan 50% van het loon wordt niet gehaald) en totale uitgaven aan kinderopvang en kleuteronderwijs (Vlaanderen geeft hieraan minder dan 1% van het NBP uit)³⁸. Als antwoord op de stijgende vraag ontstaan alternatieve oplossingen die een privatisering van de opvang en zo ook de ontwikkeling van een dubbel systeem in de hand werken – een evolutie die volgens de NGO's de ongelijkheden nog versterkt.

De kinderopvangsector lijdt onder meerdere problemen: structurele onderfinanciering, afwezigheid van reglementering en financiële steun voor wat betreft opvang van kinderen met een handicap, te laag kwalificatieniveau van het personeel, gebrek aan contact met de meest kwetsbare gezinnen, deprofessionalisering en ongeplande privatisering met gebrek aan duurzaamheid en verminderde aandacht voor kwalificatievereisten en arbeidsvoorwaarden tot gevolg, etc.

³⁷ UNICEF (2008). *The child care transition: A league table of early childhood education and care in economically advanced countries*. Innocenti Report Card 8, Florence, UNICEF Innocenti Research Centre.

³⁸ Ibidem.

Huisvesting

Kinderen die in armoede leven moeten vaak een gebrek aan degelijke huisvesting ervaren. Dit heeft vele implicaties voor het dagelijkse leven en de gezondheid van kinderen en jongeren. Zo zijn isolatie en verwarming, alsook de toegang tot basisgoederen zoals water en elektriciteit niet altijd verzekerd. Een gebrek aan degelijke huisvesting, kan ook een gebrek aan ruimte betekenen. Dit heeft een impact op de privacy waarop kinderen recht hebben maar kan bijvoorbeeld ook de mate waarin kinderen thuis huiswerk kunnen maken, negatief beïnvloeden. Volgens de Vlaamse wooncode hebben gezinnen het recht op een aangepaste woning. In de nota kinderarmoede van de Gezinsbond³⁹ wordt op basis van het onderzoek 'Wat heeft een gezin minimaal nodig? Een budgetstandaard voor Vlaanderen'⁴⁰ en de Woonsurvey onderzocht over welke ruimte gezinnen afhankelijk van de gezinssamenstelling dienen te beschikken, in welke segmenten van de Vlaamse woningmarkt gezinnen in armoede zich bevinden en welke bijkomende kosten (energie, onderhoud) zwaar doorwegen voor of worden uitgesteld door gezinnen in armoede. Uit het onderzoek blijkt voornamelijk dat door een gebrek aan woningen op de sociaal gesubsidieerde huurmarkt (waar grote wachtlijsten gelden), vele gezinnen een aanzienlijk deel van hun budget aan huisvesting besteden. Er wordt vastgesteld dat zowel het aantal betalingsachterstanden voor kredieten (bij eigenaars) en het aantal uithuiszettingen (bij huurders) toeneemt. De meest kwetsbare groep bestaat uit eenoudergezinnen, die door wachtlijsten op de sociale huurmarkt gedwongen worden private woningen te huren of een erg zware lening af te betalen.

De NGO's wijzen er tot slot op dat het recht op opvang ongeacht het verblijfsstatuut voor minderjarigen in ons land moet worden gegarandeerd, zonder een koppeling van dit recht aan bepaalde voorwaarden.

Gezondheid

Ongelijkheden met betrekking tot gezondheid treffen kinderen reeds voor de geboorte en zetten zich verder tijdens de volledige ontwikkeling. Kinderen die in armoede moeten leven, groeien op in omstandigheden die hun fysieke en mentale ontwikkeling in gevaar brengen. Armoede kan in die zin beschouwd worden als een vorm van structureel geweld ten aanzien van de kinderen en jongeren die erin moeten leven.

Kinderen uit arme gezinnen hebben immers vanaf een jonge leeftijd een slechtere gezondheid. Zo tonen cijfers uit de Franse gemeenschap aan dat het risico op vroeggeboorte of een laag geboortegewicht in een arm gezin 1,2 maal hoger is. Sterfte in het eerste levensjaar ligt 3,3 maal hoger in een gezin zonder inkomen dan in een gezin met twee inkomens⁴¹. Het percentage van te vroeg gebo-

³⁹ De Gezinsbond. (2010).

⁴⁰ Een samenwerking tussen de Katholieke Hogeschool Kempen en het CSB Antwerpen. De cijfers uit het onderzoek werden verrekend naar juni 2008.

⁴¹ Observatoire de la Santé et du Social de Bruxelles-Capitale (2008). *Plan d'action bruxellois de lutte contre la pauvreté. Rapport bruxellois sur l'état de la pauvreté 2008*. Commission communautaire commune.

ren kinderen neemt ook toe in functie van het armoedeniveau van gemeenten (7,36% voor de eerste klasse of rijke gemeenten, tegenover 8,75% voor de vijfde klasse of meest arme gemeenten)⁴². Dergelijke ongelijkheden zijn soms verbonden met de nationaliteit van de moeder aangezien deze nationaliteit een indicatie kan zijn voor slechtere levensomstandigheden, discriminatie, minder goede contacten met de diensten voor gezondheidszorg en dus minder goede toegang tot zorg. Wat betreft tieners toont een internationaal, longitudinaal onderzoek van *Health Behaviour in School-aged Children* (HBSC)⁴³ aan dat tussen jongeren ongelijkheden bestaan met betrekking tot gezondheid die kunnen worden gelieerd aan hun sociale afkomst. Jongeren uit arme gezinnen, jongeren in nieuwsamengestelde gezinnen en in eenoudergezinnen geven vaker aan dat ze geen goede gezondheid hebben. Kinderen uit de lagere school (6-12 jaar) die niet bij de ouders wonen (bv. als gevolg van een plaatsing) beschrijven hun gezondheid 3,47 maal negatiever dan kinderen die bij hun beide ouders wonen⁴⁴.

Armoede heeft ook op lange termijn een invloed op de gezondheid. Personen die in armoede leven, zijn vaker ziek en cumuleren ook vaker verschillende ziektes. Sommige ziektes blijven zonder ernstig gevolg (bijvoorbeeld kinderziektes, luizen) maar hebben wel een impact op het sociale leven van kinderen. Andere ziektes, zoals chronische ziektes, berokkenen veel meer schade. Daarbij komt nog dat het risico op huishoudelijke ongevallen, CO2 intoxicatie en dergelijke hoger ligt in arme gezinnen. Personen in armoede worden tot slot langer gehospitaliseerd dan anderen. Hun levensverwachting en in het bijzonder hun levensverwachting in goede gezondheid is opvallend lager dan bij personen uit hogere sociale klassen⁴⁵.

Arme gezinnen kennen vele hindernissen voor wat betreft toegang tot gezondheidszorg. Deze hindernissen kunnen financieel van aard zijn (in België geeft 28,6% van de eenoudergezinnen en 10,7% van de tweeoudergezinnen aan dat ze al eens om financiële redenen gezondheidszorg hebben moeten uitstellen⁴⁶), maar ook administratief (gebrek aan informatie en begrip, etc.), cultureel (moeilijkheden met lezen en schrijven), en psychologisch (schrik voor sociale controle). De toegang tot gezondheidszorg is in het bijzonder moeilijk voor gezinnen in precair verblijf, vooral in sommige grootsteden.

⁴² Office National de l'Enfance (ONE). (2009). *Rapport Banque de Données Médico-Sociales. Données Statistiques 2006-2007*. Brussel. Pg. 130.

⁴³ Zie de website van HBSC, www.hbsc.org.

⁴⁴ Dit getal bedraagt 2,15 voor nieuwsamengestelde gezinnen en 2,14 voor eenoudergezinnen.

⁴⁵ Onderzoek HISIA, 2004, geciteerd door het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, zie www.iph.fgov.be.

⁴⁶ Belgisch Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (2006). *Gezondheidsenquête*.

De Open Fora over kinderen en jongeren in armoede

Na intern overleg met een aantal leden van de Kinderrechtencoalitie⁴⁷ werden vier deelthema's gekozen die we met behulp van de Open Fora nader wilden belichten en onderzoeken: enerzijds armoedebeleving en armoedebeleid (Open Forum van 1 april 2010) en anderzijds twee leeftijdsperiodes waarvan de NGO's vaststellen dat deze cruciaal zijn voor het al dan niet opgroeien of belanden in armoedesituaties: de vroege kindertijd en de adolescentieperiode (Open Forum op 14 juni 2010). Uiteraard beseffen wij dat we hiermee slechts een fractie van de aan armoede gerelateerde onderwerpen aan bod lieten komen. Verschillende andere thema's werden wel reeds behandeld tijdens voorbije jaartrajecten⁴⁸ en in het Alternatief Rapport van de NGO's over de toepassing van het IVRK in België.

21

Armoedebeleving

Tijdens een eerste inleidende voormiddag wilden we het hebben over de diverse manieren waarop armoede impact heeft op kinderen en jongeren. Hiervoor lieten we bevoorrechte waarnemers en personen in armoede zelf aan het woord. We werkten samen met Recht-Op vzw, een vereniging waar armen het woord nemen. Zij brachten ons vanuit het perspectief van jongeren (via de jongerenwerking van Recht-Op) en van ouders (via de volwassenenwerking van Recht-Op) een antwoord op de vraag wat armoede betekent voor kinderen, jongeren en de gezinnen waarin zij leven. Verder in deze publicatie geven we onder de vorm van een interview hun bijdrage uitgebreider weer. Wat hier volgt, zijn enkele van de kernboodschappen die ons door hen werden aangereikt.

Wantrouwen

In de getuigenissen van ouders en jongeren in armoede en van hun begeleiders bij de armenvereniging, komt één gevoel wel heel vaak aan bod: het wantrouwen. Zowel jongeren als ouders in armoede spreken over hun wantrouwen tegenover geïnstitutionaliseerde hulp en hulpverleners. Bij de ouders leeft vooral de grote schrik dat hun kinderen zouden worden afgenomen en geplaatst. Zoals hierboven al vermeld, is gebleken dat het wantrouwen dat mensen in armoede voelen tegenover geïnstitutionaliseerde hulp daarom bij uitbreiding ook kan worden gevoeld tegenover de benadering van kinderarmoede vanuit kinderrechtenperspectief. De ouders van Recht-Op stonden er dan ook op als eerste hun ervaringen met de aanwezigheid te delen: "Er wordt veel gesproken over de kinderrechten. Maar wij willen ook gehoord worden. Voor ons is dat een teer punt." Ouders spreken over de drang om in de generatie van hun kinderen goed te maken wat in de hunne is fout gelopen en willen ook erkenning krijgen voor het feit dat ze het beste willen voor hun kinderen.

⁴⁷ Gezinsbond, Kinderen zonder Papieren, Kind & Samenleving, Plan België, Uit de Marge en UNICEF.

⁴⁸ Rechten van minderjarigen uit etnisch-culturele minderheden (2004, 1), Rechten van minderjarigen in de gezondheidszorg (2004, 2), Geweld tegen kinderen (2006), Kinderen, vrijheidsbeperking en vrijheidsberoving (2007), Uitsluiting en uitsluiting in het onderwijs (2008) en Beeldvorming over kinderen en jongeren (2009).

Maar er is meer: er is de ervaring van hulp zoeken, maar ze niet vinden. Zowel ouders als jongeren voelen zich vaak 'van het kastje naar de muur gestuurd' en vinden het een zware opdracht om bij iedere dienst en elke hulpverlener hun complexe levensverhaal opnieuw uit de doeken te moeten doen. Het feit dat ze zelf niet weten welke informatie over hen wordt gedocumenteerd, creëert ook hier wantrouwen: "Wat schrijven ze over ons op? Wat mogen we weten? Wat mogen we niet weten? Hebben we er zelf iets in te zeggen?"⁴⁹ Het gevoel zich telkens te moeten bewijzen, een ervaring van minderwaardigheid, creëert drempelvrees bij het vervolg van hun zoektocht naar hulp.

Jongeren die over armoede spreken, spreken niet over armoede

Het woord 'armoede' valt niet één keer tijdens de volledige getuigenis van de jongere die de minderjarigen van Recht-Op vertegenwoordigt. Ze heeft het over "een bepaalde achtergrond die doorweegt", "een zware last op de schouders", "een moeilijke thuis- of schoolsituatie", "een zware valies". Om die woordkeuze te verklaren geeft ze aan dat jongeren de term 'armoede' vooral met een gebrek aan geld verbinden. Hoe armoede hen 'anders' maakt, voelen ze vooral op school: ze dragen minder mooie kleren dan hun klasgenoten, zijn dikker of zijn vaak ziek en afwezig. Ze horen er niet bij, worden gepest en trekken zichzelf terug. Zo ervaren ze zelf vooral andere gebreken dan geldgebrek: gebrek aan respect, aan eigenwaarde, aan vriendschap. Armoede is volgens de jongeren een stempel die ze niet willen dragen; het verschil benoemen ze dan maar op hun manier.

Belang van de organisaties

Uit de presentaties van de leden van Recht-Op (ouders en jongeren), bleek hoeveel belang zij hechtten aan hun organisatie. Bij de vereniging komen mensen die in armoede leven samen en nemen daar het woord. De volwassenen houden om de twee weken een vergadering waarin ze het hebben over problemen en ervaringen van het moment, maar ook samen reflecteren over thema's zoals opvoeding, jeugdhulp, justitie, etc. De jongerenwerking, die is ontstaan op initiatief van de ouders die al bij Recht-Op actief waren, combineert ontspannende activiteiten met een meer themagerichte werking. Naast die groepsactiviteiten, krijgen mensen in armoede er ook belangrijke individuele ondersteuning: ze kunnen spreken met een begeleider bij specifieke problemen, ze kunnen hulp krijgen bij het contacteren van diensten of hulpverleners en worden ondersteund bij het solliciteren.

De vereniging is een plek waar ze zich thuis kunnen voelen, waar ze in vertrouwen hun verhaal kwijt kunnen, maar ook concrete bijstand van de medewerkers krijgen. De medewerkers benaderen hen positief en zijn heel beschikbaar, ook voor huisbezoeken en contacten per telefoon of sms. Zowel ouders als jongeren ervaren die aanwezigheid als nodig en belangrijk: het begrip dat ze krijgen geeft hen moed, het kunnen spreken met andere mensen in armoede, geeft hen inzicht. Vaak krijgen ze op deze plek cruciale informatie over hun rechten, informatie die hen via de publieke diensten niet bereikte.

⁴⁹ Zie Recht-Op vzw. (2003). *Het dossier, een wapen?*

Armoedebeleid en de implicaties voor kinderen en jongeren

De kinderrechten-NGO's stellen vast dat het beleid en de maatregelen m.b.t. armoedebestrijding in de eerste plaats gericht zijn op gezinnen en volwassenen. Is er in het armoedebeleid aandacht voor de positie van kinderen en jongeren? In hoeverre neemt de overheid haar verantwoordelijkheid?

Om deze en andere vragen te beantwoorden, vroegen we aan Prof. Dr. Danielle Dierckx (Universiteit Antwerpen, OASeS) de implicaties van het armoedebeleid van de verschillende beleidsniveaus voor kinderen en jongeren te belichten. Vervolgens organiseerden wij een debat dat werd gevoerd tussen Prof. Dr. Danielle Dierckx, Mevr. Magda De Meyer (kabinet van staatssecretaris Philippe Courard), Mevr. Liesbet Stevens (kabinet van minister Ingrid Lieten), Dhr. Jan De Ridder (kabinet van minister Jo Vandeuren) en Mevr. Hilde Linssen (coördinator Centrum Kauwenberg vzw). Om erover te waken dat er werd gefocust op de positie van kinderen en jongeren, werd het debat gemodereerd door kinderrechtencommissaris Dr. Bruno Vanobbergen. Met dit initiatief wilden de kinderrechten-NGO's, die vanuit het publiek ook aan het debat participeerden, de diverse belanghebbende actoren betrekken in het tot stand komen van hun analyse en van geloofwaardige, accurate beleidsaanbevelingen.

Gebrek aan flexibele, maar slagkrachtige beleidsnetwerken

In haar presentatie over armoedebeleid besprak Prof. Dr. Danielle Dierckx de bestaande structuren en overlegmechanismen voor armoedebestrijding en stelde daarbij vast dat er een gebrek heerst aan flexibele, maar slagkrachtige beleidsnetwerken en dat het leefwereldperspectief van kinderen en jongeren niet gegarandeerd is in het armoedebeleid. Dat beleid blijkt noch offensief, noch preventief. Om mensen die nu in de zogenaamde restgroepen van het sectorale beleid terechtkomen te bereiken, zouden deze groepen net het uitgangspunt moeten vormen. Laaggeschoolden, werklozen, daklozen, ex-gedetineerden, langdurig zieken, enz. worden zo doelgroepen van een slagkrachtig beleid dat handelt op de kruispunten van sectoren (vb. arbeid, onderwijs) en categorieën (bv. kinderen en jongeren, armen zieken, mensen van vreemde afkomst). Het leefwereldperspectief kan niet alleen door directe participatie van kinderen en jongeren in armoede in beleidsnetwerken binnengebracht worden, maar ook via diverse andere manieren: via ervaringsdeskundigen in de armoede, via kwalitatief onderzoek, expertise uit het middenveld en van hulpverleners, etc.

De vroege kindertijd

Zoals gezegd selecteerden de NGO's voor het tweede Open Forum over kinderen en jongeren in armoede twee leeftijdsperiodes die zij cruciaal achten voor kinderen en jongeren die opgroeien of dreigen terecht te komen in armoedesituaties: de vroege kindertijd enerzijds, de adolescentie anderzijds.

Wij gingen van start met een presentatie door Mevr. Katrien De Boyser, doctoraal onderzoekster aan de Universiteit Gent en co-editor van het boek

'*Child Poverty and Children's Rights*'⁵⁰. Zij belichtte voor ons de gevolgen van armoede en deprivatie voor jonge kinderen en de implicaties daarvan voor een doeltreffend armoedebestrijdingsbeleid. Nadien gaven wij het woord aan Mevr. Martine Van Limbergen (vzw Jong) die sprak over haar ervaringen met informele opvoedingsondersteuning in het kader van de zogenaamde spelotheken. Ten derde gaf Dhr. Patrick Blondé (Opvoedingshuis Oostende) toelichting bij de integrale aanpak inzake kinderopvang en gezinsondersteuning die binnen het project Opvoedingshuis te Oostende wordt toegepast. Omdat de Open Fora steeds in eerste instantie als overlegmomenten zijn bedoeld, sloten wij het dagdeel af met een panelgesprek. In dit panelgesprek zetelden de sprekers, alsook Dhr. Rudy De Cock (Kind en Gezin). Het panel werd voorgezeten door Prof. Dr. Wouter Vandenhole, houder van de UNICEF leerstoel kinderrechten aan de Universiteit Antwerpen.

Een eerste *trigger* om de aandacht te vestigen op de vroege kindertijd, vonden de NGO's in de toespraak die Prof. Dr. Peter Adriaensens bij de voorstelling van het Jaarboek Armoede 2008 hield. Vanuit de vaststelling dat de hersenen van jonge kinderen anders kunnen gaan ontwikkelen indien ze minder gestimuleerd worden, noemde hij het toelaten van armoede 'een vorm van institutionele kindermishandeling'. Deze vaststelling deed bij de NGO's vele vragen rijzen naar de implicaties (fysiek, mentaal, sociaal) van armoede voor jonge kinderen, zowel op korte als op lange termijn. In onderzoek werd bovendien vastgesteld dat kinderen die in hun kindertijd extreme armoede hebben gekend, een significant hoger risico lopen op armoede tijdens hun volwassen leven⁵¹.

Net door de erg jonge leeftijd van deze kinderen (tijdens onze discussies verstonen we onder 'vroege kindertijd' de leeftijdsgroep van 0 tot 6 jaar), vergt een dergelijk thema een andere aanpak. We focusten daarom niet op beleving, maar wel op de voorzieningen die voor jonge kinderen en hun ouders die in armoede leven van groot belang zijn. Als een rode draad doorheen de gesprekken, kwam ook het thema opvoedingsondersteuning meermaals aan bod.

Zorg en educatie tijdens de vroege kindertijd

De NGO's zijn ervan overtuigd dat in voorzieningen als kinderopvang en kleuteronderwijs een belangrijke hefboom schuilt om kinderen die in een armoedesituatie opgroeien alsnog gelijke kansen aan te bieden. De debatten die hierover werden gevoerd, toonden evenwel aan dat vele en complexe randvoorwaarden dienen vervuld, willen we deze voorzieningen ook daadwerkelijk tot hefbomen maken. Zo dient bijvoorbeeld kinderopvang niet alleen toegankelijk te zijn voor alle gezinnen, maar moet er ook een hoogstaande kwaliteit van opvang kunnen worden gegarandeerd om van deze plaatsen een waardevolle, veilige en stimulerende

50 Vandenhole, W.; Vranken, J.; De Boyser, K. (Eds.) (2010). *Why Care? Children's Rights And Child Poverty*. Intersentia Antwerp – Oxford – Portland.

51 De Boyser, K. (2009). Armoede En Deprivatie Tijdens De Eerste Levensjaren: Ontbrekende Schakel In Het Armoedeverhaal? In: Vranken, J.; Campaert, G.; Dierckx, D.; Van Haarlem, A. (Red.) (2009) *Arm Europa, over armoede en armoedebestrijding op het Europese niveau*, Leuven: Acco, Oases. Pg. 253-262.

omgeving voor kinderen te maken. Voor de kinderen zelf heeft deze opvang namelijk een sociale en pedagogische functie, die niet ondergeschikt kan zijn aan het economische belang van beschikbaarheid van kinderopvang voor de ouders. Daarenboven is deze economische functie van kinderopvang slechts een feit indien de ouders ook daadwerkelijk over duurzame werkgelegenheid kunnen beschikken. Ouders met onregelmatig werk of met een dringende nood aan opvang voor hun kinderen, kunnen niet terecht in het huidige systeem. Ook voor kleuteronderwijs gelden vergelijkbare noden: participatie aan het kleuteronderwijs kan de kansen van kinderen in hun verdere onderwijs verhogen en dient dus te worden gestimuleerd, maar zonder een garantie van kwaliteit (bijvoorbeeld door kleinere klassen) blijft dit een ongerealiseerde hefboom. Kinderopvang, kleuteronderwijs en andere voorzieningen voor de vroege kindertijd, zouden volgens de NGO's deel moeten uitmaken van een veel ruimer beleid omtrent alle vormen van voorschoolse zorg en educatie. Ook moeten initiatieven die dergelijke voorzieningen inbedden in een bredere dienstverlening aan gezinnen die het moeilijk hebben, hiervoor op de nodige financiële ondersteuning kunnen rekenen. Momenteel stellen we immers vast dat vele initiatieven met een integrale aanpak (die bijvoorbeeld een sociaal restaurant of een opvoedingsondersteunende werking combineren met kinderopvang) niet of moeilijk gesubsidieerd raken als gevolg van de fragmentatie op niveau van het beleid.

Opvoedingsondersteuning: instrument in de strijd tegen armoede?

Het thema opvoedingsondersteuning kwam als het ware als een rode draad doorheen de gesprekken aan bod. Twee grote vragen stonden daarbij centraal. Ten eerste werd de finaliteit van een opvoedingsondersteunend aanbod voor ouders in armoede door de NGO's en andere gesprekspartners in twijfel getrokken. Gevreesd wordt namelijk dat opvoedingsondersteuning al te veel wordt gepresenteerd als een instrument in de strijd tegen armoede, alsof armoede een zaak zou zijn van slecht ouderschap en niet langer van structurele processen van financieel gebrek en sociale uitsluiting. Een problematische leefsituatie kan wel leiden tot, maar staat niet gelijk aan een problematische opvoedingssituatie. In onze gesprekken met ouders in armoede, hoorden wij ook hoe een aanbod dat zich specifiek op ouders in armoede richt, heel erg stigmatiserend werkt. Bij middenklassegezinnen wordt opvoedingsondersteuning gepercipieerd als het optimaliseren van opvoeding – bij arme ouders als een bevestiging van 'niet-kunnen'.

Dit wil niet zeggen dat de NGO's (opvoedings-)ondersteuning van ouders zomaar van de baan wensen te vegen. Wel willen we de vraag stellen hoe we er willen voor zorgen dat een breed aanbod van opvoedingsondersteuning gericht aan alle gezinnen, ook daadwerkelijk alle gezinnen kan bereiken. Verwachten we, naar het winkelmodel van de opvoedingswinkels, dat mensen zelf de stap zetten? Mogen we ervan uitgaan dat iedereen die stap wil/kan zetten? Op het tweede Open Forum over kinderen en jongeren in armoede, lieten we Martine Van Limberghen aan het woord, verantwoordelijke van een Gentse spelothek, een uitleendienst voor speelgoed die op een informele manier ook dienst doet als ontmoetingscentrum van ouders en zo een ondersteuning in de opvoeding kan betekenen. Zoals we in

het artikel verder in deze publicatie kunnen lezen, combineert de speltheek vier functies: het uitlenen van spelmateriaal, ontmoeting, informatie en begeleiding en maatschappelijke betrokkenheid. Het doel van ouders die de speltheek bezoeken, is meestal het ontlenen van materiaal en het ontmoeten van andere ouders uit de buurt. De rest komt daarna vanzelf: op een informele, niet stigmatiserende wijze, komen ouders met verschillende achtergronden samen en praten over wat hen bezighoudt: de buurt, een zoektocht naar werk, de kinderen, de opvoeding, enz. Ook het Opvoedingshuis in Oostende werkt op die manier: zij staan erop hun aanbod voor iedereen te organiseren en dus ook naar ouders met verschillende socio-economische achtergrond te communiceren. Ze benadrukken dat opvoedingsonzekerheid niet bepaald hoeft te zijn door het lage inkomen van een gezin: ook tweeverdieners met stresserende professionele bezigheden komen bij hen terecht met vragen rond opvoeding. Die mix in het publiek is voor mensen in armoede een belangrijke bevestiging dat de opvoedingsmoeilijkheden die zij ervaren niet hoeven gerelateerd te zijn aan financieel gebrek.

De adolescentie

Tijdens het tweede Open Forum over kinderen en jongeren in armoede focusten wij ook op adolescenten in armoedesituaties. Wij gaven hiervoor het woord aan Prof. Dr. Nicole Vettenburg, Universiteit Gent. Nadien vertelde Mevr. Eveline Van Hooijdonk (vzw Jong) over haar ervaringen bij het ondersteunen van maatschappelijk kwetsbare jongeren bij hun overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt, in het kader van het zogenaamde Jobkot. Tot slot nam Dhr. Alain Slock (CAW Artevelde) het woord over het lopende 'Bruggen na(ar) 18', een sectoroverschrijdend project dat tracht te achterhalen hoe jongeren in moeilijke situaties vóór, tijdens en na hun overgang naar meerderjarigheid blijvend kunnen worden ondersteund. Ook het namiddagforum sloten we af met een panelgesprek, waarin naast de sprekers ook Mevr. Ann Verboven (expert trajectwerking VDAB) zetelde. Het panel werd opnieuw voorgezeten door Prof. Dr. Wouter Vandenhole.

De overgang tussen onderwijs en arbeidsmarkt en de kloof na 18

De nadruk kwam vooral te liggen op de cruciale periode rond de leeftijd van 18 jaar. De NGO's stellen immers vast dat jongeren die lange tijd ondersteund werden via allerlei vormen van hulpverlening er op hun 18^e vaak plots alleen voor komen te staan. Ze hebben op dat moment veel vrijheid, maar zijn ook de ondersteuning van de jaren voorheen kwijt. Deze jongeren duiken vaak pas enkele jaren later terug in de hulpverlening op. Tegen dan zijn kostbare jaren voorbij en bevindt de jongere zich niet zelden in een grotere problematiek. De oorzaken van die kloof zijn divers: een fout gelopen onderwijservaring, een gebrek aan informatie, een moeilijke zoektocht naar werk en huisvesting. Verder in deze publicatie lezen we het relaas van de ervaringen van vzw Jong uit Gent bij het ondersteunen van maatschappelijk kwetsbare jongeren bij hun overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt, in het kader van het zogenaamde Jobkot. Op het Open Forum maakten we daarnaast ook kennis met het project 'Bruggen na(ar) 18', een intersectoraal samenwerkingsverband tussen vier voorzieningen voor Ambulant Jongerenwerk (AJW), een Medisch-Pedagogische Instelling (MPI), het Openbaar

Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW) Gent en het Centrum voor Algemeen Welzijnswerk (CAW) Artevelde, dat wil tegemoetkomen aan de kloof in hulpverlening na de leeftijd van 18. Concreet wil men informatieverstrekking voor de jongeren uit deze doelgroep én voor het begeleidend personeel van de deelnemende voorzieningen afstemmen en verbeteren en een vernieuwende methodiek ontwikkelen om de jongeren die tot de risicogroep behoren proactief te bereiken via laagdrempelige eerstelijns hulpverlening⁵².

Ook voor minderjarige jongeren die een moeilijke leefsituatie kennen, stellen zich verschillende problemen. Een meermaals gesignaleerd gegeven is dat jongeren die zelfstandig willen (of moeten) gaan wonen en leven, daarbij onvoldoende worden ondersteund omdat zij niet uitkeringsgerechtigd zijn: ze hebben geen recht op leefloon of huursubsidie en kinderbijslag kan enkel via de ouders worden toegekend⁵³.

De stelling van vzw Jong dat maatschappelijk kwetsbare jongeren nood hebben één persoon als ankerpunt, die hen op verschillende levensdomeinen tegelijk kan begeleiden, kon op veel bijval rekenen bij de NGO's en andere aanwezigen. Zij zien in zo'n 'ankerpunt' een persoon die de jongere in kwestie in verschillende sectoren kan begeleiden: onderwijs, huisvesting, werk. Belangrijk daarbij is dat deze ankerfiguur door de jongere zelf kan worden aangeduid. Het kiezen van een ankerfiguur mag immers niet verworden tot het aanstellen van een *case-manager* of het van dienst naar dienst doorgeven van een dossier over de jongere. Zo kan een ankerfiguur evengoed een hulpverlener, een familielid als een jeugdwerker zijn.

Jeugdwerkzorg

Kinderen en jongeren die in armoede leven zijn weinig vertegenwoordigd in het reguliere jeugdwerk. Wel geven kinderen en jongeren in armoede aan dat ze hun plek vinden bij jeugdwerkingen voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren en in het bijzonder in kinder- of jongerenwerkingen op initiatief van verenigingen waar armen het woord nemen.

De NGO's stellen vast dat het beleid toch vooral doorstroming naar en sociale mix in het reguliere jeugdwerk wil zien en daarbij de functies die het gespecialiseerde jeugdwerk de facto combineert (namelijk jeugdwerk en hulpverlening) onvoldoende erkent. Organisaties die jeugdwerking voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren organiseren hebben nood aan een structurele erkenning en substantiële ondersteuning zodat voor alle doelgroepen jeugdwerk met een verzekerde continuïteit kan worden ontwikkeld.

Zowel in de grotere steden als in de kleinere regionale centra meldt men een gebrek aan aanbod van emancipatorisch jeugdwerk dat zich specifiek richt op maatschappelijk kwetsbare groepen. De NGO's wijzen ook op het tekort aan ondersteuning en beleid wat betreft armoede op het platteland. Daar is immers in het geheel geen sprake van werkingen met maatschappelijk kwetsbare jeugd.

⁵² Zie projectfiche 'Bruggen na(ar) 18', website WVG.

⁵³ Zie ook: Kinderrechtencommissariaat (2010). *Armoede en sociale uitsluiting. Visie en voorstellen vanuit een kinderrechtensperspectief*. Advies. Pg. 7.

Beleidsaanbevelingen

Door de levensdomeinen waarop kinderen door armoede worden getroffen te koppelen aan de rechten die zij genieten op basis van het IVRK, willen de NGO's in eerste instantie beleidsmakers, professionelen, ouders en kinderen zelf hefboomen aanreiken om onrechtvaardige situaties te bestrijden en te vermijden. Een rechtenbenadering van armoede, impliceert echter ook dat we de overheden aanspreken op de mate waarin zij verzaken aan het garanderen van fundamentele rechten van kinderen.

In wat volgt formuleren de NGO's die lid zijn van de Kinderrechtencoalitie hun aanbevelingen aan de beleidsverantwoordelijken. Maatregelen die de leefsituatie van kinderen en jongeren in armoede en hun gezinnen verbeteren zijn volgens de NGO's hoogdringend en van cruciaal belang. Wel moeten deze hand in hand gaan met een doorgedreven armoedebestrijdingsbeleid, gestoeld op een herverdeling van middelen. Wij nodigen de beleidsverantwoordelijken uit om in de beleidsvoering over de verschillende levensdomeinen van kinderen en jongeren die in armoede leven de fundamentele rechten van deze groep als uitgangspunt te nemen.

Tijd voor een expliciete beleidskeuze tegen armoede

Het is onaanvaardbaar dat in een bevoordeeld land als België 16,9 % van de kinderen onder de armoedegrens leeft. Wil België werk maken van deze vijfde slechtste score van Europa, dan moeten nu **dringend en in alle beleidsdomeinen en op de verschillende beleidsniveaus** duidelijke keuzes gemaakt worden tegen armoede en sociale uitsluiting. De versnippering van bevoegdheden blijkt in vele gevallen een horizontale, transversale aanpak te bemoeilijken. Daarom benadrukken de NGO's dat een **grondige coördinatie** van beleid samen dient te gaan met het vastleggen van de **nodige budgetten voor beleidsdomeinoverschrijdende maatregelen**.

Het armoedebeleid van vandaag spitst zich voornamelijk toe op de bestrijding van financiële armoede en de tewerkstelling van ouders. De NGO's onderschrijven deze prioriteiten, maar vragen dat **minderjarigen, omwille van hun afhankelijke positie en bijzondere kwetsbaarheid, specifieke aandacht krijgen als aparte doelgroep in het armoedeverhaal**. Dit impliceert aandacht voor kinderen, jongeren en de contexten waartoe zij behoren (gezin, school, etc.) in alle beleidsdomeinen, ook de 'harde sectoren' zoals fiscaliteit, uitkeringen, energie, huisvesting en tewerkstelling. Concreet vragen de NGO's dat er veel meer **opgesplitste gegevens** worden verzameld, die een beter beeld moeten scheppen van de concrete armoedesituaties en uitsluitingen die kinderen ervaren. Wanneer beter geweten is hoeveel gezinnen met kinderen in een onverwarmd huis leven, hoeveel kinderen bij ziekte niet bij de dokter gaan, hoeveel gezinnen met kinderen in schulden leven, etc. kan het beleid zich prioritair tot deze groepen richten.

99 Aanbevelingen ter zake door het VN-Comité voor de Rechten van het Kind⁵⁴

31. (...) Het Comité herhaalt evenwel zijn bezorgdheid over de verschillende vormen van discriminatie waarmee kinderen die in armoede leven in de Lidstaat geconfronteerd worden, met name wat betreft de toegang tot onderwijs, gezondheidszorg en vrijetijdsbestedingen. (...)

32. Het Comité roept de Lidstaat op opgesplitste gegevens te verzamelen om de effectieve monitoring van de de facto discriminatie mogelijk te maken en een uitgebreide strategie uit te werken en uit te voeren die alle vormen van discriminatie aanpakt, met inbegrip van meerdere vormen van discriminatie van kwetsbare groepen kinderen in kwetsbare situaties, en ter bestrijding van discriminerende maatschappelijke houdingen, in het bijzonder tegenover kinderen die in armoede leven, kinderen met een handicap en kinderen van buitenlandse herkomst.

29

De NGO's wijzen ook op het belang van registratie van een van de meest kwetsbare groepen in ons land: **kinderen zonder papieren**. De Vlaamse regering moet werk maken van een grondige studie en registratie van hun aantal en kenmerken en van de verschillende obstakels die hun welzijn en de ontwikkelingskansen in de weg staan. Ook de kennis over 'gekleurde kinderarmoede', waarin België één van de Europese koplopers is, zoals bijvoorbeeld over de invloed van migratiegeschiedenissen en het inburgeringstraject van gezinnen op een armoedesituatie, dient te worden ontwikkeld.

Vorrang geven aan de meest achtergestelde groepen en bijzondere aandacht besteden aan kinderarmoede betekent echter niet dat men verminderd mag inzetten op een breed beleid dat iedereen ten goede komt. De NGO's geloven dat het streefdoel steeds **een breed beleid moet zijn dat iedereen ten goede komt** en geen armoede noch uitsluiting genereert of versterkt. Om dit te kunnen **evalueren** dienen **indicatoren** te worden ontwikkeld die meten of het beleid kinderen ook daadwerkelijk ten goede komt. De NGO's verwijzen hierbij naar de het recente advies van het Kinderrechtencommissariaat, 'Armoede en sociale uitsluiting. Visie en voorstellen vanuit een kinderrechtenperspectief', dat een gedetailleerd voorstel tot indicatoren voor kindverarmoede bevat⁵⁵. De indicatoren behelzen niet alleen **materiële, maar ook niet-materiële aspecten** van de gevolgen van armoede voor kinderen en jongeren.

Als voorzitter van de Europese Unie presenteert de Belgische Staat kinderarmoede als een topprioriteit. De NGO's hopen dat de **aandacht voor armoede en sociale uitsluiting ook na dit momentum** verder duurt en dat België ook de komende jaren een voortrekkersrol zal opnemen, zowel in eigen land als op het Europese niveau.

⁵⁴ Nederlandse vertaling van de *Concluding Observations* door de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind; zie de website van de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind.

⁵⁵ Kinderrechtencommissariaat (2010).

99 Aanbevelingen ter zake door het VN-Comité voor de Rechten van het Kind

64. Het Comité neemt akte van de door de Lidstaat verstrekte informatie waarin wordt gesteld dat kinderarmoede een nationale prioriteit is, dat een op rechten gebaseerd Nationaal Actieplan ter bestrijding van armoede is goedgekeurd op Federaal, Gemeenschaps- en Gewestelijk niveau en dat dat een afzonderlijk hoofdstuk inzake kinderarmoede bevat. Het Comité drukt evenwel zijn diepe bezorgdheid uit over de meer dan 16,9% van de kinderen die onder de armoedegrens leven en dat dit aantal nog toeneemt. Vooral gezinnen van vreemde komaf en eenoudergezinnen worden hierdoor getroffen. Het Comité neemt akte van de inspanningen van de Lidstaat om thuisloze kinderen gedurende de winter onderdak te bieden, maar maakt zich toch zorgen over meldingen van een groeiend aantal dakloze vrouwen en kinderen, onder wie ook niet-begeleide minderjarige vreemdelingen, en over het gebrek aan een integrale aanpak om iets aan hun situatie te doen.

65. Het Comité adviseert de Lidstaat:

- a) Blijvend te focussen op de kinderarmoede als een van de prioriteiten bij het aanstaande Europese Voorzitterschap;
- b) Een diepgaande analyse uit te voeren van de diverse factoren die armoede in de hand werken waarbij ook kinderen getroffen worden, samen met de reikwijdte en impact ervan, om zo een allesomvattende armoedebestrijdingsstrategie te kunnen uitwerken gebaseerd op bewijzen en gestoeld op de mensenrechten.
- c) Een multidimensionale aanpak te hanteren om het socialezekerheids- en kinderbijslagsysteem te versterken, in het bijzonder voor gezinnen met een groter armoederisico zoals eenoudergezinnen en gezinnen met veel kinderen en/of werkloze ouders; en
- d) Zowel dakloze vrouwen en kinderen als niet-begeleide buitenlandse minderjarigen op te nemen als prioritaire begunstigden van zijn armoedebestrijdingsstrategie, waarbij ook dringende en duurzame maatregelen dienen te worden genomen om hen een geschikt onderkomen te bieden en van andere diensten gebruik te laten maken.

Tijd voor een beleid gestoeld op fundamentele rechten

Voor de NGO's is een succesvol beleid in eerste instantie een beleid dat erin slaagt de fundamentele rechten van mensen en dus ook de specifieke rechten van kinderen te garanderen. Hierboven zetten wij al uiteen hoe een dergelijke kinderrechtenbenadering toelaat dat men steeds het kind centraal plaatst en hoe het ook de verantwoordelijkheden en plichten van andere actoren duidelijk maakt. Alle minderjarigen moeten in de eerste plaats als **kind en individueel houder van rechten** worden beschouwd en dan pas in hun specificiteit (bv. armoede, handicap, zonder wettig verblijf, etc.). Vanuit deze overtuiging roepen de NGO's ook op tot voorzichtigheid wanneer in de context van bestrijding van armoede bij kinderen

een kosten-baten-analyse de argumentatie ondersteunt: inzetten op kinderen omdat de *return on investment* veel groter is dan de investering. Kinderrechten zijn **onvoorwaardelijk en voor iedereen gelijk**; investeren in kinderen is dus in de eerste plaats een morele plicht en dan pas een economisch belang.

De NGO's stellen echter vast dat er nog talrijke barrières de garantie van fundamentele rechten in de weg staan: niet zelden ontbreekt het mensen in armoede aan de juiste informatie om datgene te krijgen waarop zij recht hebben of zijn de drempels daartoe voor hen onoverkomelijk. Bovendien kunnen diensten, hoewel goed bedoeld, een stigmatiserend effect hebben voor mensen in armoede.

Daarom bevelen de NGO's aan dat zoveel als mogelijk **rechten automatisch worden toegekend**. Daarbij wijzen de NGO's in het bijzonder op het toekennen van school- en studietoelagen, van kortingen voor vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren, van wachtuitkeringen voor jongeren en van het Omnio-statuuut.

Een cruciale rol in de automatische of op zijn minst efficiënte toekenning van rechten is daarbij weggelegd voor lokale actoren zoals het OCMW en de VDAB. De NGO's onderstrepen dat het de plicht is van deze organisaties om mensen (in armoede) op een **laagdrempelige en correcte manier te informeren over al hun rechten en hoe ze die kunnen aanwenden**. Dit impliceert van deze diensten dat zij toegankelijk en bereikbaar zijn; dat het personeel de nodige vorming krijgt om met een beter begrip met mensen in armoede te communiceren (bijvoorbeeld door het in dienst nemen van ervaringsdeskundigen); en dat er voldoende tijd en ruimte is om de nodige informatie over te brengen. Een gebrek aan begrip van armoede of een tekort aan mensen en middelen mogen immers niet in de weg staan van een doorgedreven sociaal beleid dat er op gericht is mensen op een integrale manier te ondersteunen. Voor jongeren en gezinnen met kinderen in het bijzonder wijzen wij op het belang van een **categoriale aanpak**, in tegenstelling tot een sectorale aanpak.

Het opbrengen van de nodige aandacht en het leveren van de nodige inspanningen om de maatschappelijke dienstverlening toegankelijker te maken voor kinderen en jongeren is een permanente opdracht. Om het beleid daartoe alert te houden is het noodzakelijk om de **signaalfunctie van de NGO's en van het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren te valoriseren**. Om die signaalfunctie op te nemen is het nodig dat de NGO's en de jeugdwerkingen voldoende mogelijkheden krijgen om enerzijds voldoende inhoudelijke kennis en inzichten op te bouwen en anderzijds kinderen en volwassenen te organiseren zodat deze in dit permanente proces zelf een actieve rol kunnen opnemen.

Rekening houden met de beleving van kinderen in armoede

De NGO's zien kinderen en jongeren als **experts van hun eigen leefwereld** en dus als actoren die onmisbare inzichten kunnen meebrengen voor een doeltreffend beleid. Zij hebben het recht om gehoord te worden over hoe zij armoede ervaren en om betrokken te worden bij de totstandkoming van breed gekaderde kennis en beeldvorming over armoede en van een geïntegreerd armoedebestrijdingsbeleid.

Kennis over armoede is niet alleen van belang voor hulpverleners die met mensen in armoede werken. Volgens de NGO's is een correct begrip van de implicaties die armoede binnen verschillende levensdomeinen met zich meebrengt van belang voor de hele samenleving. De NGO's pleiten dus niet alleen voor een betere **vorming van professionelen** die binnen onderwijs, hulpverlening of openbare diensten met kinderen en jongeren in armoede in contact komen, maar ook voor een **sensibilisering van de hele samenleving** over de beleving van deze groep. Participatie is voor de NGO's zowel een doel als een middel. Wij streven naar de verwezenlijking van een ware participatiecultuur, waarbij de beleving en de belangen van kinderen en jongeren in armoede op verschillende manieren kunnen worden bekend gemaakt. Ten eerste benadrukken de NGO's het belang van **belevingsonderzoek** bij kinderen en jongeren die in armoede leven. Daarnaast moeten ook de **geëigende kanalen voor participatie** van kinderen en jongeren (jeugdraden, schoolraden, etc.) toegankelijker worden gemaakt voor kinderen en jongeren in armoede en dient men bij de toepassing van instrumenten zoals de JOP-monitor erover te waken dat ook kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties het onderzoek voeden. Om participatie mogelijk te maken, moet er een vertrouwensklimaat worden gecreëerd, moet men het ritme van de kinderen en jongeren in kwestie respecteren, moet men voldoende tijd en tussenstappen voorzien en dient men met waakzaamheid en steun de bestaande verschillen te respecteren. Ook willen de NGO's wijzen op de schat aan informatie en kennis die **ervaringsdeskundigen en organisaties** die nauw met de doelgroep samenwerken (verenigingen waar armen het woord nemen, verenigingen voor jeugdwelzijnswerk) over armoedebeleving van kinderen en jongeren kunnen aanleveren.

De NGO's wijzen er tot slot nogmaals op dat **correcte en toegankelijke informatie** een belangrijke voorwaarde voor participatie van kinderen en jongeren inhoudt. Opdat verschillende soorten informatie (campagnes, preventiemateriaal, websites, ...) kwetsbare groepen zouden bereiken, is het belangrijk enerzijds werk te maken van het dichten van de digitale kloof en anderzijds organisaties de nodige middelen toe te kennen om specifieke doelgroepen te kunnen bereiken.

Gelijke kansen voor alle gezinnen

Recht op een gezinsleven

Rechten van kinderen gaan samen met de verantwoordelijkheid van ouders om de zorg voor hun kind op te nemen en de plicht van overheden om de rechten van kinderen te garanderen. Overheden dienen in de eerste plaats de nodige voorzieningen (onderwijs, gezondheidszorg,...) te verschaffen en ouders in hun zorg voor kinderen te ondersteunen. Indien de zorg door omstandigheden niet door de ouders kan worden gedragen, geeft het IVRK (Art. 9) aan dat de overheid (tijdelijk) de ouderlijke verantwoordelijkheid kan overnemen.

De NGO's stellen echter vast dat gezinnen in armoede niet zelden het object zijn van interventies van gespecialiseerde diensten voor tweedelijns hulp (plaatsingen, etc.). De NGO's zijn van mening dat men er steeds moet naar streven een kind

in de best mogelijke omstandigheden in zijn of haar gezin te laten opgroeien en dat een plaatsing van een kind nooit het gevolg mag zijn van een armoedesituatie alleen. Ondersteuning bij het voorzien in een aanvaardbare levensstandaard binnen de gezinscontext moet steeds de eerste optie zijn. Indien bij een complexere problematiek en in het belang van het kind toch tot een plaatsing wordt overgegaan, moet men rigoureuus waken over het behoud van de band tussen het geplaatste kind en zijn ouders en moet men steeds een zo spoedig mogelijke en goed begeleide terugkeer van het kind in het gezin stimuleren.

” **Aanbevelingen door het VN-Comité voor de Rechten van het Kind omtrent kinderen die opgroeien buiten een gezinsomgeving**

46. Het Comité is bezorgd dat kinderopvang nog steeds hoofdzakelijk focust op het plaatsen van kinderen in residentiële instellingen (...). Het Comité maakt zich verder zorgen over de lange wachtlijsten voor het plaatsen van kinderen en de frequente wijzigingen in de plaatsing.

47. Het Comité beveelt de Lidstaat aan zijn wettelijk kader te herzien om de plaatsing van kinderen in instellingen te voorkomen en daarom waar nodig families te voorzien van sociale en economische bijstand bij de opvoeding en rechtsbijstand. Het Comité beveelt de Lidstaat tevens aan een prioriteit te maken van een familiale in plaats van een institutionele kinderopvang en regelmatig de plaatsingen te evalueren zoals vereist onder artikel 25 van het Verdrag. Het Comité vestigt verder de aandacht op de Richtlijnen betreffende alternatieve kinderopvang in resolutie 64/142 van de Algemene Vergadering van 20 november 2009.

Het verzekeren van de levensstandaard behoort tot de verantwoordelijkheid van de ouders, maar moet mede mogelijk gemaakt worden door de overheden. Dit vereist een beleid dat op vele terreinen tegelijk gezinnen ondersteunt: degelijke huisvesting, toegang tot basisvoorzieningen, toegang tot kwaliteitsvolle gezondheidszorg, toereikende kinderbijslag, toegang tot kwaliteitsvolle kinderopvang, laagdrempelige opvoedingsondersteuning, duurzame werkgelegenheid en menswaardige uitkeringen.

De NGO's merken op dat initiatieven die op een integrale manier een bredere dienstverlening bieden aan gezinnen die het moeilijk hebben, hiervoor niet op de nodige financiële ondersteuning kunnen rekenen. Waardevolle initiatieven met een integrale aanpak (die bijvoorbeeld een sociaal restaurant of een opvoedingsondersteunende werking combineren met kinderopvang) moeten ondanks de fragmentatie op niveau van het beleid kunnen worden gesubsidieerd.

Degelijke huisvesting en toegang tot basisvoorzieningen

Aansluitend op de analyse van de Gezinsbond omtrent huisvesting (cf. supra), pleiten de NGO's voor het wegwerken van wachtlijsten voor sociale woningen door een gevoelige uitbreiding van de sociaal gesubsidieerde huurmarkt;

voor het ondersteunen van gezinnen met kinderen bij het aankopen van een woning door middel van goedkope sociale leningen en bescherming tegen te hoge hypothecaire kredieten; en voor de uitbouw van woonbegeleiding om het risico op achterstallige betaling en uithuiszetting te verminderen. Bij uithuiszetting van gezinnen met kinderen moet een gedegen begeleiding worden verzekerd. Wat betreft de toegang tot basisvoorzieningen wijzen de NGO's op het belang van duidelijke informatie over geldende tegemoetkomingen en de nood aan een systeem van voorfinanciering van energiebesparende ingrepen (gezinnen in financiële moeilijkheden kunnen de kosten vaak niet zelf voorschieten). Bij de diverse maatregelen en het berekenen van inkomensgrenzen dient ook steeds rekening te worden gehouden met de samenstelling van het gezin, in het bijzonder de kwetsbaarheid van eenoudergezinnen en grote gezinnen. In het kader van de opvangcrisis, blijft de eerste zorg en eis van de NGO's dat de opvangwet moet worden nageleefd door federale en gemeenschapsinstanties. Elke minderjarige, los van zijn of haar verblijfsstatuut, heeft immers recht op opvang. Bovendien wijzen de NGO's erop dat het, om te vermijden dat gezinnen op straat belanden, noodzakelijk is dat de federale regering bij de creatie van nieuwe plaatsen zorgt voor een effectieve en efficiënte implementatie op lokaal vlak.

Toegang tot kwaliteitsvolle gezondheidszorg

De NGO's vinden het cruciaal dat wordt vermeden dat gezinnen gezondheidszorg uitstellen omwille van financieel gebrek. Daarom pleiten zij voor een veralgemeende toepassing van de regeling betalende derde, dit ten minste voor gezinnen met een laag inkomen, en voor een volledig kosteloze gezondheidszorg voor minderjarigen.⁵⁶

Daarnaast wijzen de NGO's op het laagdrempelige en integrale karakter van de zorgvoorzieningen in het kader van wijkgezondheidscentra. Deze centra ontvangen per ingeschreven patiënt een forfaitair bedrag per maand en scoren daardoor tegelijk heel goed op toegankelijkheid van de eerstelijnsgezondheidszorg en preventie van gezondheidsproblemen. De NGO's pleiten voor een uitbreiding van het aantal wijkgezondheidscentra alsook voor een kwalitatieve uitbreiding van de aangeboden zorgen. Zo zijn er bijvoorbeeld weinig tot geen centra waar ook tandzorg en geestelijke gezondheidszorg worden aangeboden.

Tot slot willen de NGO's ook de aandacht vestigen op de preciaire situatie van kinderen zonder papieren. De NGO's vragen dat ook deze groep recht zou hebben op een ziekteverzekering, door deze niet langer te laten afhangen van inschrijving in het rijksregister maar wel van inschrijving op school. Bij kinderen die nog geen school lopen kan de medisch-sociale opvolging door Kind & Gezin worden geattesteerd.

⁵⁶ Bij een regeling betalende derde betaalt een patiënt enkel het remgeld en wordt de rest van de gezondheidsfactuur rechtstreeks tussen het ziekenfonds en de arts of instelling in kwestie geregeld. Volgens de NGO's moet voor minderjarigen ook het remgeld wegvallen.

99 Aanbevelingen door het VN-Comité voor de Rechten van het Kind omtrent gezondheid en gezondheidsdiensten

56. Het Comité is erg bezorgd over de gezondheid van kinderen uit de meest benadeelde families. Het Comité is er met name ongerust over dat de mortaliteit in het eerste levensjaar bij families zonder aangegeven inkomen 3,3 keer hoger is dan in families met twee inkomens. Het Comité is er tevens bezorgd over dat veel kinderen in gezinnen leven zonder adequate ziekteverzekering. (...)

57. Het Comité roept de Lidstaat op dringend doelgerichte maatregelen te treffen om de gezondheidstoestand van kinderen uit de meest benadeelde families tijdens het eerste levensjaar te monitoren, de toegang tot gezondheidszorgdiensten voor alle kinderen te waarborgen en ouders aan te moedigen om gebruik te maken van de gezondheidszorgdiensten die voor hun kinderen beschikbaar zijn. Het Comité beveelt bovendien aan dat de Lidstaat zijn ziekteverzekeringssysteem herzielt om lagere gezondheidszorgkosten voor de meest benadeelde families te waarborgen. (...)

Toereikende kinderbijslag

De NGO's stellen dat de kinderbijslag een recht is van het kind en bijgevolg voor elk kind gelijk dient te zijn. Het streefdoel is dat kinderbijslagen voor alle kinderen worden verhoogd tot ze op zijn minst de minimumkosten⁵⁷ voor kinderen dekken.

Bovendien dient er over gewaakt te worden dat kinderbijslagen welvaartsvast zijn en dus mee evolueren met het loonpeil en dat ze bij gezinnen die onder de schuldbemiddeling vallen, niet meegerekend worden voor schuldafbouw.

Toegang tot kwaliteitsvolle kinderopvang

De toegankelijkheid van opvang moet verzekerd zijn voor elk kind tussen 0 en 3 jaar wat de financiële toestand, de burgerlijke staat, professionele situatie, pedagogische behoeften, etnisch-linguïstische afkomst, eventuele handicap, etc. van de ouders of het kind ook mogen zijn. De opvangkosten die ouders met lage en gemiddelde inkomens moeten betalen, dienen fors te dalen. De NGO's wensen dat ouders, onafhankelijk van hun socio-economische situatie, de vrije keuze genieten om hun kinderen al dan niet in de kinderopvang onder te brengen. Het betaald ouderschapsverlof moet mede daarom uitgebreid worden tot minstens zes maanden, overeenkomstig de periode die de Wereldgezondheidsorganisatie en UNICEF voorstellen als minimumperiode voor borstvoeding.

Naast inspanningen om de kwantiteit van de kinderopvang te verbeteren moeten ook inspanningen geleverd worden inzake het ontwikkelen van kwalitatieve opvang, waar zorg en leren met elkaar worden gecombineerd. Kinderopvang moet een waardevolle, veilige en stimulerende omgeving voor kinderen zijn,

⁵⁷ Zie berekeningen in: De Gezinsbond (2010). Pg. 5.

waarin de sociale en pedagogische functie centraal staan. De Barcelona-objectieven mogen niet worden beschouwd als het ultieme doel maar wel als een etappe in een langer proces.

De NGO's pleiten ook voor inspanningen om tegemoet te komen aan de behoefte van voldoende **gekwalificeerd personeel** dat systematisch wordt opgevolgd en geëvalueerd, en dat professioneel kan omgaan met de noden van kinderen en van verschillende soorten gezinnen.

” Aanbevelingen door het VN-Comité voor de Rechten van het Kind omtrent het gezinsleven

44. Hoewel het Comité de grote beschikbaarheid van sociale diensten voor families en kinderen erkent, merkt het ook dat kinderen die dringend hulp behoeven op een lange wachtlijst worden gezet vooraleer ze de gepaste sociale dienstverlening krijgen. Het Comité is bezorgd dat het bestaande aanbod van kindzorgingsdiensten niet beantwoordt aan de noden. (...) Het Comité is tevens bezorgd dat in Vlaanderen minder dan 80% van het personeel een opleiding in kinderverzorging heeft gevolgd.

45. Het Comité beveelt de Lidstaat aan een uitgebreid onderzoek te voeren naar de oorzaken van de lange wachtlijsten voor aangepaste sociale dienstverlening. Het Comité roept de Lidstaat tevens dringend op om meer diensten voor kinderopvang beschikbaar te maken en te verzekeren dat ze toegankelijk zijn voor alle kinderen ongeacht hun bijzondere onderwijsbehoeften of de socio-economische status van hun families. Het Comité roept de Lidstaat op (...) te verzekeren dat diensten voor kinderopvang worden geleverd door opgeleid personeel en dat de ontwikkeling van kinderen in een vroeg stadium wordt bevorderd, overeenkomstig de principes en bepalingen van het IVRK.

Laagdrempelige opvoedingsondersteuning voor iedereen

Gezinsondersteuning moet vrijwillig zijn en gebaseerd op **vertrouwen en noden van ouders** zelf. De verschillende maatregelen met betrekking tot opvang en opvoedingsondersteuning moeten worden geëvalueerd met inbegrip van de ervaringen van het doelpubliek.

Diversiteit in het opvoedingsondersteunend aanbod moet behouden blijven met respect voor de **informele ondersteuning die ouders bij elkaar vinden**, bijvoorbeeld in het kader van buurtinitiatieven. Enkel een **breed en divers aanbod voor alle ouders**, vermijdt dat ouders die hulp vragen het label 'problematisch' krijgen opgeplakt en dat men opvoedingsondersteuning gaat beschouwen als een instrument in de strijd tegen armoede.

Kinderen en jongeren moeten als actieve partners binnen de opvoedingsondersteuning erkend worden en kinderrechten binnen de opvoeding moet een rode draad worden binnen het opvoedingsondersteunend aanbod.

Duurzame werkgelegenheid en menswaardige uitkeringen

Tot slot willen de NGO's benadrukken dat het voorzien van een aanvaardbare levensstandaard steeds in eerste instantie is verbonden met een menswaardig inkomen.

Gedurende het jaartraject 2010 werd er dan ook vanuit verschillende hoeken op de noodzaak gewezen om het gewaarborgd minimuminkomen op te trekken tot ten minste de armoederisicogrens. Inkomensvervangende uitkeringen (leefloon, werkloosheidssteun, uitkering bij ziekte,...) moeten bovendien gezinsgemoduleerd zijn, i.e. aangepast aan het aantal personen ten laste.

Ook de mate waarin in werkgelegenheidsbeleid wordt rekening gehouden met de leefkwaliteit van gezinnen en de diversiteit onder werknemers dient verbeterd.

Onderwijs als hefboom voor iedereen

De NGO's dringen erop aan om informatieve, financiële, culturele en andere barrières neer te halen en om via een fundamentele herstructurering het onderwijs te versterken in zijn hefboomfunctie, in plaats van dat ze sociale ongelijkheid in de hand werkt.

De NGO's bevelen aan dat een cultuur van slaagkansen voor iedereen wordt ontwikkeld en dat er meer middelen ter beschikking worden gesteld van onderwijsinstellingen die kinderen uit maatschappelijk kwetsbare milieus ontvangen – dit met extra aandacht voor het kleuter- (2,5 tot 6 jaar) en het basisonderwijs (6 tot 12 jaar) en gericht op het vermijden van schooluitval.

Kosteloosheid

De NGO's vragen al jaren dat het leerplichtsonderwijs volledig kosteloos wordt gemaakt. Elke vorm van discriminatie verbonden met problemen omtrent schoolkosten moet worden bestreden, dit met de uiterste discretie, door respectvolle oplossingen voor te stellen, en via instrumenten zoals een solidariteitskas.

Voor kinderen zonder wettig verblijf dient een alternatieve studiefinanciering te worden ingevoerd. De NGO's vragen dat de toekenningsvoorwaarden voor schooltoelagen (voor basis- en secundaironderwijs) en studietoelagen (voor het hoger onderwijs) worden aangepast opdat ook kinderen zonder papieren hierop recht zouden hebben.

De notie schoolkost moet bovendien worden gezien als een ruim begrip. Alleen op die manier kan men rekening houden met andere kosten verbonden aan schoolgaande kinderen zoals transport, opvang, maaltijden en bijkomende zorgen zoals logopedie.

Ongelijkheden binnen het onderwijs

Het wegwerken van de financiële barrières zal echter niet volstaan om onderwijs een daadwerkelijke hefboomfunctie te verlenen. Ongelijkheden schuilen immers ook in de startpositie van kinderen en in de ondersteuning die kinderen buiten de klas bij hun schoolwerk al dan niet krijgen.

Bij de ontwikkeling van **aanmeldingssystemen voor inschrijvingen** op school, moet er volgens de NGO's rigoureus over worden gewaakt dat de factoren die de rangschikking van inschrijvende gezinnen beïnvloeden, geen discriminatie inhouden voor bepaalde groepen⁵⁸.

De NGO's pleiten voor **kleinere klassen (vanaf de kleuterschool)**, waarbinnen tijd en ruimte is om met diversiteit in de groep te kunnen omgaan.

Er moet ook dringend een beleid komen dat voorkomt dat kinderen als (onrechtstreeks) gevolg van een armoedesituatie thuis, worden **doorverwezen naar het buitengewoon onderwijs** en dat de grote **prestatiekloof tussen leerlingen onderling** (in de eerste plaats de relatieve onderwijsongelijkheid tussen leerlingen van vreemde en niet-vreemde afkomst) aanpakt.

De NGO's bevelen ook aan om te onderzoeken in welke mate kan worden vermeden dat **huiswerk** in het basisonderwijs ongelijkheden teweegbrengt. De beschikbaarheid van **kosteloze naschoolse studie** is daarbij van groot belang.

Uitval en uitsluiting in het onderwijs

Men moet acties ontwikkelen die schooluitval vanaf het begin van de schooltijd tegengaan (kwaliteitsvolle opvang, respect, begrip, steun bij moeilijkheden). Men moet voor alle directies een duidelijke procedure voorzien die hen toelaat **uitval en uitsluiting in het onderwijs tegen te gaan** en hen tegelijk de middelen (financieel en andere) aanreiken. Men moet er tevens voor zorgen dat definitieve uitsluiting een zeer uitzonderlijke maatregel is. **Repressieve maatregelen bij spijbelen** zoals het intrekken van schooltoelagen zijn bijzonder schadelijk voor gezinnen in armoedesituaties en dienen te worden **vervangen door begeleidingstrajecten**. De NGO's vragen dan ook dat meer middelen worden voorzien voor gespecialiseerde diensten die zowel preventief als in zich voordoende gevallen van uitval uit het onderwijs tussenkomen en jongeren begeleiden.

De NGO's vragen de Vlaamse overheid om bij de hervorming van het secundair onderwijs grondige aandacht te besteden aan **structurele oplossingen voor school- en leerarmoede** en de **watervaleffecten** die net de kansengroepen harder treffen. De stem van ouders en leerlingen in dit debat moet gehoord worden. In het bijzonder vragen de NGO's binnen de voorziene hervorming een werkelijke **herwaardering van technische en beroepsrichtingen** zodat deze niet enkel 'doorverwijsrichtingen' zijn.

⁵⁸ Wanneer bijvoorbeeld een digitale inschrijving vereist is en de chronologie mee de rangschikking bepaalt, zullen ouders met beperkte toegang tot het internet hierdoor worden benadeeld.

Omgaan met diversiteit en pestgedrag

Kinderen en jongeren die in armoede leven signaleren het onbegrip van leerkrachten voor hun situatie en het pestgedrag door medeleerlingen op school als grote problemen. Het ondermijnt hun zelfbeeld en maakt dat ze het schoolgaan in het algemeen heel negatief gaan ervaren.

De NGO's pleiten daarom niet alleen voor een betere **vorming van professionelen en het sensibiliseren van leerlingen** (cf. supra) om op een correcte manier met de cultuur van maatschappelijk kwetsbare groepen te kunnen omgaan, maar ook voor een **doorgedreven schoolbeleid tegen pesten**, dat overleg met en tussen alle betrokkenen (slachtoffer, pestkop, toeschouwers, ouders, leerkrachten...) stimuleert en pesten nog meer uit de taboesfeer haalt.

De overgang tussen onderwijs en arbeidsmarkt en de kloof na 18

De NGO's vragen dat jongeren met een maatschappelijk kwetsbare achtergrond zowel tijdens hun onderwijsloopbaan als bij de overgang tussen onderwijs en arbeidsmarkt en bij het zoeken naar huisvesting op een **gedegen begeleiding** kunnen rekenen. Belangrijk is dat jongeren op een categoriale manier worden begeleid, bijvoorbeeld door middel van **één ankerfiguur** die hen binnen verschillen sectoren kan begeleiden. Deze ankerfiguur mag niet verworden tot een *case-manager* of het van dienst naar dienst doorgeven van een dossier over de jongere, maar kan evengoed een hulpverlener, een familielid of een jeugdwerker zijn. Bijzondere aandacht moet daarbij uitgaan naar jongeren die lange tijd ondersteund werden via allerlei vormen van hulpverlening, maar er op hun 18^e alleen voor komen te staan.

De NGO's vragen dat beter onderzocht wordt in welke mate **minderjarige jongeren die zelfstandig willen (of moeten) gaan wonen en leven, kunnen worden ondersteund door middel van een leefloon, huursubsidie of rechtstreekse toekenning van de kinderbijslag.**

” Aanbevelingen door het VN-Comité voor de Rechten van het Kind omtrent onderwijs, beroepsopleiding en begeleiding

66. Het Comité neemt akte van de door de Lidstaat aangenomen maatregelen om het recht op onderwijs te verzekeren, met inbegrip van het in juni 2002 aangenomen decreet inzake gelijke onderwijskansen in de Vlaamse Gemeenschap en de in 2006 verstuurde omzendbrief betreffende kosteloos onderwijs, maar uit toch zijn bezorgdheid over de significante ongelijkheid wat betreft het gebruik van het recht op onderwijs door de kinderen in de Lidstaat, met name met betrekking tot de impact van de socio-economische situatie op de onderwijsmogelijkheden die aan kinderen worden geboden en hun schoolprestaties. Het Comité toont zich in het bijzonder ongerust over de volgende zaken:

- a) De schoolgelden die worden opgelegd ondanks de grondwettelijke garantie op gratis onderwijs en die in grote mate bijdragen tot discriminatie inzake de toegang tot onderwijs;
- b) Het feit dat kinderen uit arme gezinnen en kinderen van vreemde komaf vaak naar speciale onderwijsprogramma's worden doorverwezen;
- c) Het criminaliseren van schoolverzuim, waarbij jongeren die van school wegblijven bij de gerechtelijke diensten worden gerapporteerd; en
- d) Initiatieven in de Vlaamse Gemeenschap om te bekrampen op de schooltoelagen van kinderen die niet aanwezig zijn op school.

67. Het Comité dringt er bij de Lidstaat op aan:

- a) De noodzakelijke maatregelen te nemen om schoolgelden af te schaffen in overeenstemming met zijn Grondwet;
- b) Te waarborgen dat alle kinderen toegang hebben tot onderwijs, ongeacht hun socio-economische status, en dat kinderen uit arme gezinnen niet langer worden doorverwezen naar speciale onderwijsprogramma's;
- c) Meer inspanningen te leveren om de ongelijkheid inzake prestaties te verkleinen, door bijzondere aandacht te besteden aan het promoten van het onderwijs bij kinderen van vreemde komaf; en
- d) Geen repressieve maatregelen te nemen die een negatieve impact hebben op de gezinnen die economisch en sociaal het meest benadeeld zijn en allicht niet zullen bijdragen tot een grotere betrokkenheid bij het onderwijssysteem, maar in plaats daarvan coherente strategieën uit te werken met de hulp van leerkrachten, ouders en kinderen om de kernoorzaken voor schoolverzuim en -moeheid aan te pakken.

Vrije tijd

Kinderen hebben recht op een actieve deelname aan culturele, artistieke en recreatieve bezigheden en vrijetijdsbesteding (art. 31 van het IVRK). De NGO's benadrukken dat **jeugdwerking, sportieve en culturele activiteiten toegankelijk moeten zijn voor alle kinderen** – fysiek (binnen een aanvaardbare afstand), mentaal (laagdrempelig) en financieel (beperkte inschrijvingskosten). Een belangrijk aspect van de toegankelijkheid van vrijetijdsbesteding is de verzekering van het kind of de jongere. Met name voor kinderen in precair verblijf is het dikwijls ingewikkeld zich te laten verzekeren. De NGO's pleiten dan ook voor het **recht om te worden verzekerd** voor kinderen en jongeren die wensen deel te nemen aan vrijetijdsinitiatieven.

Een toegankelijk 'regulier' aanbod betekent echter niet dat kinderen en jongeren in armoede als aparte doelgroep mogen worden verwaarloosd. De NGO's vragen met name dat het beleid het gespecialiseerde jeugdwerk (jeugdwerkingen voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren al dan niet op initiatief van verenigingen waar armen het woord nemen) structureel erkent, ondersteunt en verder uitbouwt, zodat voor alle doelgroepen jeugdwerk met een verzekerde continuïteit kan worden ontwikkeld.

Bijzondere belangstelling dient ook uit te gaan naar niet-commerciële vrijetijdsbesteding van jongeren, dit voornamelijk met aandacht voor inbedding van sport- en spelmogelijkheden in de woonbuurt.

” **Aanbevelingen door het VN-Comité voor de Rechten van het Kind omtrent rust, vrijetijdsbesteding, recreatie en culturele activiteiten**

70. (...) Het Comité merkt evenwel ook een te geringe beschikbaarheid van speelpleinen en informele ontmoetings- en recreatieruimtes voor kinderen op, in het bijzonder in landelijke en afgelegen omgevingen, en de beperkte betrokkenheid van kinderen bij de beslissingen die ter zake genomen worden op gemeentelijk niveau. Het Comité drukt voorts zijn bezorgdheid uit over het feit dat kinderen uit achtergestelde gezinnen, kinderen uit opvangcentra (...) vaak geen toegang hebben tot eender welke vrijetijdsbesteding. (...)

71. Het Comité vraagt de Lidstaat met aandrang meer inspanningen te leveren om het recht van alle kinderen op rust en vrijetijdsbesteding te verzekeren, te waarborgen dat ze kunnen deelnemen aan spel- en vrijetijdsbestedingen aangepast aan hun leeftijd en vrij kunnen deelnemen aan het culturele leven en kunstactiviteiten, en dat kinderen ten volle betrokken worden bij het besluitvormingsproces over deze thematiek. (...) Het Comité dringt er voorts bij de Lidstaat op aan om achtergestelde gezinnen de noodzakelijke middelen te geven om hun kinderen de kans te bieden ten volle hun rechten uit te oefenen in overeenstemming met artikel 31 van het Verdrag.

Spreken over armoede	43
De armoedevereniging	45
Arm maakt ziek, ziek maakt arm.....	46
Gelijke kansen?.....	46
“Mij zou het niet overkomen”	47

02

“Eten voor mijn kinderen of medicijnen voor mezelf?”

43

Interview met leden en medewerkers van Recht-Op, Antwerpen

Antwerpen – Op 1 april 2010 kwamen ze met z'n vijven naar Brussel om op het Open Forum van de Kinderrechtencoalitie hun verhaal te doen. Een verhaal over armoede bij kinderen, jongeren en hun gezinnen. Een verhaal met een doel, ook, want met Recht-Op willen Loes (40), Rosa (56) en Cindy (19) als leden en Lies (37) en Lene (27) als begeleiders, de samenleving veranderen. 'En dus willen wij ook zelf gehoord worden. Voor ons is dat een teer punt', zegt Loes.

Spreken over armoede

De vraag van de NGO's aan de leden van Recht-Op lijkt misschien eenvoudig: wat betekent het voor jullie om in armoede te leven? 'Maar dat is toch een vraag waarover ik lang moet nadenken', nuanceert Rosa meteen. 'Niet zozeer omdat ik niet weet wat te antwoorden, maar vooral omdat ik niet weet waar te beginnen.' Rosa is opgegroeid in armoede, maar is er uitgeraakt doordat ze heeft kunnen studeren. Later werd ze echter ziek en doken de financiële problemen weer de kop op. Ze heeft twee kinderen uit het eerste huwelijk van haar man die het huis al uit zijn en een 23-jarige zoon die nog thuis woont. Lies, al 10 jaar actief bij Recht-Op als begeleidster, weet wel wat haar bij de mensen in armoede het meeste opvalt: het immense wantrouwen. Loes beaamt: 'Ik vertrouw geen diensten meer. Iedere keer opnieuw moet ik mijn hele verhaal doen, maar uiteindelijk sturen ze me toch weer van het kastje naar de muur.' Financiële problemen thuis en gezondheidsproblemen later zorgden ervoor dat Loes geen opleiding kon afronden. Nu moet ze bij verschillende diensten aankloppen, om haar bestaan rond te krijgen. 'Maar het gaat niet alleen over diensten. Je moet je als mens in armoede overal bewijzen en daardoor voel je je erg minderwaardig.'

Het is heel snel duidelijk dat armoede over veel meer dan een tekort aan centen gaat. 'Maar door gebrek aan geld moeten we soms keuzes maken die pijn doen: eten voor mijn kinderen of medicijnen voor mezelf?' Cindy, 19 en al drie jaar – vanaf het begin – bij de jongerengroep van Recht-Op, spreekt niet graag over armoede, maar wel gewoonweg over hoe ze haar jong zijn ervaart. 'In de jongerengroep spreken we niet echt over arm zijn. We benoemen dat niet zo en willen ook niet zomaar een stempel. We gaan eerder zeggen dat we een bepaalde

achtergrond of een moeilijke thuissituatie hebben die het ons lastig maakt: we hebben een zware last op onze schouders, een zware valies, maar zijn niet arm. Je gaat dat ook pas later merken dat iets in jouw leven anders is. Als kind groei je op in een bepaalde thuissituatie – je kent niet anders en bent het gewoon. Het is pas als je naar school begint te gaan dat anderen jou het gevoel geven dat je er niet bij hoort. Omdat je minder mooie kleren hebt, of te dik bent. Omdat je veel ziek bent en dus ook veel afwezig van school. Arm zijn betekent veel meer dan alleen maar *geen geld hebben*. We voelen ook een gebrek aan respect, en ervaren weinig vriendschap.

Dat sociaal isolement is ook voor de volwassenen nog heel herkenbaar. 'Als je het niet zelf hebt meegemaakt, is het blijkbaar moeilijk om begrip voor onze situatie op te brengen. Zo krijgen we maar weinig steun van anderen.' Lies geeft aan dat veel groepsleden bij Recht-Op geen of een moeilijke relatie hebben met familieleden. 'Ik heb twee broers en die zie ik nooit', zegt Loes. 'Ook van mijn zus krijg ik weinig steun. Mijn ouders zijn allebei gestorven. Met andere familieleden heb ik weinig contact. Ik heb eigenlijk alleen nog mijn man en mijn kind.' Cindy vindt het vooral heel frustrerend dat mensen die niet weten wat ze doormaakt en haar niet steunen, er wel zijn om haar te veroordelen. 'Alsof het allemaal je eigen schuld is, zeggen ze dan dat je het wel kan, als je het echt wil. In plaats van wat ondersteuning, ga je zo nog veel meer schaamte en minderwaardigheid voelen.' Of een moeilijke leefsituatie ook de relatie met haar ouders bemoeilijkt? 'Ik ben niet kwaad op mijn ouders omdat we het moeilijk hebben om rond te komen, want ik voel dat ze het beste voor mij willen.' Maar dat wil dan weer niet zeggen dat het makkelijk is om helemaal op je eentje iets op te bouwen: 'Ik stel mezelf soms heel veel vragen. Wie ben ik? Ben ik mezelf wel? Wat wil en kan ik doen met mijn leven? Zo'n moeilijke situaties maken je erg onzeker en het lijkt alsof je geen logische stappen van kind, naar jongere, naar volwassene kan zetten.'

Vaak gaat het al vanaf jonge leeftijd over een opeenstapeling van omstandigheden, een negatieve spiraal waar je niet uit geraakt, schetst Cindy: 'Je hebt het thuis moeilijk als jongere en wil daarom snel alleen gaan wonen, maar je hebt geen goed diploma, dus moet je het stellen met wat interim jobs. Daardoor woon je in een goedkoop huis dat misschien in slechte staat is. Als je dan gezondheidsproblemen krijgt, dreig je je werk te verliezen en kan je de huur niet meer betalen. De schulden stapelen zich op en je wordt uit je huis gezet. Dan ga je even terug thuis wonen, maar dat is moeilijk en je maakt veel ruzie met je ouders. Je trekt dan maar bij vrienden in, maar als iemand verklikt dat die eigenlijk met meerderen in hun sociale woning wonen, sta je weer allemaal op straat en heb je misschien ook ruzie met je vrienden. Je staat er weer alleen voor en zo gaat het verder en verder.' 'Je mag ook niet vergeten dat veel jongeren met hun inkomen ook hun ouders onderhouden', zegt Rosa. 'Het is niet fijn om afhankelijk te zijn van je eigen kind en te zien hoe ze al aan de start van hun volwassen leven met schulden staan.'

‘Kunnen praten over al je problemen met iemand die je kan vertrouwen is echt heel belangrijk voor ons.’ En dat hebben Loes, Rosa en Cindy ook met elkaar gemeen: ze vonden bij Recht-Op een luisterend oor en nog veel meer. Recht-Op is een vereniging waar mensen die in armoede leven samen komen en het woord nemen. Een keer om de twee weken houdt de groep een vergadering, waar de leden praten en hun ervaringen delen. Ze praten over allerlei zaken die hen aanbelangen, maar werken tegelijk structureel rond bepaalde jaarthema’s. ‘In het verleden hebben we gewerkt rond jeugdhulpverlening. We gingen toen praten met hulpverleners, opvoeders, ... over onze kijk op hulpverlening. Dat vonden we belangrijk omdat ouders in armoede een groot wantrouwen hebben tegenover hulpverleners en vooral veel angst hebben dat hun kinderen zouden worden geplaatst’, legt Rosa, die al zeven jaar actief is in de groep, uit. ‘Het ging vooral over het dossier in de hulpverlening: wat schrijven ze over ons op? Wat mogen we weten? Wat mogen we niet weten? Hebben we er zelf iets in te zeggen?’⁵⁹

Recht-Op wil de samenleving veranderen. En dat doen ze niet alleen met volwassenen. ‘We vroegen ons als ouders af: hoe denken onze kinderen hierover? Wat vinden zij belangrijk? We hebben zelf niet allemaal de kans gekregen om thuis op te groeien en willen dat goed maken in onze eigen generatie. We willen onze ervaringen delen met onze kinderen en hen ook echt een stem geven’, zegt Rosa. De jongerenwerking van Recht-Op is daarop in 2007 opgestart. De groep bestaat intussen uit een twintigtal jongeren tussen 12 en 18 jaar die allemaal, zoals ze het zelf verwoorden ‘een achtergrond hebben die doorweegt.’ Ze hebben vaak geen gemakkelijke thuissituatie en hebben ook op school problemen. Veel jongeren hebben nood aan extra ondersteuning: een babbel bij problemen, een huisbezoek bij moeilijkheden in het gezin, extra zorg en aandacht bij moeilijke situaties. Die individuele ondersteuning bestaat ook uit heel concrete zaken zoals samen bellen naar diensten of hulp krijgen bij het schrijven van een sollicitatiebrief. Ook de jongeren komen om de twee weken in groep samen om daar ontspanning te combineren met inhoudelijk werken rond een bepaald thema. ‘Zo hebben we onlangs naar de film “Ben X” gekeken’, zegt Cindy. ‘Dat is ontspannend, maar daarna hebben we ook een groepsgesprek over pesten gehouden.’ Lene is sedert 2009 actief als jongerenbegeleidster bij Recht-Op. Die job vraagt een heel specifieke attitude. ‘We proberen altijd creatief te zijn en in te spelen op het moment zelf. Tegelijkertijd proberen we gesprekken op gang te brengen over diepgaandere thema’s die de jongeren bezighouden, maar dat doen we altijd door hen positief te benaderen, bijvoorbeeld door hen een actieve rol te geven.’ Het werk van een begeleider bij Recht-Op stopt ook niet om 17 uur. ‘We proberen zo nabij mogelijk te zijn en echt met onze groepsleden mee te leven. We bellen veel met de mensen en gaan op huisbezoek. Met de jongeren sturen we ook heel veel sms’jes. Ze weten dat ze altijd bij ons terecht kunnen.’

⁵⁹ Zie publicatie “Het dossier, een wapen?”, Recht-Op, www.recht-op.be.

Arm maakt ziek, ziek maakt arm

'Het is een huizenhoog cliché,' zegt Lies 'maar binnen onze groep hebben elf leden van de 20 zodanige gezondheidsklachten dat ze regelmatig moeten worden opgenomen in het ziekenhuis. Die klachten zijn zowel van psychische als lichamelijke oorsprong, maar wat kwam er eerst: de armoede of de ziekte?'

Rosa werd als tienermeisje een tijdje geplaatst en kreeg zo de kans om te studeren. Ze vervulde de opleiding tot verzorgster en kon daarna aan de slag als bejaardenhulp. 'Het was zwaar, maar ik had toch een fijne job en ik verdiende mijn kost.' Maar toen werd Rosa ernstig ziek en kon ze haar job niet meer blijven uitoefenen. Met een loon minder, raakte het gezin in de armoede. 'Voor mij geldt dus: ziek maakt arm!' 'Dat is bij mij niet anders,' zegt Loes. 'Ik ben moeten stoppen met mijn opleiding tot kapster omdat mijn moeder het moeilijk had om de kosten van die opleiding te betalen. Uit respect voor haar ben ik er zelf mee gestopt. Ik ben later nog een opleiding tot verkoopster begonnen, maar toen kreeg ik reuma en kon ik niet meer verder werken.'

Veel ouders met gezondheidsproblemen stellen een bezoek aan de dokter uit, omdat ze het moeilijk kunnen betalen. 'Maar je kan toch niet goed voor je kind zorgen, als je jezelf ziek laat worden?' aldus Rosa.

Gelijke kansen?

Ook bij hun kinderen merken Loes en Rosa dat het niet gemakkelijk is om een goede opleiding te voltooien. 'Hoe komt dat toch dat zoveel van onze kinderen naar het buitengewoon onderwijs worden gestuurd?' Meer dan de helft van de schoolgaande kinderen van groepsleden, gaat naar het buitengewoon onderwijs. Volgens Loes komt dat omdat ze al van in de eerste kleuterklas een stempel krijgen. 'Ze kijken meteen naar de achtergrond van de ouders, naar waar ze geboren zijn of waar ze wonen en stoppen je kind dan zo in een hokje. Waarom kijken ze niet gewoon naar het individu zelf, zonder vooroordelen?' Beide moeders vrezen dat de stress die hun kinderen thuis voelen, er zo al voor zorgt dat ze minder goed opletten of zich willen afreageren. Helpen met het schoolwerk is ook lang niet evident. 'Veel ouders kunnen hun kinderen thuis niet helpen bij het schoolwerk,' zegt Lies, 'ofwel slagen ze er door de stress niet in om huiswerk op te volgen, lessen op te vragen, ervoor zorgen dat ze in orde zijn ofwel kunnen ze door hun eigen beperkte opleiding niet eens helpen bij de oefeningen.' Daarom vindt Loes het belangrijk dat scholen gratis naschoolse studie aanbieden. 'Zo hebben ze tenminste een rustige plek op te studeren en kunnen ze goed geholpen worden.'

Hebben de ouders het vooral over de beperkte kansen die hun kinderen op school en dus ook later op de arbeidsmarkt krijgen, dan spreekt Cindy in de eerste plaats over hoe zij en vele andere jongeren zich op school voelen. 'We worden veel gepest en horen op school meestal bij geen enkele groep. Dat geeft echt een knauw in je zelfvertrouwen. Sommigen trekken zich terug en proberen zo weinig mogelijk op te vallen. Anderen gaan net heel lastig of agressief gedrag vertonen.' Ook begrip

van leerkrachten blijft soms achterwege. ‘Op de middelbare school moesten we eens een taak maken op de computer. Omdat wij er thuis geen hebben, vroeg ik aan de leerkracht of ik misschien een computer op school kon gebruiken. Het antwoord was dat ik dan maar naar een internetcafé moest gaan. Maar snapt ze dan niet dat ik daarvoor weer moet betalen?’

‘We zien ook wel dat we weinig kansen krijgen op de arbeidsmarkt als we geen goed diploma hebben. Vele jongeren die beginnen te werken hebben onzeker werk, dat ze meestal niet eens graag doen.’ Het maakt de ouders bang dat hun kinderen een toevlucht zullen zoeken in werkjes waarmee ze vlug veel geld kunnen verdienen. ‘Er wordt door de media vaak een verkeerd beeld voorgehouden van wat het leven juist is. Thuis zien ze de armoede, maar ze willen leven zoals in de Amerikaanse soaps of zoals in de reclame. Bovendien staan onze jongeren niet altijd stevig in hun schoenen en worden ze vlug beïnvloed’, zegt Rosa. ‘Zo is de stap naar de criminaliteit en zelfs naar de prostitutie heel wat kleiner.’

“Mij zou het niet overkomen”

Bij Recht-Op probeert men ook te timmeren aan het beeld dat buitenstaanders hebben van mensen die in armoede leven. ‘We krijgen zo vaak te horen dat het ons eigen schuld is, dat we er zelf om hebben gevraagd’, zegt Loes. ‘Na een tijd durf je niet meer buiten en sluit je je liever op in je eigen wereld, in je eigen fantasieën. Mensen denken dat het hen niet zou overkomen of ze zeggen “Goed zo, je bent een sterke vrouw”, maar ze weten helemaal niet wat ik meemaak.’

‘Dat is niet alleen het aanvoelen van de mensen in armoede’, zegt Lies. ‘Dat is ook al aangetoond in wetenschappelijk onderzoek. Men spreekt dan over de fundamentele attributiefout. Dat wil zeggen dat de ene groep mensen (die men de intern beheersten noemt) zich zelf verantwoordelijk voelt voor de resultaten van hun gedrag en controle voelt over de zaken die in hun leven gebeuren. Als ze een goed rapport hebben, dan is dat omdat ze er hard voor hebben gewerkt. Een andere groep (de extern beheersten) heeft daarentegen het gevoel geen greep te hebben op het eigen leven. Dat kunnen ze al van kindsbeen af ervaren: “Ik mag niet bij mijn mama wonen. De grote meneer (de jeugdrechter) heeft het gezegd.” Het gevolg is dat de eerste groep – die vaker tot de hogere sociale klassen behoort – de oorzaak van sociale ongelijkheid in de maatschappij bij de arme zelf legt (“Als hij vroeger zijn best had gedaan op school, dan had hij nu een diploma”), terwijl de arme zelf dit anders ziet: hogere instanties (het OCMW, het CLB, de instelling, ...) hebben hem belet een gewenste opleiding te volgen. De kloof die door die wederzijdse vooroordelen ontstaat wordt wel eens de “missing link” genoemd tussen de twee zienswijzen.’

‘Ouders staan bijvoorbeeld wantrouwig tegenover de school of tegenover kleuterleiders omdat ze dat vooral zien als weer maar eens controle van buitenaf over de kinderen en de manier waarop jij ze opvoedt. Mochten onderwijzers of kleuterleiders zelf meer over armoede weten, zou dat misschien makkelijker gaan’, zegt Rosa. Ook over de huidige trends in opvoedingsondersteuning hebben

de ouders een mening. 'Zo'n opvoedingscursus heeft toch niets met armoede te maken? Ze denken dat arme ouders sowieso slechte ouders zijn, maar opvoedingsproblemen komen toch evengoed voor bij rijke mensen?'

De kunst bestaat er dus in de kloof tussen twee verschillende perspectieven te overbruggen. Bij Recht-Op probeert men dan ook om de beleving van mensen die in armoede leven breder bekend te maken, niet alleen bij hulpverleners, op diensten en in scholen, maar ook in de hele samenleving. Dat doen Loes, Rosa en Cindy dus ook door zelf het woord te nemen en over hun ervaringen te spreken. 'Door binnen de vereniging te kunnen spreken met lotgenoten, krijgen we meer inzicht in wat er in ons leven gebeurt. Er is ruimte voor humor en ontspanning, maar we krijgen ook schouderklopjes', zegt Cindy. 'Het begrip dat we er krijgen, geeft ons ook de kracht om ook elders ons verhaal te vertellen', vindt ook Rosa. 'Als mensen zich dan een beetje inleven in onze situatie, begrijpen ze soms dat hoe ze voordien handelden niet echt doordacht was.'

'Hoe meer je meemaakt, hoe beter je het leven begrijpt', besluit Cindy. 'Door hoe ik ben opgegroeid, ben ik sterk geworden en heb ik leren genieten van kleinere dingen. Ik kan het ongelooflijk vinden over welke pietlulligheden sommige leeftijdsgenoten zich druk maken!'

Wat is een buurtspelotheek?	51
Het publiek	52
Hefboom vertaald in 4 functies	53
Uitleendienst voor spelmateriaal	53
Ontmoetingsplaats voor ouders en kinderen	54
Informatie en begeleiding	55
Maatschappelijke betrokkenheid	56
Impliciete opvoedingsondersteuning	56
Conclusie: waarom het werkt	57

03

“It takes a village
to raise a child”

Impliciete opvoedings- ondersteuning in de Gentse buurtspelotheken

Martine Van Limberghen

51

Je hebt een heel dorp nodig om een kind op te voeden, zegt een Afrikaans spreekwoord. Het is het leidmotief van een buurtspelothek. Tegen het discours van responsabiliseren in, zijn de spelothekmedewerkers ervan overtuigd dat opvoeden een gedeelde verantwoordelijkheid is. Ouders, ook arme ouders verdienen een netwerk, een vangnet, medestanders bij het opvoeden van hun kinderen.

In dit artikel leggen we uit waarom een buurtspelothek een hefboom kan zijn voor kinderen uit arme gezinnen en waarom het werkt. Dat kunnen we niet zonder de spelotheken, hun publiek en de doelstelling voor te stellen.

Wat is een buurtspelothek?

De spelotheken in Gent zijn deelwerkingen van vzw Jong. Vzw Jong is de organisatie in Gent die sinds 2005 instaat voor het jeugdwerk in de aandachtswijken van Gent. Het aanbod van vzw Jong is heel divers en gaat van sport-, spel- en crea-activiteiten tot vormingen en kampen voor kinderen en jongeren. Vzw Jong is, vanuit de inbedding in de wijken en de contacten met heel veel kinderen en jongeren, uitermate goed geplaatst om de belangen van de kinderen en jongeren te verdedigen en op te komen voor hun rechten. Vzw Jong doet dit op verschillende niveaus. Alle levensgebieden van kinderen en jongeren waarover we signalen opvangen, komen hierbij aan bod. Het gaat hier o.a. over signalen met betrekking tot onderwijs en tewerkstelling, huisvesting, toegankelijkheid van het sport- en cultuuraanbod en talrijke welzijnsvragen.

Vzw Jong zet ook in op de kruispunten van dienstverlening. Dit om bruggen te proberen slaan met andere diensten. Zo wordt er bijvoorbeeld gewerkt op het thema arbeid en welzijn via de inzet van individuele trajectbegeleiders. Een ander voorbeeld is het buurtsportproject, waar laaggeschoolde jongeren de kans krijgen om een opleiding te volgen en hierbij eveneens worden tewerkgesteld

binnen vzw Jong als buurtsporters in opleiding. Ook spelotheken bevinden zich op een aantal kruispunten.

De spelotheken zijn namelijk een specifiek aanbod binnen vzw Jong gericht op kinderen en hun ouders. Het vertrekpunt is de uitleen van speelgoed, aangepast aan de leeftijd en ontwikkelingsnoden van kinderen. Ze onderscheiden zich van andere initiatieven door hun aanbod en hun publiek. Ze richten zich tot jonge gezinnen in de aandachtswijken: Brugse Poort (Speelvogel), Dampoort- Sint Amandsberg (Kiekeboe), Ledeborg (De Toverboom), Muide-Meulestede (Speelsproet), Nieuw-Gent (Snuffel), Rabot-Blaisantvest (Pipo) en Sluizeken-Tolhuis-Ham-Briel (Baloe).

Zoals aangegeven is de uitleen van aangepast speelgoed een heel belangrijk doel van de spelotheek. Toch is dit ook een middel om contacten te leggen met kinderen en hun ouders en via deze contacten veel meer te betekenen. Het is een plek waar kinderen en ouders warm worden onthaald en elkaar kunnen ontmoeten. Hiervoor is er ruimte voorzien in elke spelotheek (bv. een gezellige koffie –en theetafel). Door de aanwezigheid van professionele begeleiding kan er ook worden ingegaan op vragen van ouders. Dit kan gaan over allerlei thema's, maar door het aanbod gaat dit heel vaak over opvoedingsgerelateerde vragen zoals de ontwikkeling van kinderen (bv. taal), onderwijs en vrijetijdsinvulling van kinderen. Het beantwoorden van vragen gebeurt heel vaak op een informele en laagdrempelige manier, in de gesprekjes tijdens de uitleenmomenten. De spelotheken zetten echter ook projecten op om meer structureel en groepsgericht enkele vormende acties op te zetten gericht op kinderen en ouders. Een voorbeeld hiervan is het 'samen spel' waar aan de hand van een bepaald thema een aanbod op maat wordt uitgewerkt in de vorm van activiteiten voor kinderen en ouders samen, bijvoorbeeld een activiteit rond kunst waar kinderen en ouders samen een kunstwerk maken. Hierbij is niet alleen het resultaat van belang, maar vooral het proces van samen dingen doen. In die zin is de spelotheek een belangrijk kanaal om opvoedingsondersteuning waar te maken.

Elke spelotheek engageert zich op haar manier voor de wijk, geeft buurtinformatie door en werkt mee aan evenementen. Ze zet vaak samen met andere partners in de wijk projecten op. Hierbij is het bruggen slaan van belang, maar evenzeer het meewerken aan de sociale cohesie binnen de wijk. Het is duidelijk dat een spelotheek meer doet dan de uitleenfunctie waarmaken; het is vaak de start van een resem aan acties op buurtniveau.

Het publiek

Het feit dat de buurtspelotheken in aandachtswijken zijn gelegen bepaalt voor een groot deel het publiek. Ongeveer drie kwart van de gebruikers hebben een geschiedenis in de migratie. De gezinnen die we bereiken zijn vaak volgens objectieve criteria arm, maar voelen zich niet arm – in elk geval is dat niet de reden waarom ze naar de spelotheek komen.

De meeste gezinnen die van onze spelotheken gebruik maken, hebben het financieel niet zo breed, maar evengoed bereiken wij ouders die willen 'consuminderen'.

ren'. Op die manier krijgt een speltheek een zeer divers publiek over de vloer. Kortom, men komt niet naar de speltheek omdat men een probleem heeft of een tekort ervaart.

Een groep die veel minder gebruik maakt van het aanbod zijn autochtone gezinnen in armoede. Medewerkers stellen vast dat wanneer zij hun speltheek promoten in de buurt, ze van deze doelgroep vaak verontwaardigde reacties krijgen: 'Mijn kind heeft speelgoed genoeg!' Ook wanneer medewerkers de vergelijking maken met een bibliotheek (men gaat ook niet naar een bibliotheek omdat men geen boeken heeft), blijft de speltheek op deze doelgroep minder aantrekkingskracht uitoefenen.

Daarnaast stellen we ook vast dat hoofdzakelijk de moeders met hun kinderen naar de speltheek komen. Vaders komen wel sporadisch om speelgoed uit te lenen of terug te brengen, terwijl moeders sneller participeren aan bijkomende activiteiten.

Ondanks dit divers publiek, kiezen we ervoor om niet te focussen op de verschillen, maar op wat hen bindt. Ze zijn allen ouders met een zorgtaak waarbij men soms de nood voelt om gedachten uit te wisselen met andere ouders. Het delen van zorgen en uitwisselen van ervaringen rond opvoeden leren al snel dat er meer gelijkenissen zijn dan verschillen.

Hefboom vertaald in 4 functies

Elke speltheek heeft zijn eigenheid, gekleurd door de wijk. Ze delen wel dezelfde vier functies:

- Spelmateriaal uitlenen;
- Ontmoetingskansen voor ouders en kinderen scheppen;
- Informatie geven;
- Maatschappelijke betrokkenheid: een meerwaarde zijn voor de buurtbewoners.

Uitleendienst voor spelateriaal

Gezinnen komen in de eerste plaats naar een speltheek om er spelateriaal te lenen. De uitleendienst is de basis waarop alle andere functies zijn geënt. 'Speelgoed lenen' is een zeer neutrale instap en bovendien is die zeer positief. Spelen is leren maar spelen is ook gewoon leuk.

In de uitleendienst staat alles in het teken van kind en ontwikkeling. Het spelateriaal is er geschikt volgens de ontwikkelingsschijf. Er worden drie grote groepen onderscheiden die overeenkomen met de ontwikkelingsdomeinen: de cognitieve, motorische en sociale ontwikkeling. Elk domein kreeg zijn eigen kleur. Spellen in het gele rek of met de gele sticker stimuleren vooral de ontwikkeling van sociale vaardigheden. Bezoekers vinden er gezelschapsspellen zoals *domino* en *uno*, fantasiespellen zoals kook- en eetgerief, autootjes, *Playmobil* en creativiteits- en expressiemateriaal zoals muziekinstrumenten. Op het blauwe rek staat het speelgoed dat vooral de ontwikkeling van het denken en de taal stimuleert. Dit rek is zeer populair bij onze ouders. Ze vinden er puzzels en lotto-, taal- en denk-

spellen zoals *Hali Gali*, zelfcorrigerende leerspellen zoals *PiccoPiccolo*, *Electro* naast bouw- en constructiemateriaal, houten blokken, steekmozaïek en *Lego*, maar evengoed badboekjes, voorleesboeken en dvd's. Op het rode rek liggen de ballen, rolschaatsten, rammelaars en voelspelletjes: alles waarmee een kind zijn grove en fijne motoriek kan oefenen.

Het gebruik van de ontwikkelingschijf zet ouders aan om na te denken over de ontwikkeling van hun kind. Op die manier geven we de boodschap dat men als ouder de ontwikkeling van zijn kind kan sturen en zijn kind kan prikkelen. Tegelijkertijd ondersteunt het de boodschap dat spelen leren is. Ouders associëren leren immers vaak met schools leren. Spelen zien ze vaak als tijdverdrijf, ontspanning. Schoolkinderen mogen spelen als ze klaar zijn met hun huiswerk en tijdens de toetsenweek wordt het speelgoed netjes ingeleverd.

Bij een eerste bezoek legt de spelothekmedewerker uit hoe het speelgoed is geordend en komt er spontaan een gesprek op gang over ontwikkeling en opvoeding. De ontwikkelingschijf neemt daarbij taalbarrières weg. Er moeten geen moeilijke woorden worden gebruikt, de bezoeker ziet waarover het gaat. In dat gesprek kan je als medewerker meteen aftoetsen of een ouder zijn kind goed observeert en ziet wat het allemaal al kan. Afhankelijk van de reactie kan je ouders bevestigen of aanzetten om daar meer aandacht voor te hebben.

Ontmoetingsplaats voor ouders en kinderen

Een buurtspelothek wil een warme plek zijn in een wijk, in de eerste plaats voor ouders en hun jonge kinderen. De sterkte van de spelothekwerking wordt bepaald door de band met de ouders. Ontmoeting kan op verschillende manieren worden ingevuld. Bijna altijd is er tijdens of aansluitend bij een uitleenmoment van de spelothek een koffietafel of praathoek voor ouders.

Elke spelothek heeft daarnaast zijn feestelijke bijeenkomsten en uitstappen: de verjaardag van de spelothek, het buurtfeest, de paaseierenraap, het suikerfeest, de gezinsuitstap.

Spelotheken brengen ouders bij elkaar om verschillende redenen. De eerste reden is het vormen van een gemeenschap. Elke ouder heeft een kwalitatief sociaal netwerk nodig, maar in een tijd waar familiebanden minder sterk zijn, is dat er niet voor iedereen vanzelf. In een stedelijke omgeving is het sowieso al minder evident: gezinnen leven er vaker geïsoleerd dan in een dorp. Zich verbonden voelen is belangrijk voor de ouders én voor een gezonde ontwikkeling van de kinderen. Zo spelen we in op de verbondenheid tussen de ouders, maar ook op de verbondenheid tussen de generaties en tussen verschillende culturen. Zo brengen Spelotheken vrouwen met verschillende culturele achtergronden samen en blijkt dat wat hen bindt, namelijk 'de zorg voor een kind', belangrijker is dan de verschillen. Samen spelen en samen dingen doen is bovendien een goede manier om een band tussen ouders en kind te versterken.

Het feit dat ouders elkaar kunnen versterken is een tweede belangrijke reden om binnen de werking ontmoetingsruimte te scheppen voor de volwassenen. Als moeders samen aan tafel zitten, gaan de gesprekken bijna vanzelf over de kinderen, de dagelijkse zorg, de opvoeding, de school, etc. Zorgen delen helpt om

ze te relativieren: niet alles is een probleem. Ouders profiteren van de ervaring van andere ouders. Jouw kind is niet het eerste of enige kind dat niet goed eet of niet goed slaapt of het niet goed doet op school. Het is een ervaring die je met veel andere ouders deelt. Ook zij hebben daar een oplossing voor gezocht en misschien gevonden. Je kan als ouder jouw aanpak bijsturen door te luisteren hoe anderen ermee zijn omgegaan. In opvoeden is er met andere woorden niet één goed antwoord. Elke ouder zoekt een weg die binnen zijn levensvisie en bij zijn kind past.

Informatie en begeleiding

De meest voorkomende vragen van ouders in de Buurtspelotheek zijn vragen rond spel, ontwikkeling en opvoeding. Vragen waar spelotheekmedewerkers ook vaak mee worden geconfronteerd situeren zich op het vlak van kinderopvang, vrijetijdsbesteding en onderwijs.

Twee gezinnen kwamen hulp vragen bij het zoeken van een nieuwe school voor hun kinderen. Een groepje ouders was het niet eens met schooldirectie. In de school waar hun kinderen naartoe gingen, had men in het eerste leerjaar naast een klasje met Vlaamse kinderen, een klasje gecreëerd voor de leerlingen die thuis geen Nederlands spraken. We zaten met hen samen om oplossingen te zoeken.

Daarnaast zijn er ook heel wat praktische vragen zoals vragen om hulp bij het invullen van studietoelages of het aanvragen van vakantieparticipatie. Maar een spelotheek is ook een doorgeefluik van andere informatie. Ouders komen er te weten wat er in de wijk reilt en zeilt omdat andere buurtorganisaties van de spelotheek gebruik maken om hun aanbod voor kinderen, gezinnen en buurtbewoners in het algemeen bekend te maken. Een buurtspelotheek werkt mee aan het toegankelijker te maken van diensten. Ouders leren er bijvoorbeeld wat de mutualiteit voor hen kan betekenen of waar ze met hun vraag terecht kunnen. In onze werking ondervinden we dagelijks hoe belangrijk het is om mensen hierover persoonlijk aan te spreken. De informatiekanalen die gewoonlijk worden gebruikt, zijn niet erg doeltreffend bij ons publiek. Folders, affiches, brochures worden vaak niet gelezen omdat het taalgebruik te moeilijk is en ze niet aansluiten bij hun leefwereld. De meeste gezinnen hebben geen toegang tot het internet. Informatie gaat van mond tot mond.

De buurtspelotheeken werken vaak samen de INLOOPteams. INLOOP is een letterwoord voor integraal laagdrempelig opvoedingsondersteuningspunt. In Speel-o-theek Pipo komt de medewerkster van een INLOOPteam wekelijks langs en organiseert één keer in de maand een themagesprek met de ouders en één keer een samenspel voor ouders en kinderen. Dit gesprek kan gaan over het internetgebruik bij kinderen, over gezonde voeding, of over andere relevante thema's.

Maatschappelijke betrokkenheid

De buurtbetrokkenheid van de spelothek uit zich in het opvolgen van buurt-overleggen en het samenwerken met andere wijkgebonden organisaties. Eén van de voorbeelden hiervan is het project PimPamPoentje, een samenwerking tussen de spelothek Speelsproet in Muide, de buurtscholen, INLOOPteam en studenten van de Hoge School. Dit project werkt met vrijwilligers die kinderen helpen de overstap te maken naar de basisschool.

Elke spelothek heeft een bijzonder project. Die projecten spelen in op de hiaten in het maatschappelijk werk en zijn meestal aangestuurd door de ouders of door de noden van de ouders of de buurt. Zo werd door verschillende ouders in de wijk Rabot het signaal gegeven dat er nood was aan ondersteuning bij huiswerk. De Speel-o-theek Pipo heeft hiervoor het project Meters en Peters van de Rabotwijk opgestart. Ook hier wordt er gewerkt met vrijwilligers die op vraag van ouders wekelijks een uurtje bij hun metekindje aan huis gaan om te helpen met school-taken en samen Nederlands te oefenen. Dit project komt tegemoet aan een grote nood bij anderstalige kinderen in een buurt zonder lagere school.

Naast deze betrokkenheid van de spelothek op de wijk, is er ook een grote betrokkenheid van de ouders op de spelothek. De spelothek vraagt namelijk een lidmaatschap, en dus een engagement. Een gevolg hiervan is dat het materiaal dat wordt uitgeleend, wordt beschouwd als het materiaal van alle leden van de spelothek. Er wordt dus goed zorg gedragen voor het materiaal en er gaat zeer weinig verloren. Een voorbeeld dat deze betrokkenheid mooi schetst, is het jaarlijks Pipo-feest, dat mee wordt voorbereid door de ouders. Elke ouder kookt iets kleins en brengt dit mee naar het feest. De kleine bijdrage die de ouders betalen om te participeren aan het feest, kan hierdoor worden besteed aan animatie voor de kinderen.

Impliciete opvoedingsondersteuning

Het doel van elke spelothek is jonge gezinnen te ondersteunen in hun pedagogische opdracht.

In de eerste plaats doen we dit door speelgoed uit te lenen. Dat is heel tastbaar: spel draagt bij tot de ontwikkeling van het kind. Er is veel variatie nodig en speelgoed is vaak te duur voor een gezin met een beperkt inkomen. In de tweede plaats, maar daarom niet minder belangrijk, doet de spelothek aan opvoedingsondersteuning door ouders met elkaar in contact te brengen zodat ze elkaar kunnen versterken en een gemeenschap kunnen vormen. Tot slot is het ook een plek waar je als ouder met je vragen terecht kan bij andere ouders, bij vrijwilligers of bij een professionele kracht.

Omwille van deze redenen spreken we van impliciete opvoedingsondersteuning in de spelotheken: niemand van de gebruikers komt naar de spelothek om ondersteund te worden. Ze komen om speelgoed uit te lenen, te spelen, een koffie te drinken of een praatje te slaan. Door jonge gezinnen op die manier samen te brengen, scheppen spelotheken ruimte om een vraag te stellen en te voorkomen dat zorgen problemen worden.

Om deze ondersteuning nog meer kracht bij te zetten, starten de spelotheken projecten op. Het vertrekpunt van de projecten zijn de noden die de deelnemende ouders aangeven. Het aanbod is dus geen antwoord op de perceptie van de noden door de medewerkers, maar houdt rekening met de betekenissen die de ouders zelf aan hun leefwereld toekennen.

Conclusie: waarom het werkt

Een buurtspelotheek is geen dienst die een vaststaand aanbod levert. Dit soort spelotheken wordt gedragen door de gebruikers. Ouders, betaalde en onbetaalde medewerkers maken samen de spelothek. Dit betekent ook dat het aanbod dat wordt gerealiseerd naast de uitleen van speelgoed voortdurend wordt afgestemd op de noden van de bereikte doelgroepen. De keerzijde is dan ook dat het concept van een bepaalde spelothek niet zomaar overdraagbaar is naar een andere wijk.

We merken in de dagelijkse praktijk ook dat armoede veel gezichten heeft. De meerwaarde van de spelothek is het feit dat er een heel diverse groep van mensen in armoede wordt bereikt. Hierbij gaat het zowel om mensen die in structurele armoede leven, maar ook over mensen die zich even in een moeilijke periode bevinden, maar zelf de bagage hebben om zich hier doorheen te slaan. Er zijn ook veel culturele verschillen: spelotheken bereiken zowel de klassieke Vlaamse gezinnen als allochtone gezinnen. Dit zorgt eveneens voor het versterken van sociale cohesie tussen mensen binnen een wijk. Kinderen brengen ouders samen.

De economische druk op gezinnen is heel groot. Vaak heeft de doelgroep binnen het economisch kader erg onaantrekkelijk werk: repetitief werk, vaak moeilijke momenten en met een karig loon. Dit heeft uiteraard een impact op het gezinsleven en de organisatie hiervan, zeker wanneer het gaat om alleenstaande ouders. De spelothek is een belangrijk kanaal om bezorgdheden, inzichten en mogelijke oplossingen te delen. Daarnaast kan de spelothek gedeelde bezorgdheden oppikken en hierover een project oprichten. De spelothekmedewerkers gaan er vanuit dat voor een opvoedkundige vraag meerdere juiste antwoorden bestaan. Er wordt daarom geen raad gegeven: er worden mogelijkheden aangeboden door andere ouders en door de medewerkers. Opvoeden is nu eenmaal een weg zoeken, voor elke ouder.

Vertrouwde gezichten zorgen voor een vertrouwensband. Binnen spelotheken en ruimer binnen vzw Jong zijn we ervan overtuigd dat dit vertrouwen een essentiële randvoorwaarde is om te werken met soms moeilijk bereikbare doelgroepen. Een stabiele werking uitbouwen met herkenbare aanspreekfiguren is daarom een meerwaarde. Sommige vrijwilligers bouwen dan ook al meer dan tien jaar mee aan onze werking. Diversiteit onder het personeel en het betrekken van vrijwilligers met verschillende achtergronden zijn hierbij eveneens sleutelconcepten. Het zorgt immers mee voor een lagere drempel voor de gebruikers van de spelothek.

Door de sterke inbedding in de wijk en de maatschappelijke betrokkenheid van de speltheek ontstaat er ook een band met de wijk. Op die manier zorgt de speltheek mee voor de versterking van de sociale cohesie binnen de wijk.

Opvoedingsondersteuning in de buurtspeltheek werkt juist omdat we niet vertrekken van een probleem. De uitleen van speelgoed is een neutrale instap en de nadruk ligt op wat ons (ouders, vrijwilligers en professionelen) bindt. Iedere ouder wil 'het beste' voor zijn kind en het staat iedere ouder vrij om in te vullen wat het beste voor zijn kind betekent. Je zou kunnen stellen dat de buurtspeltheken in het hart van de stad, het dorp terug uitvinden.

Wat weten we over armoede in de kindertijd en voor de levensloop?	61
Armoede als gezondheidsrisico in de vroege kindertijd	62
Armoede als ontwikkelingsrisico	63
De effecten van armoede op sociale uitkomsten	64
De maatschappelijke ‘kost’ van armoede bij kinderen	64
De vroege kinderjaren: black box in het sociale mobiliteitsverhaal?	65
Van kennis naar strategie: beleidsimplicaties	65
Niet enkel donkere wolken	65
Werken aan strategie en uitvoering	67
Tot slot: aandacht voor de context en de huishoudens in armoede	68
Bibliografie	69

04

Armoede in de vroege kindertijd: situatie & beleid

Katrien De Boyser

61

Opgroeien in armoede brengt belangrijke – directe en indirecte – risico's met zich mee voor de ontwikkeling, het welbevinden en de toekomstperspectieven van kinderen. De brede wetenschappelijke kennisbasis, maar ook signalen uit onder meer de onderwijs- en maatschappelijk werkpraktijk, zetten beleidsmakers op verschillende niveaus – Europees, federaal, regionaal en lokaal – aan om werk te maken van de preventie en strijd tegen (de effecten van) armoede bij kinderen. In deze bijdrage geven we een bondig overzicht van een aantal belangrijke wetenschappelijke inzichten rond armoede in de vroege kindertijd en van de mogelijkheden voor een (betere) aanpak van deze problematiek.

Wat weten we over armoede in de kindertijd en voor de levensloop?

Wetenschappers uit verschillende disciplines zijn het er vandaag over eens: hoe je armoede ook operationaliseert – als een inkomens- of multidimensionele deprivatiemaat: wanneer armoede zich in de kindertijd voordoet, laat dit stempels na. De mogelijke effecten uiten zich in eerste instantie op het welbevinden van kinderen die zich in een armoedesituatie bevinden: onderzoek signaleert een hoger risico op nefaste effecten op het vlak van de cognitieve, sociale en fysieke ontwikkeling, op de gezondheidssituatie, op de schooluitkomsten, op het subjectieve welbevinden. Wanneer men op langere termijn gaat kijken, ziet men dat de effecten van armoede in de kindertijd ook lang doorwerken, in die mate dat armoede ook een belangrijke impact kan hebben op de plaats die men later op de arbeidsmarkt en in de samenleving kan innemen (Vranken, e.a., 2001; Mayer, 1997, Brooks-Gunn & Duncan, 1997; Bäckmann & Nillson, 2010).

Een belangrijk gegeven is dat die impact des te belangrijker is wanneer kinderen vroeg in hun kindertijd een periode van armoede doormaken. Wanneer de armoede-ervaring zich pas in de adolescentie voordoet, is er ook een impact maar is deze minder groot. Daarnaast hebben ook diepe en langdurige armoede-ervaringen een belangrijker impact op lange termijn dan situaties waarin men kort onder en dan weer boven de armoedegrens duikt (zie o.a. Brooks-Gunn & Duncan, 1997).

In de volgende paragrafen bekijken we een aantal van de risico's die opgroeien in armoede met zich meebrengt tijdens de kindertijd. Naast de risico's op het vlak van gezondheid, stippen we kort ook een aantal belangrijke bevindingen aan uit andere wetenschapsdisciplines zoals inzichten uit neurowetenschappen en psychologie.

Armoede als gezondheidsrisico in de vroege kindertijd

Gezondheidswetenschappers en vooral epidemiologen zorgden de voorbije jaren voor een zeer uitgebreid arsenaal aan studies die de impact van armoede en deprivatie op gezondheid aantonen. Deze kennisbasis geeft aan dat de sociaaleconomische omstandigheden waarin kinderen opgroeien zowel korte als lange termijn effecten kunnen hebben op het vlak van gezondheid en andere levensdomeinen (zie onder meer Blackwell et al., 2001; Chase et al., 1997; Kestila et al., 2005).

Op korte termijn zijn er verschillende mogelijke gevolgen van armoede op de vroege gezondheid. Al van voor kinderen worden geboren, blijft er in sterk ontwikkelde Europese welvaartsstaten en regio's een duidelijke sociale ongelijkheid bestaan naar sterfte- en gezondheidsrisico's. Voor Vlaanderen berekende het Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid (2007) dat - hoewel het risico op sterfte voor het einde van het eerste levensjaar in Vlaanderen sterk is afgenomen - dit toch hoger is wanneer een kind wordt geboren in een gezin met een zwakkere socio-economische status. Naast zwangerschapsverloop, geboortegewicht en geslacht, is er met andere woorden een duidelijke sociale component van belang, die wordt gemeten in termen van opleiding en arbeidsmarktsituatie. Een significant hoger risico op sterfte bij jonge kinderen vindt men ook bij tienermoeders, oudere moeders, moeders van Turkse en Marokkaanse herkomst en moeders zonder partner. Vanaf de zwangerschap ziet men in internationaal onderzoek ook dat moeders met een lagere socio-economische status vaker worden geconfronteerd met stressvolle *life events*: zo staan ze er vaker alleen voor en wonen ze in slechte en krappe behuizing. Daarenboven kunnen ze ook minder vaak rekenen op sociale ondersteuning en (financiële) middelen om met moeilijkheden tijdens de zwangerschap om te gaan (Larson, 2007).

Uit internationaal onderzoek blijkt dat kinderen die in inkomensarme huishoudens geboren worden ook vaker een lager geboortegewicht hebben. Deze gezondheidsrisico's op zeer jonge leeftijd (laag geboortegewicht, en veelal ongezonde leef- en woonomstandigheden) hebben onmiddellijke effecten op de gezondheid in termen van het meer vatbaar zijn voor aandoeningen zoals astma en het optreden van groeiachterstanden. Via een hoger aantal doktersbezoeken en hospitalisaties kan er ook een bijkomende druk op het huishouden en haar budget komen. Daarenboven heeft opgroeien in een gezin met financiële stress belangrijke langetermijneffecten (Braveman & Colleen, 2009). Heel wat studies geven aan dat dit zich uit in verhoogde fysische en mentale gezondheidsrisico's op volwassen leeftijd. Zo kent wie opgroeide in armoede een verhoogd risico op het ontwikkelen van hart- en vaatziekten, op respiratoire ziekten, op reuma en artrose en op een hoge bloeddruk (zie onder meer Blackwell e. a., 2001). Ander onderzoek

(Haas, 2007) geeft aan dat er ook effecten zijn op de gezondheidstrajecten die volwassenen over de tijd heen doorlopen. Men wordt sneller ziek en leeft minder jaren in goede gezondheid.

Armoede als ontwikkelingsrisico

We weten al langer dat in de vroegste levensfase een zeer complex ontwikkelingsproces plaatsgrijpt waar belangrijke fundamenteen worden gelegd voor onder meer latere leerprocessen en gedrag. Latere ontwikkelings- en leerprocessen die cruciaal zijn in termen van succes in het onderwijs steunen op deze vroege ontwikkeling (Sapolsky, 2004; Shonkoff & Phillips, 2000). Kinderen die opgroeien in armoede worden echter vaker blootgesteld aan factoren die een optimale ontwikkeling in de weg kunnen staan (Shore, 1997). Stressvolle, schadelijke of traumatische gebeurtenissen, onvoorspelbaarheid en instabiliteit op financieel en gezinsvlak, beperkte sociale ondersteuning uit de onmiddellijke omgeving, blootstelling aan schadelijke stoffen (schimmels, lood), overbewoning en een ontoereikende cognitieve stimulatie, hebben allemaal een potentiële impact op de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Het is evenwel vooral de cumulatieve blootstelling aan risico's die bij het opgroeien in armoede een belangrijk gevaar vormt voor de ontwikkeling van kinderen (Brooks-Gunn & Duncan, 1997). Ook in eigen land stelden Meurs en Gül (2008) vast dat baby's uit kansarme gezinnen op de leeftijd van één jaar al een maand achterstand hadden opgelopen in hun ontwikkeling ten opzichte van hun leeftijdsgenootjes; wanneer het gaat om arme gezinnen die van een andere etnische herkomst zijn, was dit zelfs een achterstand van gemiddeld twee maanden. Kind en Gezin stelt vast dat er in één derde (34,1%) van de gezinnen (met een geboorte in 2006) die als kansarm worden beschouwd, sprake is van zwaktes in de ontwikkeling van de kinderen.

Aan het belang van die heel vroege cognitieve ontwikkelingsfase werd in het verleden vaak onvoldoende aandacht geschonken door sociale wetenschappers. De basis voor al dan niet slagen in het onderwijssysteem (en daarna) ligt echter grotendeels in het verwerven van cognitieve competenties – en dat start al op jonge leeftijd, nog vóór kinderen aan het lager onderwijs beginnen. Esping-Andersen (2004) stelt hierbij dat de transmissie van cognitieve vaardigheden de cruciale link vormt tussen sociale origine en onderwijssucces, en dat het succes van die overdracht veeleer met het 'culturele kapitaal' van de omgeving (ouders of opvang) samenhangt dan met de loutere inkomenssituatie (die op zich uiteraard ook met het onderwijsniveau samenhangt).

De snelle ontwikkeling van kinderen in de eerste levensjaren weerspiegelt uiteraard ook de kritische ontwikkeling van de hersenen in die periode. Neurowetenschappelijk onderzoek stelde ook vast dat socio-economische achterstelling tijdens de zwangerschap en in de eerste levensjaren de ontwikkeling van de 'hersenenarchitectuur' in de weg kan staan (Evans, 2004). Slechte voeding, toxische stoffen in de leefomgeving, chronische stress – factoren die allen vaker voorkomen in een leven in armoede – zijn factoren die een goede ontwikkeling van de hersenen tegengaan (zie onder meer Shonkoff, 2000).

De effecten van armoede op sociale uitkomsten

Longitudinaal onderzoek rond de effecten van armoede in de vroege kindertijd vinden we vooral in de Angelsaksische wetenschappelijke literatuur terug. Tot nog toe is dit soort onderzoek in Europa vrij beperkt. Onderzoek moet nog verder uitwijzen in welke mate bestaande voorzieningen in andere welvaartsstaatsregimes (zoals het continentale) een bufferende rol kunnen hebben op de effecten van opgroeien in armoede. Recent onderzoek uit Zweden geeft alvast aan dat ook daar ontoereikende middelen tijdens de kindertijd lange termijn effecten hebben op uitsluitingrisico's, en dat vooral langdurige armoedeperiodes nefast zijn voor wat men op latere leeftijd kan bereiken in het leven (Bäckmann & Nillson, 2010). In elk geval zien we tot op vandaag ook in Vlaanderen een zeer grote ongelijkheid in onderwijsprestaties, die meer dan in andere ontwikkelde landen geënt blijkt op de sociaal-economische achtergrond van het gezin waarin men opgroeit.

De maatschappelijke 'kost' van armoede bij kinderen

Naast de 'individuele' kosten van armoede bij kinderen en gezinnen, zijn er ook belangrijke 'maatschappelijke kosten' of macro-effecten aan deze problematiek verbonden. De impact op het niveau van de samenleving uit zich vooreerst in een belangrijk verlies van menselijk kapitaal wanneer kinderen en jongeren hun potentieel en talenten niet optimaal kunnen ontwikkelen. Dit verlies gaat ook gepaard met een belangrijke economische kost: wanneer kinderen onnodige achterstanden oplopen omwille van de context waarin ze opgroeien, kost het de samenleving ook meer aan remediërende maatregelen later in het onderwijs, op de arbeidsmarkt en in de welzijnssector dan wanneer men vroeg in de kindertijd de nodige steun voorziet.

Het is ook belangrijk dat beleidsmakers zich gaan richten op de zeer vroegtijdige ondersteuning van kansarme gezinnen en hun baby's, peuters en kleuters. De uiteindelijke kost van het wachten tot de achterstand een feit is, is veel hoger dan wanneer men vroegtijdig gezinnen en kinderen in armoede gaat ondersteunen. Walfogel (2004: 1) geeft ook aan dat de grote ongelijkheid al aanwezig is en moeilijker te remediëren valt wanneer kinderen aan hun schoolloopbaan beginnen. Onderzoekers die de lange termijnvoordelen van maatschappelijke investering in de (vroegste) kinderjaren onderzochten, kwamen tot de gemeenschappelijke vaststelling dat de voordelen de kosten van een dergelijk beleid veruit overstijgen (Heckman, 2006; Duncan e. a., 2008; Cleveland & Krashinsky, 2003; Rolnick & Grunewald, 2003). Onderzoek gaf aan dat voor elke euro geïnvesteerd in de ondersteuning van kinderen in armoede in de vroege kindertijd, de samenleving dit op termijn twee tot zeven keer terugverdient (Cleveland & Krashinsky, 2003). Niet in het minst kunnen we er ook niet omheen dat dit een belangrijk ethisch vraagstuk is: een rijke samenleving kan de bestaande wetenschappelijke kennisbasis niet zomaar naast zich neerleggen en armoede bij kinderen en al haar effecten tolereren.

De vroege kinderjaren: black box in het sociale mobiliteitsverhaal?

65

De kindertijd wordt in zijn algemeenheid beschouwd als een uitermate belangrijke levensfase in termen van sociale mobiliteit omdat dan de fundamenteen worden gelegd van goede levens- en arbeidsomstandigheden op volwassen leeftijd. In die levensfase wordt 'het onderwijs' steevast als het publieke instrument bij uitstek genoemd dat moet dienst doen als mogelijke springplank naar een betere toekomst, zeker voor kinderen die in armoede opgroeien. Ondanks het sterke geloof in het onderwijs en haar democratisering, blijven de cijfers ons zeggen dat kinderen die opgroeien in slechtere socio-economische omstandigheden het veel moeilijker blijven hebben om de kansen die het onderwijs zou moeten bieden, te verzilveren. Het onderwijssysteem en de groeiende aandacht voor gelijke onderwijskansen verhindert niet dat doorheen het onderwijs het 'erven' van sociale posities blijft bestaan.

Pas de voorbije jaren werden sociologen zich ook sterker bewust van het belang van die eerste levensjaren als een mogelijk mediërende factor in het proces van sociale verwezenlijking (*social attainment*). De vraag naar 'waarom' kinderen uit arme gezinnen de 'gelijkere onderwijskansen' niet 'verzilveren', kan enkel worden beantwoord wanneer we verder kijken dan het onderwijs op zich als hefboomfactor. Of zoals Esping-Andersen (2004) het beschrijft: we hebben te lang gekeken naar het standaard-causale model waarbij we de onderwijscarrière zien als de enige belangrijke mediërende factor tussen sociale herkomst en sociale uitkomst. Het is duidelijk dat stukjes van de puzzel ontbreken; heel wat evidentie wijst hierbij naar het belang van de voorwaarden waarin kinderen hun eerste levensjaren doorbrengen.

Van kennis naar strategie: beleidsimplicaties

Tijdens het voorbije decennium werd de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting bij kinderen een belangrijk aandachtspunt in het sociale beleid van de Europese Unie en veel van haar lidstaten. De meeste nationale rapporten over de strategieën die lidstaten ontwikkelen voor sociale bescherming en insluiting bevatten ondertussen geïntegreerde plannen om armoede en uitsluiting in de kindertijd aan te pakken. Dat kinderen doorheen de gehele Europese Unie vaker door armoede worden getroffen dan volwassenen is samen met de evidentie dat de effecten zowel individueel als maatschappelijk zwaar wegen één van de belangrijke mobiliserende factoren voor deze beleidsaandacht.

Niet enkel donkere wolken

Alle evidentie die hierboven werd geciteerd, lijkt in eerste instantie echter alleen maar op 'slecht nieuws' te wijzen. Niettemin hebben donkere wolken vaak zilveren randjes, en dit is ook hier het geval. Onderzoek wijst immers evenzeer uit dat het mogelijk is om preventief én remediërend op te treden doorheen initiatieven gericht op de vroegste kindertijd. De vraag 'wat werkt en wat werkt niet?' houdt zowel beleidsmakers als wetenschappers bezig.

Om een zicht te krijgen op bestaande goede praktijken en principes, verwijst men vaak naar andere geïndustrialiseerde landen (zoals Zweden, Nederland, Nieuw Zeeland, het Verenigd Koninkrijk) waar het beleidsproces hier rond al enige tijd is opgezet. Ook in eigen land schieten (prille) initiatieven, praktijken en proeftuinen uit de grond (rond opvang, voorschoolse educatie, huiswerkinitiatieven,...) waaruit lessen kunnen worden getrokken door andere besturen.

Een rapport van het Europees Sociale Beschermingscomité (2008) geeft al aan dat de landen die het meest succesvol zijn in de strijd tegen kinderarmoede, deze strijd via verschillende methoden aanpakken, waaronder universele ondersteuning voor alle kinderen in combinatie met gerichte beleidsmaatregelen voor de meest kwetsbare en uitgesloten kinderen. Algemene en specifieke belastingsmaatregelen en inkomenssupplementen kunnen ervoor helpen zorgen dat huishoudens beschikken over de nodige middelen om kinderen in gezonde woningen en omstandigheden te laten opgroeien. Betaalbare kinderopvang van zeer hoge kwaliteit wordt evenzeer als cruciale dienstverlening gezien, niet alleen om moeders naar de arbeidsmarkt te brengen, maar vooral om kinderen in achtergestelde situaties betere ontwikkelingskansen te bieden. Het ondersteunen van ouders in hun rol als ouder is een ander belangrijk universeel principe. Daarnaast is het een belangrijk punt dat geïnvesteerd wordt in de proactieve aanpak van sociaaleconomische gezondheidsverschillen in kindersterfte en in de gezondheid in de vroege kindertijd.

Ook in onderzoek wordt algemeen aangenomen dat dienstverlening van een hoge kwaliteit in de vroegste kindertijd (kwaliteitsvolle kinderopvang, peuter- en kleuteronderwijs) vooral voor de kinderen uit de meest kansarme gezinnen, voor anderstalige gezinnen en voor gezinnen waar ouders een laag opleidingsniveau hebben, positief kan zijn. De programma's die het meeste resultaat boeken, zijn deze die een professionele inbreng en een sterke betrokkenheid van ouders impliceren. Daarnaast versterkt het aanhouden van de aangepaste steun en aandacht voor leerprocessen doorheen de kindertijd en de adolescentie de effecten op lange termijn. Een belangrijke stap in de richting van een gefundeerde aanpak tegen armoede bij kinderen is dan ook dat beleidsmakers kennis hebben van het belang van vroegtijdige ondersteuning van kansarme gezinnen en hun baby's, peuters, kleuters, schoolgaande kinderen en jongeren.

Esping-Andersen (2004) verwijst in dit kader ook naar de Scandinavische landen (en in het bijzonder Denemarken) die zich als uitzonderingen op de regel gedragen wanneer het gaat over intergenerationele overdracht van sociale posities. De reden voor het lagere aandeel 'sociale erfenissen' zou volgens hem liggen in de cognitieve 'gelijkschakeling' (*equalisation*) die Scandinavische kinderen ondergaan omdat bijna alle moeders er aan de slag zijn, en de kinderen naar kinder- of voorschoolse opvang worden gebracht. Sleutelementen in de Scandinavische praktijk zijn dat de kinderopvang universeel toegankelijk is (en dus wordt voldaan aan alle voorwaarden hiertoe) en dat de kwaliteitslat voor de opvang hoog ligt. Het zwakkere culturele (en vooral onderwijs-) kapitaal van het gezin zou grotendeels gecompenseerd worden waardoor kinderen met gelijke rugzakken aan de schoolpoort arriveren.

Werken aan strategie en uitvoering

Op strategisch niveau is het stevig verankeren van de strijd tegen armoede bij kinderen in de beleidsagenda een belangrijk gegeven. Het prioritair maken van dit beleidsthema zorgt voor blijvende aandacht en de beste kansen dat het op verschillende beleidsterreinen aandacht krijgt. Kennis verzamelen is een tweede belangrijke stap: kwantitatieve, socio-economische statistieken op kindniveau, maar vooral kwalitatieve informatie door het in kaart brengen van de bestaande initiatieven, gesignaleerde noden en ervaringen zijn noodzakelijk. Belangrijk in de opbouw van een kinderarmoedebeleid is immers dat men beroep doet op bestaande wetenschappelijke principes, maar vooral ook op praktijkkennis.

Om bestaande noden of witte vlekken in kaart te brengen en stappen te zetten naar een gedragen beleid tegen kinderarmoede, is het (geregeld) bijeenbrengen van stakeholders een belangrijke stap, zeker wanneer deze ook zullen worden betrokken bij de implementatie van het beleid. Een visie en strategie die wordt uitgebouwd in overleg, heeft ook de meeste kans om te worden gedragen en succesvol te zijn. Een gezonde investering betekent ook dat vroeg of laat de impact van beleid wordt gemeten: factoren voor succes of mislukken moeten in kaart worden gebracht om het beleid en de praktijk te verbeteren.

Ook het aanreiken van instrumenten, van fora voor kennisuitwisseling en het gebruik maken van bestaande expertise zijn van belang.

Op het vlak van implementatie hebben internationale 'goede praktijken' een aantal gemene delers die bepalend zijn voor hun effectiviteit: een belangrijke taak voor wetenschappers en beleidsmakers bestaat erin deze 'goede principes' te identificeren, te benoemen en te vertalen naar de eigen lokale praktijk. Zo zijn er een aantal randvoorwaarden waarbij bij het uitdenken en uitvoeren van een beleid best rekening wordt gehouden. Vooreerst wordt vaak gesignaleerd dat alle betrokken actoren voldoende kennis moeten hebben van de leefwereld van arme gezinnen. Dit is primordiaal in een armoedebeleid, maar nog meer wanneer het gaat over een beleid dat naar kinderen uitgaat en wanneer men ouders ook actief wil kunnen betrekken – een andere belangrijke randvoorwaarde voor succes. Projecten of programma's met een universeel karakter hebben – hoewel ze duurder zijn – doorgaans een belangrijke meerwaarde in termen van toegankelijkheid en het voorkomen van stigmatisering. Verder wordt in internationale vergelijkingen ook gepleit om te evalueren wat reeds bestaat, af te tasten wat er nodig is en niet uitsluitend een *top down* benadering te hanteren; kleinschalige projecten in de buurt hebben vaak een belangrijker impact dan groots opgezette programma's die de doelgroep onvoldoende bereiken.

Tot slot: aandacht voor de context en de huishoudens in armoede

Tot slot nog dit: vanuit de Verenigingen waar armen het woord nemen horen we ook een belangrijk signaal, met name dat ouders die in heel precare situaties hun kinderen proberen groot te brengen niet de zondebok mogen zijn in dit verhaal. Ook bij het zoeken naar mogelijke strategieën om hierop antwoorden te bieden, moet zeer omzichtig met de rol van ouders in arme gezinnen worden omgesprongen. Vooreerst zijn de kinderen voor mensen in armoede de belangrijkste drijfveer om vooruit te komen, en is de rol van ouder vaak de meest centrale waardoor het ook geen evidentie is dat men kinderen 'afstaat' aan bijvoorbeeld opvanginitiatieven (zie ook Steenssens en Vranken, 1996). Het is duidelijk dat het identificeren van de 'goede principes' (uit binnen en buitenlandse goede praktijken), van succesfactoren en randvoorwaarden (zoals universaliteit, betrokkenheid en ondersteuning van de ouders, een intensieve 'armoede'-scholing van de begeleiders) om gezinnen in armoede 'mee te krijgen', een belangrijke oefening kan worden in het formuleren van beleidsopties. Niettemin kan de groeiende belangstelling van wetenschap, beleid en praktijk enkel maar positief nieuws zijn voor de toekomst.

Bibliografie

- Aber, J.; Bennett, N. (1997). The effects of poverty on child health and development, in: *Annual Review of Public Health*, Vol. 18: 463-483.
- Blackwell, D. L.; Hayward, M.D.; Crimmins, E. M. (2001). Does childhood health affect chronic morbidity in later life? In: *Social Science & Medicine*, Vol. 52, Issue 8, 1269-1284.
- Cleveland, G.; Krahinsky, M. (2003). *Financing ECEC services in OECD countries*. University of Toronto at Scarborough.
- Duncan, G.; Kali, A.; Ziol-Guest K. (2008). *Economic Costs of Early Childhood Poverty*. Issue Paper no. 4 Partnership for America's Economic Success.
- Esping-Andersen, G. (2004). Untying the Gordian knot of Social Inheritance, in: *Research in Social Stratification and Mobility*, Volume 21, 115-138.
- Evans, G. W. (2004). The environment of childhood poverty. In: *American Psychologist*, 59, 77-92.
- Evans, G. W. (2006). Child development and the physical environment. In: *Annual Review of Psychology*, 57, 423-451.
- Kind en gezin (2008). *Het kind in Vlaanderen 2007*. Brussel: Kind en Gezin.
- Mayer, S. E. (1997). Trends in the economic well-being and life chances of America's children. In: Duncan, G.; Brooks-Gunn J. (eds) *Consequences of growing up poor*, Russell Sage Foundation: New York.
- Meltzer, H.; Gatward, R.; Goodman, R.; Ford, T. (2000). *The Mental Health of Children and Adolescents in Great Britain*, The Stationery Office.
- Rolnick, A.; Grunewald, R. (2003). *Early Childhood Development: Economic Development with a High Public Return*, The Region, Federal Reserve Bank of Minneapolis.
- Shore, R. (1997). What have we learned?, In: Shore, R., *Rethinking the brain: New insights into early development*, 15-55. New York: Families and Work Institute.
- Vlaams Agentschap Zorg & Gezondheid (2007). *Geboorte en bevalling*. Geraadpleegd op 25/09/2007, www.zorg-en-gezondheid.be/geboorte.aspx.

Inleiding	71
Het verhaal van Kevin	72
De finaliteit van een begeleiding gaat verder dan een job	72
De kennis over de arbeidsmarkt is beperkt, de complexiteit ervan enorm	72
Vraaggestuurd ten aanzien van aanbodsgestuurd werken	73
Het belang van vertrouwen	74
Werken op maat en tempo van de individuele jongere	75
Tot slot	76
Aanbevelingen vanuit onze praktijk	77
Bibliografie	79

05

“Ik versta d’er niks van! Verstoat?”

Over de arbeidsmarkt in conflict met onze jongeren

71

Eveline van Hooijdonk & Jan Naert

Inleiding

Onderstaand verhaal speelt zich dagdagelijks af bij kinderen en jongeren die we bereiken in vzw Jong⁶⁰. Vzw Jong is een organisatie die instaat voor het jeugdwelzijnswerk in de 19^e-eeuwse gordel van Gent. In de verschillende deelwerkingen van vzw Jong bereiken we vooral kinderen en jongeren die ook wel worden omschreven als maatschappelijk kwetsbaar. Zelf opteren we niet graag voor die benaming omdat ze vooral de jongeren en hun context benoemt. Het is echter zo dat we vanuit de ervaring in het veld vaak zien dat vooral maatschappelijke structuren kwetsen. Door jongeren te versterken, maar ook door structuren te veranderen, probeert vzw Jong de maatschappelijke positie van kinderen en jongeren te verbeteren. We doen dit vooral door de uitbouw van een groot en divers activiteitenaanbod in de vrije tijd van kinderen en jongeren.

Zowel vanuit onderzoek, als uit dagdagelijkse ervaringen van jeugdwerkers, blijkt dat de ruimte voor de kinderen en jongeren die wij bereiken steeds verkleint. De arbeidsmarkt is daar een voorbeeld van. Door de huidige economische crisis wordt het moeilijker voor jongeren om aansluiting te vinden. Dit effect is nog groter voor jongeren die zich reeds in een kwetsbare positie bevinden.

‘t Jobkot van vzw Jong helpt jongeren die een vraag hebben rond werk of opleiding, en dit door een aangepast aanbod op maat aan te bieden. De arbeidstrajectbegeleiders zorgen ervoor dat ze aanwezig zijn op vrijetijdsmomenten van jongeren in de verschillende jeugdwervingen van vzw Jong. Daarbuiten zijn ze ook ruim beschikbaar voor jongeren vanuit de locatie van ‘t Jobkot. Dit traject wordt heel sterk door de jongere gestuurd en kan er dus heel divers uitzien. Bovendien wordt er ook dikwijls aan doelstellingen gewerkt die niet direct arbeidsgerelateerd zijn, maar die door jongeren als prioritair gesteld worden. Het onderstaande verhaal is in die zin slechts een schets van de complexe realiteit van de begeleidingen op maat die gerealiseerd worden. In wat volgt, neemt Kevin jullie mee in zijn zoektocht.

⁶⁰ Voor meer informatie over vzw Jong verwijzen we graag naar onze website: www.vzwjong.be.

Het verhaal van Kevin

Hey! Ik ben Kevin en ben 20 jaar. Ik zal jou hier mijn verhaal doen, want dat heb ik altijd al willen doen. Eens een keer goed zeggen waarop het staat. Ik woon in Gent, in een sociale woning bij mijn pa en stiefma. Ik heb nog twee zusjes en twee halfbroers. Ik ben het zo beu thuis te wonen. Mijn pa drinkt teveel en mijn stiefma is wel een lieve vrouw, maar ze is mijn ma niet dus ze verstaat me niet. We maken veel ruzie thuis. Daarom had ik besloten om op m'n 18e te stoppen met school en naar een job te zoeken. Wat een miserie...

De finaliteit van een begeleiding gaat verder dan een job

In onze ervaring zien jongeren vaak heil in het vinden van een job. Ze gaan ervan uit dat eens ze een job hebben de problemen rondom hen wel zullen verdwijnen. Voor een stuk is dit waar. Een goede financiële basis en een ritme in hun dag, helpt hen vaak al vooruit. Toch merken we dat die problemen er voor kunnen zorgen dat het ook met de job weer fout loopt.

Problemen van jongeren worden vaak aan de jongeren zelf toegewezen. Bij vzw Jong proberen we echter elk probleem te contextualiseren. Een probleem is nooit alleen gebonden aan een jongere zelf. Het is trouwens eigen aan hun leefwereld als jongere om net meer hindernissen en problemen tegen te komen omdat ze zich net van thuis willen losmaken en dat niet zomaar gaat. Zeker bij maatschappelijk kwetsbare jongeren is dit een moeilijk proces. Zij komen vaak uit een context waarin dwang en sancties de norm zijn, net door alle problemen die er heersen. Zij nemen zoals alle jongeren een rugzak mee tijdens het opbouwen van hun eigen leven. Alleen is hun rugzak zwaarder en moeilijker om dragen dan die van leeftijdsgenoten.

Veel begeleiders staan er niet bij stil dat een vraag naar werk soms een andere vraag maskeert en dat jongeren erg hoge verwachtingen stellen aan het vinden van werk of van een vervangend inkomen. Door kennis op te doen en vaardigheden aan te leren om met de complexiteit van de arbeidsmarkt om te gaan, zullen jongeren sneller hun weg kunnen vinden.

Ik had me ingeschreven bij de VDAB omdat dat moest. Mijn maten hebben me dat gezegd. Maar blijkbaar moest ik daar ook op gesprek gaan, alleen heeft niemand me dat ooit verteld. Dus ik ging niet. En nu ben ik mijn uitkering kwijt, al wist ik niet dat ik recht had op dop. Ik heb toch nog niet gewerkt? Raar hé! Och ja, ze mogen het hebben!

De kennis over de arbeidsmarkt is beperkt, de complexiteit ervan enorm

Als jongeren de eerste stappen zetten op de arbeidsmarkt, houdt dit, de occasionele CV in het zesde middelbaar of de zoektocht naar studentenwerk buiten beschouwing gelaten, vaak hun allereerste confrontatie met de regels van dat systeem in. De overstap van onderwijs naar arbeidsmarkt is dan enorm. De ervaring leert ons echter dat jongeren hierin niet de handvaten aangereikt

krijgen die ze nodig hebben om goed te kunnen starten. Zo is het in het verhaal van Kevin duidelijk dat hij zijn rechten en plichten niet kent. Inderdaad: ook zijn rechten niet.

We stellen vast dat binnen de arbeidsmarkt meer en meer de nadruk komt te liggen op activering en het nakomen van plichten via trajectovereenkomsten. Dit maakt het voor jongeren echter extra moeilijk. In het Jobkot komen dan ook geregeld jongeren aankloppen die zich gefrustreerd voelen door de aanpak binnen de VDAB. Wat meer is, is dat ook jongeren die eindelijk hun weg hebben gevonden naar de arbeidsmarkt deze frustratie delen. Zij ervaren de arbeidsmarkt immers als erg ondoorzichtig. Tewerkstellingsmaatregelen, bijvoorbeeld, horen de jongeren makkelijk naar de arbeidsmarkt toe te leiden, maar men stelt vast dat reeds bij de dienstverleners de nodige kennis omtrent de toepassing van deze maatregelen ontbreekt. Hoe kunnen we dan verwachten dat jongeren het verhaal wel begrijpen?

Nu ga ik dus wel naar VDAB maar ze helpen daar niet. Ze vragen: wat wilt ge doen? Maar ik weet dat niet. Ik heb op school van alles wat gedaan, maar niets naar mijn goesting. Dus ik heb dan maar verteld dat ik wel in de fabriek wil staan. Dat verdient toch goed? Maar eigenlijk wil ik schilder worden. Dat lijkt me de max, zo'n eigen schildersbedrijf.

Vraaggestuurd ten aanzien van aanbodsgestuurd werken

Er heerst bij de begeleidingsdiensten een grote focus op het jobdoelwit. Jongeren moeten bij het eerste gesprek al direct weten wat ze willen doen. Jongeren kunnen er dan voor kiezen om op dat moment over hun gedroomde job (als ze die hebben) te spreken of om de begeleider iets te vertellen waarvan ze vermoeden dat die begeleider het liever wil horen. Zo geschiedde dus in het verhaal van Kevin. We stellen bovendien de tendens vast dat begeleidingsdiensten het jobdoelwit meteen in een realistisch kader willen plaatsen. Dit leidt ertoe dat jongeren een bepaalde job wordt geweigerd omdat ze niet de juiste scholing hebben of over onvoldoende ervaring beschikken. De vraag van de jongere wordt dus afgesteld op het aanbod van de arbeidsmarkt.

Bij Jong vzw doen deze ontwikkelingen vragen rijzen over de bewering dat arbeidsbegeleiding vraaggestuurd zou werken. We stellen immers vast dat begeleiding vooral draait om wat een begeleider aanbiedt en niet zozeer om wat een jongere vraagt. Men noemt het vraaggestuurd werken omdat 'de jongere toch een vraag naar werk stelt', maar heeft geen oog voor een minder rigide definitie van 'de vraag'. Jongeren hebben nood aan openheid om hun diverse vragen en wensen kenbaar te maken: ook over de inhoud van een job, de randvoorwaarden, enz.

Ik ben dan naar het OCMW gegaan, voor een leefloon. Ze zeiden me dat ik dat niet kon krijgen omdat mijn ouders een inkomen hadden. En toch moet ik alles zelf betalen! Ik versta er niks meer van! Toen ben ik begonnen met mijn verhaal te vertellen. Eerst aan mijn maten, maar die zeiden alleen dat de VDAB niet te vertrouwen was en dat het

OCMW toch alleen maar haar goesting doet. Dat je hen alleen maar moet vertellen wat ze willen horen en dat ze liefst hebben dat je zo snel mogelijk een job vindt. Ik wil dat niet.

Het belang van vertrouwen

Jongeren hebben tijd nodig om hun vragen te kunnen stellen. Eerst moet het vertrouwen groeien, alvorens ze zich tot jou richten. Daarom zullen ze zich ook eerst informeren bij mensen die ze vertrouwen. In het Jobkot horen we dan ook vaak 'Mijn vriend heeft gezegd dat... Klopt dat?'

Daarnaast hebben ze heel veel nood aan randinformatie. Als dat betekent dat we in het Jobkot als begeleiders informatie moeten blijven herhalen tot ze het oppikken, dan doen wij dat ook zo. Randinformatie kan bovendien betrekking hebben op allerlei levensdomeinen – niet enkel op het vinden van een job. 'Hoe maak ik het uit met mijn lief?' of 'hoe moet ik naar een werkgever bellen?' zijn allebei mogelijke vragen. Het lijkt misschien gek om als arbeidstrajectbegeleider een vraag over een liefje en een vraag over een werkgever in een adem te moeten beantwoorden, maar vanuit het perspectief van de jongere is dit een samenhangend verhaal. Misschien willen ze eerst van hun liefdesperikelen verlost raken, om zich dan te concentreren op het vinden van een job.

Dus ben ik bij Bilal van het jeugdhuis geweest. Dat is een wijze kerel. Hij doet toffe dingen met ons en luistert naar ons. Ik ken hem al een paar jaar en hij vertelde me van het Jobkot en dat er volgende week iemand van hen zou langskomen in het jeugdhuis.

De arbeidstrajectbegeleiders gaan op regelmatige basis naar de jeugdhuizen van vzw Jong. Op deze manier werken ze aan de basis en behouden ze het contact met de leefwereld van de jongeren. De leefwereld die veel meer inhoudt dan enkel en alleen het vinden van een goede job. Deze opstelling verbreedt de blik van de begeleider en maakt de begeleider ook erg bereikbaar voor de jongere. Deze aanpak – het behouden van de voeling met de leefwereld van de jongeren die we bereiken – is essentieel voor onze werking.

Om die bereikbaarheid te verhogen is het Jobkot ook open buiten de kantooruren en is het op een jongerenvriendelijke manier ingericht. Bovendien is het zo dat de bureaus van de begeleiders zich in het Jobkot zelf bevinden en de jongeren dus altijd weten waar ze hun begeleider kunnen vinden. Een begeleider in het Jobkot moet zo aanspreekbaar mogelijk zijn; de jongere moet met zijn of haar vraag immers steeds over de drempel heen durven.

De week nadien was Sofie van het Jobkot er en dat was een opluchting. Ik durfde eerst niet echt iets te zeggen, maar Bilal heeft me geholpen. Hem vertrouw ik wel. Sofie heeft eerst gevraagd naar wat ik wou doen en wat mijn plannen waren. Zo goed, eindelijk iemand aan wie ik kon vertellen dat ik schilder wou worden! Ze heeft me dan geholpen met het vinden van de juiste opleiding.

Zoals Kevin aangeeft, speelt vertrouwen een belangrijke rol. Daarom wordt in het Jobkot altijd vanuit vrijwilligheid gewerkt: jongeren stellen op vrijwillige basis een vraag aan de begeleiders. Er wordt niet verplichtend of aansturend gewerkt. De begeleiders volgen het tempo van de jongere, wat betekent dat het de ene keer trager en de andere keer sneller kan gaan.

Deze vrijwilligheid houdt echter geen vrijblijvendheid in. Jongeren kunnen op vrijwillige basis terecht bij de begeleider en de begeleider handelt op hun mandaat. Er wordt dus niets gedaan zonder dat de jongere er bij is of ervan weet. Liefst worden alle stappen samen ondernomen. Dit mandaat vraagt een groot respect van de begeleider voor de jongere. Respect voor wie de jongere is en waar hij of zij vandaan komt. Vanuit die open houding kunnen aangepaste verwachtingen ontstaan op maat van de jongere, wat de openheid alleen maar ten goede komt. Eenmaal de jongere beslist om te starten met een begeleiding, wordt er door de begeleider wel een engagement gevraagd.

Daarna ging ik nog een paar keer naar Sofie. En elke keer vroeg ze hoe het met mij ging en na een tijd durfde ik haar te vertellen dat het thuis altijd ruzie was en dat ik wilde verhuizen. Maar verhuizen en tegelijkertijd een opleiding volgen, dat leek me moeilijk. Maar daar heeft Sofie me ook mee geholpen. We hebben samen gezocht naar een oplossing. Ik heb haar trouwens ook verteld dat ik postzegels verzamel, iets wat ik niet aan mijn maten durf te vertellen!

Werken op maat en tempo van de individuele jongere

In het Jobkot begint een gesprek heel eenvoudig met: 'hoe het gaat?' De begeleiders luisteren vervolgens ook werkelijk naar wat jongeren daarop antwoorden. We stellen vast dat bij andere begeleidingsdiensten het gesprek meteen aanvangt met het overlopen van de gemaakte afspraken en de vraag of die nagekomen zijn. Is het niet zoveel belangrijker om te luisteren naar wat de jongeren eigenlijk te vertellen hebben? Het feit dat we in het Jobkot iedere jongere serieus nemen, zijn of haar verhaal echt beluisteren en niet veroordelen, zorgt voor een positieve spiraal in de begeleiding.

Door te vertrekken vanuit het verhaal van de jongere zelf, kan er ook gemakkelijker en werkelijk op maat gewerkt worden. Op maat werken wil bovendien zeggen dat er telkens moet worden afgetoetst of de jongere een bepaalde stap wel wil zetten. Zo kan Kevin wel de wens hebben om schilder te worden, maar is het zo dat hij op het moment van de begeleiding om verschillende redenen nog niet met een opleiding wil starten. Dat is zijn recht en de andere mogelijkheden moeten dan ook worden aangeboden.

Werken vanuit het perspectief van de jongere betekent ook dat de begeleider de verschillende capaciteiten die hij bij de jongere detecteert, kan aanspreken. Zo blijkt Kevin postzegels te verzamelen, wat wil zeggen dat hij geduld heeft en een neus heeft voor het vinden van unieke stukken: twee vaardigheden die erg van pas kunnen komen bij het zoeken naar huisvesting. Jongeren zien echter vaak zelf niet wat hun eigen sterktes zijn. Hoe beter de begeleider de jongere leert

kennen, des te gemakkelijker kan die uit het verhaal van de jongere zijn of haar sterktes distilleren en benoemen. Een jongere voelt zich niet alleen begrepen als hem wordt gezegd dat hij in iets uitblinkt, hij krijgt er ook erkenning voor. De waardering, het respect en de openheid zal hierdoor kunnen groeien, zowel van de jongere tegenover zichzelf als van de buitenwereld tegenover de jongere.

Ik kan jou één ding zeggen, had ik Bilal en Sofie niet gekend dan zou ik nu nog in de problemen zitten. En in nog grotere problemen, denk ik, want ik was al twee jaar aan het zoeken naar een goede job. Ik hoop dat ik snel als schilder kan beginnen werken, nu ik ben verhuisd.

Bij het Jobkot stellen we vast dat onze manier van werken bij de jongeren leidt tot een beter vertrouwen in zichzelf en de buitenwereld en in een verhoogde controle over het eigen leven. Het verhaal van Kevin is samengesteld uit verschillende casussen van bestaande jongeren. Het zijn verhalen en vragen die we dagdagelijks beluisteren. Bij de ene jongere duurt het vinden van zijn of haar weg wat langer dan bij de andere. Naast het grote belang van onze werking voor de bereikte jongeren, zijn er nog andere belangrijke resultaten die voortkomen uit de werking van het Jobkot.

Zo stellen we vast dat het aantal bereikte jongeren exponentieel stijgt. Door regelmatig het Jobkot te bezoeken, leren de jongeren elkaar ook kennen. Hierdoor sterkt het vertrouwen nog aan en ontstaat er een soort 'mond-aan-mond-reclame'. Jongeren komen nu ook spontaan binnen in het Jobkot.

Tot slot

We vinden het belangrijk erop te wijzen dat deze werkwijze ook haar effect op lange termijn niet mist. Een jongere versterken door te vertrekken vanuit zijn capaciteiten en niet vanuit zijn werkpunten, heeft als voordeel dat de jongere sneller op weg raakt en ook later vlotter zijn of haar weg zal vinden. Men zou kunnen zeggen dat het doel van de trajectbegeleiders erin bestaat zichzelf overbodig te maken; de trajectbegeleiders willen de jongeren namelijk zodanig versterken dat ze zelf hun weg kunnen vinden binnen de bestaande dienstverlening. Deze doelstelling blijkt echter nog heel ver weg, en soms hebben de medewerkers het gevoel te dweilen met de kraan open. Veel jongeren, zowel hoog- als laaggeschoold, hebben vaak dezelfde essentiële vragen. Alleen zal een hooggeschoolde jongere makkelijker met de stroom aan informatie omkunnen dan een laaggeschoolde. Om verder te werken aan onze doelstelling om de bestaande dienstverlening toegankelijk te maken voor alle jongeren, formuleren we in wat volgt een aantal aanbevelingen.

Aanbevelingen vanuit onze praktijk

- Onderwijs en arbeidsmarkt moeten de kloof tussen beide systemen dichtten. Dit kan door betere en eenduidige doorstroom van informatie, betere oriëntatie van jongeren (vanuit hun interesses) en focus op competenties (minder op kwalificaties). Het gaat om een sectorale verantwoordelijkheid om ook structuren toegankelijk en laagdrempelig te maken. Hiervoor moet echter nog een hele weg worden afgelegd.
- Train diegenen die met jongeren werken zodat het wederzijds begrip kan groeien. Jongerenbegeleiders kunnen zich op zo'n manier versterken dat de wederzijdse verwachtingen dichter bij elkaar komen te liggen. Daarom raden we aan om hen de leefwereld van jongeren te leren kennen en hen te trainen in het omgaan met maatschappelijke kwetsbaarheid.
- Speel in op de actieve mobiliteit van begeleiders en zorg dat ze aanwezig zijn in de leefwereld van de jongeren. Als een begeleider met maatschappelijke kwetsbare jongeren kan omgaan, zal zijn of haar arsenaal aan begeleidersvaardigheden uitgebreid genoeg zijn om ook alle andere jongeren een antwoord te kunnen bieden. Bovendien zorgt de aanwezigheid in de leefwereld van jongeren ook voor een uitgebreider mandaat omdat de begeleider de jongeren kent.
- Werk integraal. Jongeren weten niet waar ze terecht kunnen met hun vragen, hebben geen inzicht in de verschillende vormen van dienstverlening en weten niet welke weg zij uit moeten. Jongeren hebben daarom veel vragen, op verschillende vlakken. Het is aldus belangrijk om integraal te werken, zodat jongeren één begeleider hebben als ankerpunt. Natuurlijk is hierin categoriaal werken belangrijk, namelijk jongerenspecifiek. Specifieke kennis en vaardigheden zijn hierin belangrijk, maar ook het bieden van tijd en ruimte om echt te kunnen werken op maat van de jongeren.
- Werk op een correcte manier vraaggestuurd. Momenteel wordt er vaak gemeld dat er vraaggestuurd wordt gewerkt, maar dit wordt te rigide opgevat. Als een jongere in het kantoor van een begeleider komt, moet de jongere een duidelijke vraag kunnen stellen. Op deze vraag zal er dan worden ingegaan. De begeleider zit als het ware te wachten op een vraag. Een jongere kan echter vaak niet de juiste vraag aan de juiste persoon stellen of durft met die vraag die hij of zij eigenlijk wil stellen (nog) niet voor de dag te komen. Daarom is het belangrijk om de jongeren te versterken. Een begeleider zal dus ook uit de kast moeten komen en proactief moeten informeren op een brede manier. Als men vraaggestuurd wilt werken, moet men de middelen geven aan de doelgroep om de vragen te kunnen stellen en samen de antwoorden te kunnen vinden.
- Ken rechten proactief toe. Plichten gelden direct, zonder dat jongeren er zelfs kennis van hebben, maar rechten moeten via heel wat administratieve verplichtingen en het volgen van bepaalde regels worden aangevraagd. Verlaag de administratieve druk door rechten proactief toe te kennen. Dit zal ervoor zorgen dat jongeren sneller hun weg vinden op de arbeidsmarkt.

- Stop het syndroom 'geef hen een schop onder hun gat en ze zullen wel in actie schieten'. Uit onderzoek blijkt dat 'een schop onder hun gat' niet werkt, of toch niet meteen. Zo komen jongeren pas in actie eenmaal ze voor de tweede keer geschorst worden van hun uitkering. De eerste keer begrijpen ze gewoonweg niet wat er gebeurt. De sanctie gaat dan ook haar eigenlijke doel volledig voorbij. Als men jongeren wil activeren, dan moet men hen *empoweren*. Dit heeft een duurzamer effect op middenlange en op lange termijn. Zij zullen minder beroep moeten doen op dienstverleners en financiële hulp omdat zij beter weten waar ze aan toe zijn in een bepaalde situatie. Haal hen uit hun onwetendheid en geef hen de middelen om kansen te krijgen op deze arbeidsmarkt, die toch nog steeds wordt gekenmerkt door een structureel probleem van jeugdwerkloosheid...

Bibliografie

- Billiet, B. (2007). *Ik dacht fuck wat heb ik nu weer gedaan: Jeugdwerkers in opleiding*. VZW Jong.
- De Clerck, M.; Vandenbosch, L.; Opgenhaffen, M.; Prof. Dr. Eggermont, S. (2008). *Een onderzoek naar de informatiebehoeften van kinderen, tieners en jongeren, Een onderzoek uitgevoerd in opdracht van het Vlaams Informatiepunt Jeugd*. Faculteit van sociale wetenschappen; KU Leuven.
- Kinderrechtencommissariaat (2007). *Toegankelijke jeugdhulpverlening?, Kwalitatief onderzoek tot ontwikkeling van de vragenlijst*. Kinderrechtencommissariaat dossier.
- Naert, J. (2004). *Project trajectbegeleiding in het jeugdwerk in Gent*. In Agora, nr. 1.
- Naert, J. (2005). *Ingebed in het jeugdwerk: trajectbegeleiding*. In Alert, nr.2.
- Stad Gent – departement werk en economie (2007). *Het kwalitatieve profiel van de bereikte jongeren in het Gentse Jongerenwerkplan*. Stad Gent – Departement Werk en Economie.
- Stas, K.; Serrien, L.; Van Menxel, G. (2008). *Jongvolwassenen: tussen wal en schip?* Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.
- Steenkens, K.; Demeyer, B.; Van Regenmortel, T. (2009). *Conceptnota empowerment en activering in armoedesituaties*. HIVA.
- Steenkens, K.; Sannen, L.; Orv, G.; Nicaise, I. (2008). *Werk- en welzijnstrajecten op maat: Een totaalconcept*. KU Leuven en HIVA
- Van Der Weijden, R.; Witte, L. (2008). *Zo werkt het: Begeleiding van jongeren van school naar werk*. Uitgeverij Coutinho.
- Van Hemel, L.; Darquenne, R. (2009). *Een andere kijk op hardnekkige jeugdwerkloosheid: Aanbevelingen en succesfactoren bij de inschakeling van laaggeschoolde jongeren*. HIVA en FUSL.
- Van Hemel, L.; Struyven, L. (2008). *De harde kant van activering door de bril van de jongeren*. In Over-Werk: Tijdschrift van Steunpunt Werk en Sociale Economie, Uitgeverij Acco.
- Van Hooijdonk, E.; Van Den Audenaeren, A. (2010). *Jobfixing: een bewustwordingsproces voor arbeidsconsulenten die jongeren begeleiden*. ESF-project, Magelaan.
- Van Parys, L.; Struyven, L. (2010). *Ongepaste vragen of een ongepast aanbod?: Eindrapport evaluatieonderzoek 'Experimenten moeilijk bereikbaren in het kader van het Jeugdwerkplan', Onderzoek in opdracht van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB)*. HIVA.
- Van Regenmortel, T. (2007). *Focus op: Maatschappelijk kwetsbare jongeren*. OCMW Leuven.
- Warner Waeil, S.; Wildermeersch, D.; Jansen, T.; Percy-Smith, B. (2005). *Unemployed Youth and Social Exclusion in Europe, Learning for Inclusion?*. Ashgate Publishing Company.

Enkele gegevens uit de JOP-monitor 2	81
Het proces van maatschappelijke kwetsbaarheid	83
Belangrijkste kenmerken	84
Cultuurvariant, geen gebrek aan cultuur	86
Maatschappelijke kwetsbaarheid over generaties heen	86
Ketting van risicomomenten	88
Maatschappelijke kwetsbaarheid: een integratief model	88
Gevolgen voor het beleid	89
Overheen de verschillende levensdomeinen	89
Vertrekken vanuit een interactionistisch denken	89
Denken in termen van 'cultuurvariant' in plaats van 'cultuurdeficiëntie' ..	89
Kiezen voor algemene preventie	90
Bibliografie	92

06

Adolescenten en maatschappelijke kwetsbaarheid

81

Prof. Dr. Nicole Vettenburg

Een integraal jeugdbeleid dient voldoende aandacht te besteden aan de inbreng van de jongeren zelf. Weten hoe zij zich voelen, hoe zij hun omgeving beleven, wat zij doen enz. zijn belangrijke elementen om in rekening te nemen bij het formuleren van beleidsmaatregelen. Het jeugdonderzoeksplatform (JOP)⁶¹ brengt aan de hand van een monitor, een vragenlijst die op regelmatige tijdstippen bij een groot aantal Vlaamse jongeren wordt afgenomen, de leefwereld en leefomstandigheden van jongeren in beeld.

Uit de recent afgenomen monitor (JOP-monitor 2) blijkt dat het met de meeste jongeren in Vlaanderen goed gaat. Ze zijn tevreden over zichzelf. Ze hebben redelijke toekomstperspectieven. Ze wonen bij hun biologische ouders. In hun vrije tijd doen ze wat ze graag doen en op school presteren ze goed (Huysmans, 2007; Op de Beeck, 2009). Maar met een beperkte groep leerlingen gaat het minder goed: zij zijn kwetsbaarder. Die kwetsbaarheid heeft te maken met persoonlijke factoren, met de context waarin ze leven of met die twee factoren tegelijk. Voor een jeugdbeleid dat gelijke kansen voorstaat voor alle kinderen en jongeren dient ook deze groep voldoende aandacht te krijgen.

In deze bijdrage worden gegevens rond de maatschappelijk kwetsbare situatie van jongeren gedistilleerd uit de JOP-monitor 2; vervolgens wordt het proces van maatschappelijke kwetsbaarheid theoretisch uitgediept en tenslotte worden hieruit enkele consequenties voor het beleid gedistilleerd.

Enkele gegevens uit de JOP-monitor 2

De bedoeling van de JOP-monitor is om op recurrente basis relevante data te verzamelen over de leefomstandigheden, overtuigingen, voorkeuren en gedragingen van de Vlaamse jeugd. De eerste monitor (JOP-monitor 1) werd in 2005-2006 afgenomen bij 2503 jongeren van 14 tot 25 jaar oud. De resultaten

⁶¹ Vanuit een nood aan meer structurele aandacht voor de levensomstandigheden en leefwereld van (Vlaamse) jongeren werd in 2003, op initiatief van de Vlaamse minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Cultuur, Jeugd en Ambtenarenzaken, het jeugdonderzoeksplatform (JOP) opgericht. Sinds 2007 is het JOP als onderzoekslijn 'jeugdbeleid' geïntegreerd binnen het Steunpunt Cultuur, Jeugd en Sport van de Vlaamse regering. Het JOP is gebaseerd op een interdisciplinaire samenwerking tussen het Leuvens instituut voor Criminologie (K.U.Leuven), de vakgroep Sociale Agogiek (UGent) en de onderzoeksgroep Tempus Omnia Revelat (VUB). De coördinatie wordt opgenomen door de vakgroep Sociale Agogiek, UGent.

werden in twee publicaties beschreven en uitgediept (Vettenburg, Elchardus & Walgrave, 2007; Vettenburg, Deklerck & Siongers, 2009). De tweede monitor (JOP-monitor 2) werd in het najaar 2008 afgenomen bij 3710 jongeren van 12 tot 30 jaar oud. De eerste analyses hiervan werden gepubliceerd in 2010 (Vettenburg, Deklerck & Siongers, 2010). Voor deze bijdrage wordt geput uit de gegevens uit JOP-monitor 2.

Algemeen geven de analyses uit de JOP-monitor 2, zoals deze uit de JOP-monitor 1, een positief beeld van de Vlaamse jeugd. Op verschillende levensdomeinen gaat het goed met de 12- tot 30-jarigen in Vlaanderen. Tegelijk betekent dit resultaat ook dat het met een kleine groep niet zo goed gaat. Zo kan 1 tot 4% van de jongeren geen waardering voor zichzelf opbrengen en geeft 3,4% aan zichzelf een mislukking te vinden. Tussen 3 en 8% van de jongeren is helemaal niet tevreden over de algemene aspecten van hun leven. Ook geeft 1 tot 7% van de jongeren aan dagelijks negatieve opmerkingen uit de omgeving te krijgen en zich hierbij beschaamd of jaloers te voelen. Verder zegt 9% weinig controle te hebben over zaken die zij meemaken, 2,5% heeft ernstig overwogen om zelfmoord te plegen, 6% is niet tevreden met relaties met de familie, 3,5% was nooit lid van een vereniging, 10% durft 's avonds niet alleen thuisblijven, enz.

Doorheen de analyses van de gegevens van de JOP-monitor 2 kwamen een aantal elementen naar voren die verwijzen naar de maatschappelijk kwetsbare situatie van een groep jongeren. Wij vonden namelijk dat:

- het al dan niet **voortstuderen** van jongeren verband houdt met de opleidings- en tewerkstellingssituatie van de ouders. Als beide ouders hoog opgeleid zijn studeert 83% verder; dit wordt bijna gehalveerd (nl. 44%) wanneer beide ouders laag opgeleid zijn. Van de kinderen uit een tweeverdienersgezin studeert 64% verder, terwijl van de kinderen uit een gezin met twee werkloze ouders slechts 39% verder studeert. Vervolgens combineerden wij de factoren opleidingsniveau en werksituatie van de ouders. Als beide ouders hoog opgeleid zijn en beiden werken dan studeert 85% verder, terwijl slechts 37% uit de gezinnen waar slechts één ouder werkt en geen van beide ouders een hogere opleiding volgde, verder studeert. Bij de groep die verder studeert zien wij een gelijkaardige tendens voor de keuze voor de universiteit: deze komt veel meer voor in gezinnen met twee hoog opgeleide en werkende ouders (54%) dan in gezinnen met laagopgeleide ouders waarvan slechts één aan het werk is (46%);
- jongeren van wie het **gezin** over minder financiële middelen beschikt, zich minder goed voelen in hun vel. Deze relatie blijft bestaan, zelfs na controle van onder andere vrije tijds-, school- en relationele factoren (Op de Beeck, 2010). Ook geven deze jongeren aan dat zij minder opgevolgd worden door hun ouders;
- in de eerste twee jaren van het secundair leerlingen uit de a-stroom meer tevreden zijn dan leerlingen uit de b-stroom; in de hogere jaren zien wij geen verschil in **schoolbeleving** tussen bso-, tso- en aso-leerlingen. Het feit gebist te hebben in het lager onderwijs laat zich niet meer voelen in de schoolbeleving van leerlingen in het secundair onderwijs. Niet gebist

hebben in het secundair onderwijs gaat wel gepaard met een positievere schoolbeleving en ook met een positievere beoordeling van de relatie met de leerkrachten;

- jongeren uit het (d)bsso zich significant **minder goed in hun vel** voelen dan jongeren uit het aso en kso. Jongeren uit het tso situeren zich hier tussenin. Welke elementen hierin meespelen vraagt nog verder onderzoek;
- de armoede-indicator significant gerelateerd blijkt te zijn aan de drie attitudes: **onveiligheidsgevoelens**, attitude ten aanzien van **harde repressie**, attitude ten aanzien van **punitieve preventie**. Hoe minder welvarend jongeren zijn, hoe onveiliger ze zich voelen, hoe meer ze een harde aanpak van delinquenten en een punitief georiënteerde preventie voorstaan. Een analoge verband wordt vastgesteld met betrekking tot de invloed van het opleidingsniveau, waarbij lager opgeleiden telkens hoger scoren dan hoger opgeleide respondenten; deze laatsten voelen zich minder onveilig en zijn minder voorstander van een harde repressie en/of een punitieve preventie;
- jongeren die school lopen in het algemeen of kunstonderwijs en jongeren die hun loopbaan in het secundair afsloten in deze onderwijsvormen minder **etnocentrisch** zijn dan jongeren die school lopen of liepen in het technisch onderwijs. En deze laatsten zijn op hun beurt minder etnocentrisch dan jongeren uit het beroepsonderwijs;
- de deelname van Vlaamse jongeren aan het **verenigingsleven** verschillen kent naargelang de onderwijsvorm. Tussen de leerlingen van het tso en leerlingen van het aso werden nauwelijks significante verschillen vastgesteld. Het onderscheid tussen bso-leerlingen en aso-leerlingen blijkt daarentegen meer uitgesproken én significant voor alle onderzochte soorten verenigingen: leerlingen uit het bso nemen beduidend minder deel aan alle onderzochte verenigingstypes dan leerlingen uit het aso;
- **dader- en slachtofferschap** ook samenhangt met de onderwijsvorm. Jongeren die in het tso of het (d)bsso school lopen plegen meer delicten en lopen ook het grootste risico om slachtoffer te worden van een delict.

Al deze vaststellingen wijzen in de richting dat niet alle jongeren dezelfde kansen krijgen in onze samenleving en dat deze ongelijkheid te maken heeft met hun maatschappelijke positie. Wil het jeugdbeleid gelijke kansen creëren voor alle jongeren, dan moet het extra zorg besteden aan de groep die continu uit de boot dreigt te vallen. Om die zorg uit te bouwen, is inzicht nodig in het proces dat aan de basis ligt van de kwetsbare positie van de jongere.

Hieronder beschrijven we dat maatschappelijk kwetsbaarheidsproces en vervolgens de consequenties ervan voor het jeugdbeleid.

Vanuit een interactionistisch denken ontwikkelden wij begin de jaren tachtig de theorie van maatschappelijke kwetsbaarheid als verklaring van de ernstige en persisterende delinquentie. Deze integratieve theorie, waarin verschillende invalshoeken werden geïntegreerd, is ontwikkeld als theoretisch kader om aanhoudend delinquent gedrag van jongeren te verklaren. Maar de uitgangspunten en de algemene mechanismen zijn veel ruimer toepasbaar. Ze beschrijven hoe sociaal zwakke personen of groepen in hun contacten met maatschappelijke instellingen – zoals school, arbeidsmarkt of justitie – telkens weer vooral opbotsen tegen de controlerende en sanctionerende aspecten ervan en minder profiteren van het positieve aanbod. In de verdere theoretische uitwerking staat de school centraal. De school speelt immers een belangrijke rol in het leven van kinderen en jongeren. Hetzelfde mechanisme en proces kunnen echter worden beschreven ten aanzien van elke maatschappelijke instelling (bv. arbeidsmarkt, justitie, OCMW, CAW, enz.)

De negatieve ervaringen enerzijds en het missen van het aanbod anderzijds kunnen als volgt vertaald worden naar de schoolsituatie. Op school krijgt een maatschappelijk kwetsbare leerling telkens weer vooral negatieve opmerkingen of straf. Hij krijgt negatieve opmerkingen over wat hij niet weet of niet juist doet. Hij krijgt meer strafstudie voor storend gedrag in de klas. Hij wordt meer geschorst of zelfs van school gestuurd. Bovendien profiteert de maatschappelijk kwetsbare leerling minder van het positieve aanbod van de school: hij doet er minder kennis op, leert minder goed lezen en schrijven, leert minder vaardigheden aan, krijgt minder positieve ervaringen zoals goede punten of waarderende opmerkingen in het schoolrapport.

Belangrijkste kenmerken

De theorie van de maatschappelijke kwetsbaarheid vertrekt van een interactionistische benadering van sociale problemen: problemen komen voort uit interactie tussen individuen of groepen en maatschappelijke instellingen. Kwetsbaarheid is per definitie een interactioneel begrip. Je bent altijd kwetsbaar voor iets, in relatie tot iets. De patiënt is kwetsbaar in zijn relatie met de dokter, de fietser is kwetsbaar voor auto's, vrouwen zijn kwetsbaar op de arbeidsmarkt. In het maatschappelijk kwetsbaarheidsproces is een persoon of bevolkingsgroep kwetsbaar voor maatschappelijke instellingen. Het is ook een cumulatief proces: ben je gekwetst door één instelling, dan word je vanzelf kwetsbaarder voor de volgende. Gekwetst zijn op school maakt kwetsbaarder op de arbeidsmarkt, bij het OCMW, of voor justitie.

Naast deze dynamische kijk op sociale problemen, waarin samenleving – met

⁶² Deze bijdrage beschrijft het referentiekader van 'maatschappelijke kwetsbaarheid' kernachtig. We baseren ons hiervoor op al eerder verschenen publicaties: Vettenburg, N., Walgrave, L., Van Kerckvoorde, 1984; Vettenburg, 1988; Vettenburg, N.; Walgrave, L., 2002; Vettenburg, N.; Huybrechts, 2005; Vettenburg,

haar politieke doelstellingen en maatschappelijke instituties – en individu een actieve rol kunnen hebben, beklemtoont maatschappelijke kwetsbaarheid culturele aspecten zoals waardeoriëntatie of het opvoedingsmodel. De culturele kenmerken van het gezin (zoals het opvoedingsmodel, de waardeoriëntatie, het maatschappelijk perspectief) zijn belangrijker dan de structurele kenmerken (zoals het beroepsniveau, wel of geen werk hebben, of de 'socio-economische status'). Ten slotte staat in het maatschappelijk kwetsbaarheidsproces de sociale binding centraal.

In de ontwikkeling van sociale bindingen spelen maatschappelijke instellingen een belangrijke rol. Op school ontwikkelt de leerling een reeks bindingen die hem ook verbinden met de samenleving.

In een doorsneesituatie gaat het zo: (1) Een leerling voelt zich op school aanvaard, gaat zich hechten aan de leerkracht en krijgt genegenheid in de plaats. (2) Hij wil deze band behouden of verbeteren en zet zich in voor de schooltaken, wat hem goede resultaten en prestige oplevert. (3) Hij schikt zich dan ook aan de tuchteisen, waardoor hij aan sancties ontkomt en een mate van respectabiliteit bereikt. Naarmate de leerling ouder wordt, gaan de prestige- en respectabiliteitsmotieven overheersen, los van de persoonlijke band met de leerkracht. De persoonlijke relatie met de leerkracht en het engagement voor de schooltaken werkt bij deze groep als een rem op probleemgedrag.

De theorie van de maatschappelijke kwetsbaarheid ziet het tot stand komen van een binding als een interactie tussen twee polen: de maatschappelijke instelling – de school met haar context, het onderwijsbeleid en de schoolgeschiedenis – en de jongere. Als de binding niet of niet sterk genoeg tot stand komt, kan er een probleem zijn aan de twee polen of in het samenspel tussen de twee. We hoeven het probleem dus niet alleen maar bij de jongere te gaan zoeken. Er kan ook een probleem zijn aan de kant van het maatschappelijk bindingsaanbod. Bij een oplossing moeten we dan ook altijd de twee interactiepolen betrekken: leerling én leerkracht of school.

Zo is voor jongeren uit sociaal zwakke milieus het schoolaanbod vaak niet aangepast en weinig motiverend. Ze zijn minder vertrouwd met de verbaal-abstrakte denkpatronen, de informele omgangsregels, het taalgebruik. Zo ontstaat een aaneenschakeling van misverstanden. De leerlingen drukken zich bijvoorbeeld uit in gebrekkig Nederlands of in het dialect. Daardoor schatten leerkrachten onbewust hun taal- en kennisniveau lager in, verwachten ze minder van deze kinderen en stimuleren ze minder, wat leidt tot een lager schoolrendement. De ouders zijn minder vertrouwd met de schoolcultuur. Zij weten niet hoe ze moeten omgaan met commentaren van de leerkracht of ze ervaren feedback van leerkrachten als kritiek. Daarop reageren ze ongepast, waardoor de school ze dan weer minder positief gaat benaderen, waardoor ze hun kinderen minder adequaat kunnen begeleiden. Voor kinderen uit de allerzwakste sociale milieus wordt de afstand tussen de cultuurvariant van hun gezin en van de school dan een ware kloof.

Leerlingen uit maatschappelijk erg kwetsbare gezinnen (1) ervaren in hun contact met de leerkracht geen aanvaardende houding. Ze worden meestal gestigma-

tiseerd als 'dom' en 'ongedisciplineerd'. (2) Daardoor zetten ze zich minder in voor de schooltaken, presteren ze minder en vinden ze zichzelf onbekwaam: ze ontwikkelen dus een negatief zelfbeeld. (3) Leerlingen met deze ervaringen hebben weinig redenen om de schooldiscipline na te leven en worden vaak gestraft. Ze zoeken steun bij een peergroup met dezelfde negatieve ervaringen en gaan een eigen anti-waardesysteem ontwikkelen om hun faal-beleven te compenseren. Deze confrontaties zorgen ervoor dat deze leerlingen zich niet goed voelen op school, onder hun potentiële mogelijkheden presteren en gaandeweg meer probleemgedrag stellen. Daardoor staan ze later aanzienlijk zwakker tegenover andere maatschappelijke instellingen zoals de arbeidsmarkt, OCMW, VDAB, mutualiteit of justitie. Zo verhoogt hun schoolkwetsbaarheid hun verdere maatschappelijke kwetsbaarheid.

Cultuurvariant, geen gebrek aan cultuur

Komt er geen positieve relatie tussen leerling en leerkracht, dan heeft dat fundamenteel te maken met de niet-aanvaardende houding van de leerkracht tegenover de cultuur en het milieu van de leerling. Die staat ver af van de eisen van de school. Dat heeft onder andere te maken met de taalontwikkeling, het niveau van abstract denken, beleefdheidsregels kunnen hanteren, de gerichtheid op lees- en schrijfcultuur. Onderzoek bevestigt dat het optreden en de houding van de leerkracht invloed heeft op het probleemgedrag van leerlingen. Een aanvaardende houding zorgt voor minder probleemgedrag (Vettenburg, 1988; Vettenburg & Huybregts, 2005; Gavray & Vettenburg, 2007). Leerlingen stellen minder asociaal gedrag naarmate ze vinden dat er genoeg leerkrachten zijn die geduldig luisteren als ze iets vragen, die goed lesgeven, ze niet behandelen als kleine kinderen, en eerlijke straffen geven. Van leerkrachten verwachten ze dat ze de – milieu- en leeftijdgebonden – cultuur van de leerling kennen en er niet op discrimineren. Dat ze de cultuur van kwetsbare groepen dus zien als een cultuurvariant en niet als een gebrek aan cultuur.

Maatschappelijke kwetsbaarheid over generaties heen

Bij falen op school kijken we spontaan naar het gezin: kinderen die van thuis uit minder goed voorbereid zijn en minder begeleid worden, zullen het wel slechter doen op school: ze praten thuis weinig over school, de ouders reageren niet op een slecht rapport en gaan niet naar oudercontacten. Deze voorstelling is onvolledig. Wie zijn die slecht begeleidende gezinnen immers? En hoe is het zover kunnen komen?

De ouders van de zware schoolfalers hebben zelf ook vaak negatieve ervaringen met maatschappelijke instellingen achter de rug: hun eigen schoolloopbaan was kort en frustrerend. Hun werksituatie is ongunstig. En soms hadden ze ook al contacten met politie en gerecht (Vettenburg, 1988). Ook de ouders zijn dus maatschappelijk kwetsbaar: ze halen weinig voordeel uit hun contacten met maatschappelijke instellingen en riskeren vooral controle en sancties, de negatieve aspecten dus. Daardoor verwachten ze van de maatschappelijke instellingen nog weinig goeds voor zichzelf en hun kinderen. Dat ze hun kinderen

niet gepast begeleiden, dat ze zo weinig contact houden met de leerkrachten, ligt niet aan hun slechte wil, maar vooral aan hun eigen negatieve ervaringen met maatschappelijke instellingen. En die ervaringen hebben te maken met hun maatschappelijk kwetsbare positie.

Wat op school gebeurt, staat ook niet op zich. Thuis bereiden ze de leerling min of meer voor op zijn schoolloopbaan, terwijl allerlei buitenschoolse ervaringen zijn schooltraject begeleiden. De school speelt een versterkende rol in het proces van maatschappelijke kwetsbaarheid en heeft een erg belangrijke invloed op het verdere maatschappelijk traject. De jeugdcriminologische literatuur maakt het mogelijk om een risicotraject op te stellen (Vettenburg & Walgrave, 2002).

- 1 Sommige kinderen worden geboren in gezinnen waarvan de ouders ongunstige maatschappelijke ervaringen achter de rug hebben. Meestal leven ze arm. Daardoor hebben ze dikwijls een ongunstig maatschappelijk perspectief en zijn ze niet in staat om hun kinderen een structurerend en stimulerend gezinsklimaat aan te bieden.
- 2 Die gezinnen wonen meestal samen in buurten waar het goedkoop wonen is. De huizen zijn oncomfortabel, waardoor ze veel tijd op straat doorbrengen. Daar worden hun afzonderlijke negatieve ervaringen collectieve evidenties. De buurtbewoners voelen zich als sociale verliezers die machteloos staan om daaraan iets te veranderen.
- 3 Kinderen uit die gezinnen en buurten worden zwak begeleid, vertonen weinig gestructureerd gedrag, een laag intelligentierendement, weinig sociaal conforme vaardigheden en hun morele ontwikkeling blijft beperkt.
- 4 Zo riskeren ze op school te ondervinden dat ze de prestatie- en tuchteisen niet aankunnen, en dreigt te gebeuren wat we al beschreven: leerkrachten zien de individuele onbekwaamheid. De leerling voelt zich niet aangetrokken tot de leerstof, voelt zich niet aangemoedigd en lokt daardoor tuchtproblemen uit. Het gevolg is dat hij de sociale bindingen mist en riskeert dat men hem 'dom' en 'ongedisciplineerd' vindt. Het maatschappelijk perspectief verschraalt. Het maatschappelijk zelfbeeld en het zelfvertrouwen evolueren ongunstig.
- 5 Het ongunstige zelfbeeld van 'verliezer' maakt psychosociale mechanismen nodig om dat te verwerken. Steun daarvoor is te vinden bij leeftijd- en lotgenoten, die de waarden omkeren: wat de maatschappij waardeert, doen ze als waardeloos van de hand. Precies de provocatie levert interne achting op. Er ontstaat een alternatief zelfwaardegevoel en de jongeren leren de nodige technische vaardigheden aan om delicten te begaan.
- 6 Zo wordt het risico op contacten met politie en gerecht groter.
- 7 De schoolstatus heeft natuurlijk ook rechtstreekse gevolgen op de arbeidsmarkt: meer risico op werkloosheid, op onstabiele jobs of op jobs met laag inkomen en weinig prestige.
- 8 Die maatschappelijke loopbaan leidt tot een positie zoals die van de ouders. Als de jongeren zelf een gezin stichten, is de kans groot dat ze ouders worden die slechte ervaringen achter de rug hebben en arm leven, dat ze niet in staat zijn om hun kinderen een structurerend en stimulerend gezinsklimaat aan te bieden. De negatieve spiraal draait dus door over de generaties heen.

De problematiek van maatschappelijke kwetsbaarheid treft niet alleen een individu of een gezin. Het gaat om een deel van de bevolking dat samenleeft in concrete wijken, waar ze dezelfde ervaringen ondergaan. Ze dragen die ervaringen over de generaties heen over, wat de maatschappelijke randpositie weer verder bestendigt. Een deel van die bevolking heeft dus niet genoeg sociaal kapitaal. In die optiek is het gezin niet de oorzaak van het probleem. Het is een doorgeefluik of reproductiesysteem van de maatschappelijke randpositie.

Ketting van risicomomenten

Het gaat hier niet om geïsoleerde problemen met de school of op de arbeidsmarkt. De maatschappelijke instellingen werken coherent in op zwakke bevolkingsgroepen. Als die falen tegenover een enkele instelling, verhoogt dat de risico's tegenover de andere. Door ze te stigmatiseren en uit te stoten, dragen de instellingen zelf actief bij tot de verdere sociale degradatie van groepen die falen. Op de arbeidsmarkt staan zij het zwakst en als ze werkloos worden, zijn hun werkloosheidsuitkeringen – als ze daarvoor in aanmerking komen – het laagst. Zij bevolken het sterkst de gesloten psychiatrische instellingen, maar genieten het minst van de nieuwere en minder ingrijpende vormen van psychosociale hulpverlening. Hun bevolkingsgroep kampt met de meeste gezondheidsproblemen, maar de voordelen van de meest geavanceerde geneeskunde gaan aan hun neus voorbij. Zij komen het meest in aanraking met politie en gerecht, maar krijgen de minst kwalitatieve rechtsbijstand. Zij zijn kwetsbaar aan de maatschappelijke organisatie zelf. Dit deel van de bevolking riskeert dus terecht te komen in een negatieve spiraal, die de maatschappelijke instellingen zelf nog eens activeren ook. Daarom kiezen wij voor de term 'maatschappelijke kwetsbaarheid': bepaalde bevolkingsgroepen riskeren actief te worden gekwetst door de georganiseerde maatschappij op zich.

Voor alle duidelijkheid: het gaat om een 'risico', niet om een proces dat al vooraf vastligt. Het beschreven traject is niet fataal, maar een ketting van risicomomenten waarop individuen verschillend kunnen reageren. De kwetsbare zelf speelt dus een actieve rol in het maatschappelijk kwetsbaarheidsproces. Het hangt ervan af hoe hij zijn 'maatschappelijke' kwetsbaarheid 'individueel' verwerkt. Maar een individuele reactie wordt niet alleen beïnvloed door individueel-psychologische factoren. Ook vroegere socialisering en omstandigheden spelen een rol. De gebruikte oplossingsstrategieën voor maatschappelijke kwetsbaarheid zijn dus ook socio-cultureel bepaald. Die oplossingsstrategieën nemen erg uiteenlopende vormen aan. Zo kan een als 'dom' beschouwde leerling proberen om door persoonlijke inspanningen prestaties te leveren die bijna onmogelijk zijn voor iemand die dat etiket opgeplakt kreeg. Daardoor kunnen de reacties van de omgeving veranderen en dat kan een keerpunt zijn in het proces van maatschappelijke kwetsbaarheid.

Maatschappelijke kwetsbaarheid: een integratief model

In het theoretische kader wordt een psychologische benadering van binding (*bonds to society*, Hirschi, 1969) geïntegreerd in een breder sociologisch kader.

De kern van de theorie is dat een cumulatie van negatieve ervaringen met maatschappelijke instellingen – en het beleid ten aanzien van deze instellingen – leidt tot geringe sociale binding en een ongunstig maatschappelijk perspectief. Deze ervaringen krijgen een psychologische impact doordat ze leiden tot specifieke sociaal-psychologische copingmechanismen en psychologische ‘kenmerken’, waarin het risico schuilt op intensievere uitsluiting. Maar we kunnen de systematiek van deze negatieve ervaringen bij bepaalde bevolkingsgroepen pas begrijpen in een macrosociologische context. De maatschappij doet haar leden een belangrijk aanbod van opvoeding en vorming, ondersteuning en hulpverlening, maar dat gebeurt onder voorwaarden die een bron van controle zijn. De balans van aanbod en controle kan onevenwichtig zijn in twee richtingen. Maatschappelijk kwetsbare groepen worden vooral geconfronteerd met controle en genieten minder van het maatschappelijk aanbod.

Gevolgen voor het beleid

De ervaringen met maatschappelijke instellingen spelen een sleutelrol in het proces van maatschappelijke kwetsbaarheid. De ongunstige gezinspositie is maar belangrijk voor zover ze het risico op negatieve confrontaties met instellingen vergroot. Het bredere kader van de maatschappelijke kwetsbaarheid laat dus zien hoe een soort ‘cultureel misverstand’ aan de basis kan liggen van een reeks processen die systematisch de kwetsbaarheid verhogen. Wijzen op deze belangrijke rol van de maatschappelijke instellingen houdt meteen in dat het jeugdbeleid een belangrijke preventieve taak kan opnemen in de strijd tegen sociale ongelijkheid tussen bevolkingsgroepen in de samenleving. Wij formuleren hieronder een aantal aandachtspunten voor het jeugdbeleid.

Overheen de verschillende levensdomeinen

Kwetsingen voltrekken zich doorheen de contacten met maatschappelijke instellingen die werken rond verschillende levensdomeinen van kinderen en jongeren (o.a. onderwijs, welzijn, tewerkstelling, vrije tijd, enz.). Maatregelen dienen bijgevolg overheen of ten aanzien van de onderscheiden voorzieningen te worden getroffen.

Vertrekken vanuit een interactionistisch denken

Maatschappelijke kwetsbaarheid vertrekt vanuit een interactioneel denken: we moeten dus de twee interactiepolen – jongere en (vertegenwoordiger uit) maatschappelijke instelling en context – betrekken bij elke zoektocht naar mogelijke oplossingen. Het gaat met andere woorden niet alleen om het verhogen van de ‘draagkracht’ van de jongere, maar ook om het verlagen van de ‘draaglast’ door aan de kant van de voorzieningen veranderingen teweeg te brengen.

Denken in termen van ‘cultuurvariant’ in plaats van ‘cultuurdeficiëntie’

Het theoretische kader van maatschappelijke kwetsbaarheid laat zien dat de kloof tussen maatschappelijke instelling (o.a. school, OCMW, CAW, jeugdwerk, enz.)

en maatschappelijk kwetsbare gezinnen kan worden verkleind door een betere kennis en waardering van de cultuur van die gezinnen. Gaandeweg groeit de overtuiging dat de communicatiekloof in de armoedebestrijding maar kan worden overbrugd als we ons samen inspannen om elkaars ervaringswereld op te zoeken, te leren kennen en te leren begrijpen (Spiesschaert, 2005). Aan de twee kanten leven heel wat vooroordelen en weerstanden. Om die weg te werken, is het nodig dat de twee partners elkaar vanuit een open houding beter leren kennen en zich leren inleven in de vragen, noden, opvattingen, interpretaties, dus in de cultuur van de andere. Hoe leren vertegenwoordigers van voorzieningen (o.a. welzijnswerker, leerkracht, opvoeder, enz.) de leefwereld van maatschappelijk kwetsbare gezinnen kennen, begrijpen en respecteren? Hoe komen ouders positief in contact met de voorziening? Hoe leren zij de gestelde eisen begrijpen? En vooral: hoe kunnen voorziening en ouders met elkaar in dialoog gaan? Dit impliceert een nauwe samenwerking tussen de verschillende voorzieningen. Dat veel mensen met dezelfde zorg voor jongeren bezig zijn, creëert ook wel een risico. Ondanks heel wat goede wil overlappen veel welzijnsvoorzieningen en -initiatieven elkaar, als ze elkaar al niet beconcurreren (Vettenburg & Biermans, 1996). Het gebrek aan duidelijke opdracht en visie zorgt voor een eerder chaotisch werkveld. Iedereen wil alles doen, zonder precies te weten wat, waarom, hoe en met wie (Goris, e.a. 1996).

Om tot samenwerking te komen, is het belangrijk dat elke partner zich duidelijk profileert, duidelijk aangeeft wat de missie is van zijn organisatie, wie de opdrachtgever is, wie er werkt, welke methodieken ze gebruiken. Elke partner moet zich ook in de samenwerkingsrelatie duidelijk positioneren tegenover de andere partners. Deze profilering en positionering zijn voorwaarden om goede afspraken te maken en om leemtes en overlappingsen zichtbaar te maken. Het preventiemodel van F. De Cauter (1990), later aangepast en aangevuld door Vettenburg e.a. (2003), kan dit ondersteunen. Met de vijf dimensies – radicaliteit, integraliteit, offensiviteit, participatie en democratisch karakter – kan een project of actie inhoudelijke keuzes van curatie tot preventie verantwoorden en kan elke partner zijn plaats aangeven in het samenwerkingsveld (Goris e.a., 2007).

Kiezen voor algemene preventie

Welzijnswerkers stellen vaak dat 'goede hulpverlening de beste preventie is'. Deels klopt dit. Individuele preventie is belangrijk, maar het is niet genoeg. Een interventie naar aanleiding van pestprobleem kan maken dat die welbepaalde jongere niet meer wordt gepest, maar garandeert nog niet dat tegelijk het pestgedrag van oudere jongeren naar nieuwelingen afgenomen is. Hardwerkende hulpverleners kunnen veel individuele jongeren vooruit helpen, maar door de individuele aanpak blijft het dweilen met de kraan open. Met een actief anticiperende aanpak voor de individuele jongere werkt de jeugd- en welzijnswerker nog niet noodzakelijk aan een duurzame verandering voor een ruimere doelgroep.

Preventieve maatregelen die ingrijpen op het toenemend proces van maatschappelijke kwetsbaarheid beogen het voorkomen van 'systematisch' opduikende problemen. Hierdoor komt het accent te liggen op 'algemene' preventie en niet

op 'individuele' preventie. De focus van de maatregel ligt dan niet op een 'ge-individualiseerde' doelgroep maar op een 'niet-geïndividualiseerde' populatie (Goris, 2007).

Het gaat niet meer alleen over die bepaalde jongere die als nieuwkomer wordt gepest, maar over alle nieuwkomers in de school. Hier wordt niet uitgegaan van een individuele en unieke probleemanalyse, maar van een risico-onderzoek op grotere schaal om te proberen gemeenschappelijke elementen te distilleren. Dat creëert meer kansen tot duurzame verandering voor een ruimere doelgroep.

Niet alle preventie-initiatieven zijn evenwel positief. Acties om bepaalde problemen te voorkomen kunnen gepaard gaan met neveneffecten waardoor andere problemen worden gecreëerd. Bepaalde initiatieven kunnen aanpassend werken en ten onrechte de ontwikkelingskansen van jongeren beperken. Bij elke tussenkomst moet bijgevolg goed overwogen worden of en onder welke voorwaarden de interventie verantwoord is. In een vroeger onderzoek werkten wij, op basis van een aantal uitgangspunten vijf dimensies uit om 'wenselijke' preventie-initiatieven op te zetten (Vettenburg et al., 2003; Goris et al., 2007). Deze uitgangspunten zijn: gelijkwaardigheid van alle burgers (Europees Verdrag inzake Rechten van de Mens), volwaardigheid van kinderen en jongeren (Internationaal Verdrag inzake Rechten van het Kind), de mens als individu én als deel van de samenleving, en de mens als actief burger (waarbij via een permanent leerproces burger en samenleving continu in evolutie zijn). Zij vormen de basis van 'wenselijke preventie' en willen garanderen dat elke burger, rekening houdend met zijn sociale verantwoordelijkheid, zoveel mogelijk vrijheid en ruimte krijgt om zichzelf te ontplooiën. Met andere woorden: algemene preventie wordt wenselijke preventie wanneer ze de emancipatie van alle burgers maximaal toelaat. Deze dimensies kunnen ondersteuning geven bij de uitbouw van een preventiebeleid.

Bibliografie

- De Cauter, F. (1990). *Methodiek van de preventieve projectwerking*, Leuven, Acco.
- Gavray, C.; Vettenburg, N. (2007). La délinquance juvénile autorévéllée: le cas de la Belgique. *Carrefours de l'éducation*, 2007, 24, juillet-décembre, 1-21.
- Goris, P.; Burssens, D.; Melis, B.; Vettenburg, N. (red.) (2007). *Wenselijke preventie stap voor stap*. Antwerpen: Garant.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*, Univ. of Calif. Press.
- Huysmans, H. (2007). Tevreden over zichzelf, de buurt en met een gevoel van veiligheid op weg naar een hoopvolle toekomst. In: Vettenburg, N.; Elchardus, M.; Walgrave, L. (red.) (2007). *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 1*, LannooCampus, Leuven.
- Op de Beeck, H. (2009). De betekenis van persoonlijke relaties voor het zelfwaardergevoel van Vlaamse jongeren. In: Vettenburg, N.; Deklerck, J.; Siongers, J. (2009). *Jongeren binnenstebuiten. Thema's uit het jongerenleven onderzocht*, Acco, Leuven/Den Haag.
- Op de Beeck, H. (2010). JOP-monitor brengt subjectief jongerenwelzijn in kaart, *Alert*, 36, 3, 29-38.
- Spiesschaert, F. (2005). *Ervaringsdeskundige in armoede en sociale uitsluiting. Een inleiding tot de methodiek*, Acco, Leuven.
- Vettenburg, N.; Walgrave, L.; Van Kerckvoorde, J. (1984). *Jeugdwerkloosheid, delinquentie en maatschappelijke kwetsbaarheid*, Kluwer, Antwerpen.
- Vettenburg, N. (1988). *Schoolervaringen, delinquentie en maatschappelijke kwetsbaarheid*, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, Leuven.
- Vettenburg, N.; Biermans, N. (1996). *Samenwerking Onderwijs en Welzijnswerk*, Leuven: Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie.
- Vettenburg, N.; Walgrave, L. (red.) (2002). Een integratie van theorieën over persistente delinquentie: maatschappelijke kwetsbaarheid. In: P. Goris & L. Walgrave, (eds.), *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie*, Garant, Leuven, pp. 44-59.
- Vettenburg, N.; Huybregts, I. (2005). Onderwijs aan jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen: reflecties vanuit criminologisch onderzoek. In: Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs, *Onderwijskansen voor jongeren met gedrags- en emotionele problemen: een verkenning*, Garant, Antwerpen-Apeldoorn, pp. 81-100.
- Vettenburg, N.; Elchardus, M.; Walgrave, L. (red.) (2007). *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 1*. Leuven: LannooCampus
- Vettenburg, N.; Melis, B.; Burssens, D.; Goris, P. (2007). Wenselijke algemene preventie. In: Goris, P.; Burssens, D.; Melis, B.; Vettenburg, N. (red.) (2007). *Wenselijke preventie stap voor stap*, Garant, Antwerpen, pp. 35-59.
- Vettenburg, N.; Walgrave, L. (2009). Maatschappelijke kwetsbaarheid op school, *Welwijs*, 20, 3, 3-8.
- Vettenburg, N.; Deklerck, J.; Siongers, J. (2009). *Jongeren binnenstebuiten. Thema's uit het jongerenleven onderzocht*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Vettenburg, N.; Deklerck, J.; Siongers, J. (2010) *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 2*. Leuven/Den Haag: Acco.

Literatuur en websites

95

Literatuur

Adriaenssens, G.; Passot, L.; Pena-Casas, R. (2003). De ondervertegenwoordiging van arme mensen in databanken. In *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid, 2e trimester 2003*.

ATD Quart Monde Wallonie-Bruxelles (2008). *Le droit à l'éducation*.

www.atd-quartmonde.be/Le-droit-a-l-education-l,360.html

Belgisch Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (2006). *Gezondheidsenquête*.

Bouverne-De Bie, M.; Claeys, A.; De Cock, A.; Vanhee, J. (red.) (2003). *Armoede & participatie*. Academia Press.

Campaert, G.; Dierckx D.; Vrancken, J. (2010). *Armoedebareometer 2010 – Decenniumdoelen 2017*. Antwerpen, Oases.

De Boyser, K. (2009). Armoede en deprivatie tijdens de eerste levensjaren: ontbrekende schakel in het armoedeverhaal? In: Vranken, J.; Campaert, G.; Dierckx, D.; Van Haarlem, A. (Red.) (2009) *Arm Europa, over armoede en armoedebestrijding op het Europese niveau*. Leuven: Acco, Oases. Pg. 253-262.

Decreet van 28 juni 2002 betreffende gelijke onderwijskansen. Belgisch Staatsblad, 14 september 2002.

DGOS, UNICEF, Plan België (2007). *Kinderrechten in ontwikkelingssamenwerking*.

http://diplomatie.belgium.be/nl/binaries/brochure_kinderrechten_tcm314-67865.pdf

European Commission, The Social Protection Committee (2008). *Child Poverty and Well-Being in the EU. Current status and way forward*. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.

De Gezinsbond. (2010). *De Gezinsbond zet zich in voor het bestrijden van kindarmoede*.

www.gezinsbond.be/index.php?option=com_content&view=article&id=1482&Itemid=45

Johnson, R.; Van Breen, H. (2008). Armoede en kinderrechten: dierbare kinderen, dierbare ouders. In: Vandenhole, W. (ed.). (2008). *Kinderrechten in België*. Pg. 191-201.

Khan, I. (2009). *An unheard truth. Poverty and human rights*. Norton Publishers.

Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw; CODE. (2010). *Alternatief Rapport van de NGO's over de toepassing van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind*.

www.kinderrechtencoalitie.be/uploads/documenten/Alternatief%20rapport%20Nederlandstalig%20def.pdf

- Kinderrechtencommissariaat (2010). *Armoede en sociale uitsluiting. Visie en voorstellen vanuit een kinderrechtenperspectief*. Advies.
www.kinderrechten.be/IUSR/adviezen//Adviezen_pdf/2009_2010/2009_2010_4_Advies_Armoede_en_sociale_uitsluiting.pdf.
- Koning Boudewijnstichting. (2008). *Armoede en sociale uitsluiting in België*.
www.kbs-frb.be/publication.aspx?id=242016&LangType=2067
- Koning Boudewijnstichting; UNICEF België. (2010). *Participatie van kinderen en jongeren in armoede. Lessen uit de praktijk*.
www.kbs-frb.be/publication.aspx?id=269370&LangType=2067
- Nicaise, I.; Desmedt, E. (red.) (2009). *Gelijke kansen op school: het kan! Zestien sporen voor praktijk en beleid*. Plantyn, Mechelen.
- Observatoire de l'Enfance, de la Jeunesse et de l'Aide à la Jeunesse (2007). *Enquête sur la participation des jeunes âgés de 10 à 18 ans en Communauté française de Belgique*. Brussel.
- Observatoire de la Santé et du Social de Bruxelles-Capitale (2008). *Plan d'action bruxellois de lutte contre la pauvreté. Rapport bruxellois sur l'état de la pauvreté 2008*. Commission communautaire commune.
- Office National de l'Enfance (ONE). (2009). *Rapport Banque de Données Médico-Sociales. Données Statistiques 2006-2007*. Brussel.
- Recht-Op vzw. (2003). *Het dossier, een wapen?*
- Redmond G. (2008). Child poverty and child rights: Edging towards a definition. In: *Journal of Children and Poverty*. 2008 Vol. 14, No. 1. pg.63-82.
- Recht-Op vzw (2005). *Ik ben die oorbel van 2 euro. Verhalen over en door mensen in armoede*.
- Steenkens, K.; Aguilar, L.M.; Demayer, B.; P. Fontaine. (2008). *Kinderen in armoede. Status quaestionis van het wetenschappelijk onderzoek voor België*. Brussel, Inter-universitaire Groep Onderzoek en Armoede, POD Maatschappelijke Integratie.
- Storms, B.; Van Den Bosch, K. (Red.) (2009). *Wat heeft een gezin minimaal nodig? Een Budgetstandaard voor Vlaanderen*. Acco, Leuven.
- UNICEF (2008). *The child care transition: A league table of early childhood education and care in economically advanced countries*. Innocenti Report Card 8, Florence, UNICEF Innocenti Research Centre.
- UNICEF (2005). *Child Poverty in Rich Countries*. Innocenti Report Card 6, Florence, UNICEF Innocenti Research Centre.
- UNICEF (2010). "Dat denken wij ervan. Jongeren die in armoede leven, spreken over hun leven" What Do You Think-Rapport.
www.unicef.be/nl/project-belgium/what-do-you-think
- Vandenhoele, W. (ed.). (2008). *Kinderrechten in België*. Intersentia, Antwerp – Oxford.
- Vandenhoele W.; Vranken J.; De Boyser K. (Eds.) (2010). *Why Care? Children's Rights And Child Poverty*. Intersentia Antwerp – Oxford – Portland.
- Van Robaey, B.; Deduitsche, J. (2010). Gekleurde armoede. In: *KRAX februari-maart 2010*. Pg. 33-34.
- Vranken, J.; Campaert G.; Dierckx D.; Van Haarlem A. (red.) (2009). *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2009*. Acco, Leuven/Den Haag.

Vranken, J.; Campaert, G.; Dierckx, D.; Van Haarlem, A. (Red.) (2009). *Arm Europa, over armoede en armoedebestrijding op het Europese niveau*. Acco, Leuven/Den Haag.

Wilkinson, R.; Pickett, K. (2009) *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. Allen Lane.

Websites

97

Beleidsdomein Welzijn, Volkgezondheid en Gezin, Vlaanderen. Projectfiche 'Bruggen na(ar) 18'.

http://wvg.vlaanderen.be/jeugdhulp/12_oost-vlaanderen/databank_jeugdhulp/deinze-eeklo-gent/IJH-projectfiche%20Bruggen%20na_ar_%2018_Eindversie_Nieuw%20format%20projectfiche.pdf

Europees Jaar van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting.

www.2010againstopoverty.eu/about/?langid=nl

Health Behaviour in School-aged Children (HBSC).

www.hbsc.org

Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind. Nederlandse vertaling van de Concluding Observations.

www.cnde.be/sites/default/files/C.O._IVRK%20NL_1.pdf

POD Maatschappelijke Integratie, Armoedebeleid, Sociale Economie en Grootstedenbeleid. Nieuwsbrief van de POD Maatschappelijke Integratie, Armoedebeleid, Sociale Economie en Grootstedenbeleid.

www.mi-is.be

www.mi-is.be/be_nl/09/pages/echo/echo6.html

Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

www.iph.fgov.be

Aanbevolen organisaties inzake kinderarmoede

99

Leden van de kinderrechtencoalitie

Verskillende leden van de Kinderrechtencoalitie ontwikkelen binnen hun eigen werking ook specifieke acties of publicaties met betrekking tot kinderen en jongeren in armoede.

De Gezinsbond werkt, naast het uitwerken en formuleren van gezinspolitieke standpunten met betrekking tot het voorkomen/bestrijden van armoede, projectmatig aan het bouwen van bruggen naar gezinnen in armoede. Vertrekpunten daarbij zijn: hoe kan de Gezinsbond toegankelijk zijn voor gezinnen die in armoede opgroeien/terecht komen en hoe kunnen mensen uit verschillende milieus elkaar ontmoeten? Hoe kan de Gezinsbond bijdragen tot het empoweren van gezinnen in armoede en het wegwerken van participatiedrempels? Samenwerking met verenigingen waar armen het woord nemen en OCMW's is hierbij eveneens belangrijk. Enkele concrete initiatieven zijn: aanbieden van vorming aan vrijwilligers en medewerkers, informeren en sensibiliseren van leden en bestuursleden, experimenteren op vlak van opvoedingsondersteuning, stimuleren van samenwerking tussen Bondsafdelingen en OCMW's en/of plaatselijke verenigingen van gezinnen in armoede met het oog op ontmoeting en/of samenwerking rond laagdrempelige activiteiten.

www.gezinsbond.be

Het onderzoekscentrum Kind & Samenleving voerde tussen juli 2009 en juni 2010 samen met het Vlaams Netwerk van Verenigingen waar Armen het Woord nemen en het *Réseau Wallon de la Lutte contre la Pauvreté* onderzoek uit naar de beleving van armoede bij kinderen en jongeren. Kind & Samenleving wil een bijdrage leveren aan het onderzoek naar kinderarmoede door de perceptie van kinderen en jongeren over hun eigen situatie te laten weerklinken op alle niveaus en hun rechten op de agenda te zetten in beleid en het maatschappelijke debat.

www.k-s.be

Uit De Marge beoogt als landelijke jeugdwerkorganisatie de emancipatie van maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Uit De Marge ondersteunt particuliere initiatieven, gemeentelijke werkingen en andere werkingen (ingebod bij andere diensten) met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. De missie van Uit De Marge luidt onverkort: Uit De Marge beoogt de emancipatie van

maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren via jeugdwerk en jeugdbeleid. UDM bewandelt daarbij drie sporen die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn: *empowerment*, emancipatie en toegankelijkheid. Het project “Wij tellen mee” van Uit De Marge en haar partners werd door de federale overheid geselecteerd naar aanleiding van het “Europees jaar van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting”. Het project is erop gericht om lokaal de kinderen en jongeren in armoede in dialoog te laten gaan met hun omgeving over thema’s die zij belangrijk vinden, en om op Vlaams niveau het emancipatorisch jeugdwerk met deze kinderen en jongeren te versterken in samenwerking met andere actoren en de overheid.

www.uitdemarge.be

UNICEF België voert in het kader van het thema kinderen en jongeren in armoede verschillende acties uit. De organisatie:

- verricht pleidooiwerk voor een kinderrechtenbenadering van de problematiek;
- verricht pleidooiwerk voor en promotie van participatie, zie onder meer het *What do you think?*-rapport “*Dat denken wij ervan. Jongeren die in armoede leven, spreken over hun leven*” (2010);
- leverde een bijdrage aan de organisatie en inhoudelijke voorbereiding van de Europese Conferentie rond kinderarmoede van 2 en 3 september 2010, die een waardevolle aanzet moet geven tot een Europese Aanbeveling rond kinderarmoede;
- verricht pleidooiwerk en informatieverbreiding rond Report Card 9 (november 2010), die een beeld zal geven van hoe ver de OESO-landen de meest achtergestelde kinderen achterop laten hinken in verschillende domeinen (onderwijs, welzijn, gezondheid...);
- lanceert via de UNICEF-leerstoel Kinderrechten aan de Universiteit van Antwerpen de publicatie “*Why care? Children’s rights and Child Poverty*”.

www.unicef.be

Welzijnszorg vzw is al meer dan 30 jaar actief rond de aanpak van armoede en sociale uitsluiting in Vlaanderen en Brussel. Jaarlijks zet ze een grootschalige campagne op om aandacht te vragen voor de vele mensen die in armoede leven. Telkens vertrekkende vanuit een specifieke en actuele invalshoek, bv. de woon- of energieproblematiek van armen, wordt deze bewustmakingscampagne uitgebouwd. Bovendien spreken zij politici aan op hun verantwoordelijkheden t.a.v. een resultaatgericht armoedebeleid.

www.welzijnszorg.be

Andere Organisaties

De Internationale Beweging ATD Vierde Wereld is een internationale niet-gouvernementele organisatie (NGO) voor armoedebestrijding. Ze werd in 1957 door Joseph Wresinki en de bewoners van een Franse sloppenwijk opgericht en is vandaag in 30 landen verspreid en actief. ATD beschouwt armoede als een schending van de mensenrechten en gelooft ook dat de armsten een specifieke kennis opbouwen die voor een wereld waarin iedereen echt meetelt noodzakelijk is. Die kennis moet zijn weg vinden naar anderen: beleidsmakers, hulpverleners, maar ook gewone burgers. All together for dignity (ATD): daar gaat het in feite om. Ontmoetingen, op weg gaan met gezinnen die in armoede leven en mensen die zich aan hun zijde scharen. Vanuit deze contacten wil ATD bouwen aan een maatschappij waar niemand wordt uitgesloten. Door creatieve en culturele activiteiten probeert ATD ontmoeting, begrip en respect centraal te stellen.

www.atd-vierdewereld.be

Decenniumdoelen 2017 is een samenwerkingsplatform waarin dertien organisaties hun krachten bundelen om de armoede te bestrijden. De initiatiefnemers zijn ABVV, ACLVB, ACV, ACW, Minderhedenforum, Samenlevingsopbouw Vlaanderen, Socialistische Mutualiteiten en socio-culturele verenigingen, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, Verbruikerssateljee, Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, Vlaams minderhedenforum en Welzijnzorg, met steun van Cera.

Samen met de beleidsverantwoordelijken zoekt Decenniumdoelen 2017 naar structurele oplossingen voor een steeds grotere groep mensen. Tegen 2017 moeten er meetbare veranderingen zijn op vlak van gezondheidszorg, arbeid, inkomen, wonen, onderwijs en samenleven. Decenniumdoelen 2017 wil in deze strijd tegen armoede de kinderen en jongeren niet vergeten. Daarom werkt het samenwerkingsplatform samen met de verschillende jeugdbewegingen aan het jaarthema 2011-2012. Spelenderwijs maar ernstig zal dit jaarthema armoede bij kinderen en jongeren onder de aandacht brengen.

www.decenniumdoelen.be

De Koning Boudewijnstichting is een onafhankelijke en pluralistische stichting die op een duurzame manier wil bijdragen tot meer rechtvaardigheid, democratie en respect voor diversiteit. De Stichting is al vele jaren geëngageerd in de strijd tegen armoede en is ook zeer begaan met de problematiek van kinderen en jongeren in armoede. Zij wil zoveel mogelijk partners mobiliseren en op zoek gaan naar gedeelde visies en aanbevelingen in de strijd tegen kinderarmoede. De participatie van kinderen in armoede zien zij als een van de belangrijke instrumenten in die strijd.

- In 2009 lanceerde de Koning Boudewijnstichting de projectoproep 'Kinderen in armoede aan het woord'. Twaalf projecten van armoedeorganisaties over heel België kregen in dat verband financiële steun.
- De Stichting en UNICEF België hebben de ervaringen van zeventien projecten

gebundeld. Met de lessen die uit deze praktijken kunnen worden geleerd, richten zij zich tot initiatiefnemers die een initiatief rond participatie van kinderen en jongeren in armoede willen opstarten.

- De Stichting wil tevens rekening houden met de deskundigheid van professionals die in contact komen met kinderen die in armoede leven, zonder dat armoedebestrijding hun kerntaak is. Met de steun van de Staatssecretaris voor Armoedebestrijding en de POD Maatschappelijke Integratie organiseerde de Stichting tussen november 2009 en januari 2010 twaalf focusgroepen, met professionals uit diverse sectoren.
- *Poverty is not a game* (Ping): educatieve online game van o.a. KBS: www.grin.be/ping. www.kbs-frb.be

Recht-Op stimuleert het onderhandelingsgesprek tussen mensen die in armoede leven, de samenleving en het beleid. Mensen in armoede komen samen in groep om te werken aan structurele veranderingen die hun levenskwaliteit verhogen. Recht-Op wil dat de mensen meer greep krijgen op hun eigen leven. Dit doen ze in het noorden (Dam/Schijnpoort), het zuiden (Kiel) en het oosten (Borgerhout) van de stad Antwerpen. Deze opdrachten voert Recht-Op uit door middel van groepswerking, individuele ondersteuning, vorming en sensibilisering, netwerkverbreding en een jongerenwerking.
www.recht-op.be

Het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen bestaat uit 44 verenigingen die samenwerken met het uiteindelijke doel armoede en sociale uitsluiting uit te bannen. In de verenigingen staan mensen die in armoede leven centraal. Zij nemen er op alle niveaus het woord. Op basis van de ervaringen en de meningen van de mensen maken de verenigingen en het Netwerk dossiers op en stappen daarmee naar overheid en betrokken diensten, in de hoop dat dit leidt tot een beter beleid dat armoede voorkomt en bestrijdt. In het kader van Vlaanderen in Actie en het doel kinderarmoede tegen 2020 te halveren en het Europees jaar tegen Armoede heeft het Vlaams Netwerk ook een standpuntenpakket over de strijd tegen kinderen en jongeren in armoede ontwikkeld, het Netwerk hoopt zo het beleid te inspireren en te ondersteunen in de strijd tegen armoede bij kinderen en jongeren.
www.vlaams-netwerk-armoede.be

Vzw De Link staat in voor de coördinatie van de opleiding en de tewerkstelling van 'ervaringsdeskundigen in de armoede en sociale uitsluiting'. De Link wil mee een antwoord bieden voor de missing link die er is tussen mensen die in armoede geboren worden enerzijds en de aanpak voor armoede anderzijds. Ze wil dit doen door opgeleide ervaringsdeskundigen in armoede en sociale uitsluiting in te schakelen in alle sectoren die met armoede en armoedebestrijding te maken hebben.
www.de-link.net

Onderzoek

Het Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck (CSB) onderzoekt al meer dan 30 jaar de sociale ongelijkheid en het verdelingsvraagstuk in de welvaartsstaat. Het CSB verricht onderzoek naar de volgende kernthema's: armoede en inkomensverdeling; sociale zekerheid en fiscaliteit; Europees Sociaal Beleid; arbeid; gezin; gezondheid; migratie; onderwijs en vergrijzing.
<http://webhost.ua.ac.be/csb/>

Het Hoger Instituut Voor de Arbeid (HIVA) is gespecialiseerd in wetenschappelijk en beleidsondersteunend onderzoek. Het HIVA is een multidisciplinaire onderzoeksinstituting en is verbonden aan de K.U.Leuven. De expertise van het HIVA omvat de onderzoeksthema's arbeid en organisatie; arbeidsmarkt; armoede en maatschappelijke integratie; middenveld en sociale economie; migratie; milieubeleid en duurzame ontwikkeling; onderwijs en levenslang leren; ontwikkelingssamenwerking; verzorgingsstaat en wonen.
www.hiva.be

OASes of de 'Onderzoeksgroep Armoede, Sociale uitsluiting en de Stad' maakt deel uit van de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen van de Universiteit Antwerpen (UA). Onderzoek gebeurt er vanuit twee centrale onderzoeksperspectieven: de studie van mechanismen van armoede, sociale ongelijkheid en sociale uitsluiting; en het onderzoek over de verbanden tussen de sociale en de ruimtelijke dimensie van het samenleven.
www.oases.be

De Vakgroep Sociale Agogiek van de Universiteit Gent is één van de tien vakgroepen binnen de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de Universiteit Gent. Ze is verantwoordelijk voor onderzoek, onderwijs en dienstverlening op het gebied van de sociale agogiek. De sociale agogiek omvat de wetenschappelijke studie en theorievorming over pedagogisch handelen in de bredere sociale context van instituties en praktijken die sociale en culturele ontplooiing nastreven, zoals bijvoorbeeld het (forensisch) welzijnswerk, het sociaal - cultureel werk met jeugdigen en volwassenen, de samenlevingsopbouw, interventies in de sociale, culturele en vrijetijdssfeer.
www.sociale-agogiek.ugent.be

Overheid

Het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting maakt deel uit van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, een openbare dienst die in alle onafhankelijkheid optreedt. Het Steunpunt streeft ernaar de uitroeiing van armoede als prioriteit op de politieke agenda te houden. Het is opgericht door de Federale Staat, de gewesten en de gemeenschappen als instrument in de strijd tegen armoede, bestaansonzeker-

heid en sociale uitsluiting. In overleg met verenigingen waar armen het woord nemen, OCMW's, sociale partners, beroepsmensen uit verschillende sectoren, administraties... formuleert het Steunpunt analyses en aanbevelingen voor de beleidsverantwoordelijken in ons land.

www.armoedebestrijding.be

Over de auteurs

107

Martine Van Limbergen studeerde in 1983 af aan de Rijksuniversiteit Gent als klinisch en ontwikkelingspsycholoog. Ze deed ervaring op in de basiseducatie en de crisisopvang. Ze werkte als opvoedster met mentaal gehandicapte volwassenen in het bezigheidstehuis Emiliani. Na haar aggregatie in 1996 ging ze les geven. Ze werd coördinator van het project tweedekansonderwijs opleiding Kinderzorg van NIVO Brussel. In 2000 verkaste ze van Kuregem naar de Rabotwijk in Gent om er als jeugdwerker en schoolopbouwwerker aan de slag te gaan. In die periode zag ze het belang van Speel-o-theek Pipo als plaats om ouders te bereiken. Toen de middelen voor het schoolopbouwwerk wegvielen, ging ze deeltijds in de spelothek werken. Sinds december 2009 is ze verantwoordelijk voor twee buurtspelotheken: Spelothek Speelvogel in de Brugse Poort en Speel-o-theek Pipo in de Rabotwijk.

Vzw Jong – Rabot/Brugse Poort

Tel.: 09/234 36 53 of 09/375 14 51

martine.vanlimbergen@vzwjong.be

Katrien De Boyser is sociologe en senior onderzoeker aan de Universiteit Gent, in de onderzoeksgroep Macro & Structurele Sociologie waar ze werkt aan het Expertisecentrum Onderzoeks- en Ontwikkelingsmonitoring (ECCOM). Ze is ook verbonden aan het Centrum Ongelijkheid, Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad (OASeS) van de Universiteit Antwerpen. Haar onderzoeksinteresses liggen voornamelijk op het vlak van mobiliteit en stratificatie, armoede bij kinderen en sociaal beleid.

Universiteit Gent, Vakgroep Sociologie

Korte Meer 3, 9000 Gent

Tel: 09/ 264 91 61

katrien.deboyser@ugent.be

Eveline van Hooijdonk studeerde in 2007 af als licentiate in de Wijsbegeerte aan de Universiteit van Gent en volgde ook een lerarenopleiding. Gedurende deze periode als studente was ze actief als vrijwilliger in het jeugdwerk, onder meer in het stedelijk jeugdwerk waar ze ervaring opdeed met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Sinds 2008 is ze als arbeidstrajectbegeleidster en uitvoerder van het project Jobfixing/Jobfixers, gefinancierd door Europees Sociaal Fonds, werkzaam bij vzw Jong. Beide takenpakketten worden uitgevoerd vanuit het Jobkot, wat betekent dat zij het werken aan de basis kan combineren met structureel werk omtrent de problematiek van jeugdwerkloosheid. Uit het ESF-project zijn twee producten ontstaan: 'Jobfixers' (een traject dat jongeren breder informeert over de arbeidsmarkt) en 'Jobfixing' (een vorming en methodiek voor arbeidsconsulenten die jongeren begeleiden). Beide producten vertrekken vanuit een positieve benadering, die zijn oorsprong vindt in de werking van het Jobkot. Deze twee producten zijn nu beschikbaar voor praktische aanwending in het werkveld.

Vzw Jong
Sleepstraat 118 – 9000 Gent
Tel.: 09/ 268 29 75
Eveline.vanhooijdonk@vzwjong.be

Jan Naert is orthopedagoog. Hij werkte in 2001 als trajectbegeleider. Daarna werd hij coördinator van het project trajectbegeleiding van vzw Jong. Hij was twee jaar gebiedscoördinator in de wijken Ledeberg en Nieuw Gent. In 2009 werd hij stafmedewerker van vzw Jong. Hij staat hierbij mee in voor o.a. het kwaliteitbeleid van de organisatie. Het project jobfixing is een verder bouwen op het project trajectbegeleiding dat ooit startte als een experiment binnen vzw Jong. Na vijf jaar is de methodiek algemeen aanvaard als een krachtig instrument in het begeleiden van jongeren op alle levensdomeinen. Het enten van de basisuitgangspunten op het thema arbeid is duidelijk een meerwaarde voor de jongeren die we bereiken.

Vzw Jong
Sleepstraat 118 – 9000 Gent
Tel.: 09/268.29.61
Jan.naert@vzwjong.be

Nicole Vettenburg is doctor in de criminologie. Zij werkte tussen 1978 en 2002 binnen de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie K.U.Leuven waar zij meerdere onderzoeksprojecten uitvoerde met betrekking tot werkloosheid, jeugddelinquentie, onderwijs, onveiligheidsgevoelens, herstelgericht groepsoverleg, fuivenbeleid, preventie e.a. Zij formuleerde – samen met Lode Walgrave – de theorie van maatschappelijke kwetsbaarheid en verrichtte onderzoek vanuit dit perspectief. Sinds 2002 is zij docente aan de Vakgroep Sociale Agogiek van de Universiteit Gent. Naast haar onderwijsopdracht (o.m. rond preventie) coördineert zij het Jeugdonderzoeksplatform (JOP) en begeleidt zij meerdere onderzoeken (o.a. *self-reported delinquency study* (ISR2), *prevention of alcohol abuse among adolescents in Europe*, monitoring antisociaal gedrag en onveiligheidsgevoelens op school). Zij is correspondent voor *European Knowledge Centre for Youth Policy* en van het *European Network* (Council of Europe/ European Commission) en betrokken bij de uitwerking van de European Master in Youth Studies.

Universiteit Gent, Vakgroep Sociale Agogiek
H. Dunantlaan 2, 9000 Gent
Tel.: 09/264 64 02
nicole.vettenburg@ugent.be

De Kinderrechtencoalitie Vlaanderen is een netwerk van niet-gouvernementele organisaties (NGO's) dat wil toezien op de naleving van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK), actief wil bijdragen aan de promotie van de rechten van het kind en actief en constructief wil bijdragen tot het rapportageproces inzake de naleving van het IVRK. Door NGO's samen te brengen en de krachten te bundelen voor overleg, informatie-uitwisseling en gezamenlijke actie creëert de Kinderrechtencoalitie een forum en vormt het een structuur om als gezamenlijke gesprekspartner naar buiten te treden, wat de slagkracht en de impact van de NGO-activiteiten verhoogt. Dit zal op zijn beurt de emancipatie van kinderen ten goede komen. In het kader van het jaarthema organiseert de Kinderrechtencoalitie Open Fora rondom een specifiek thema, waarop mensen uit de academische wereld, ambtenaren, vertegenwoordigers van NGO's, politici en gewone geïnteresseerden welkom zijn voor discussie en overleg. De neerslag van de Open Fora wordt gebundeld in een Kinderrechtenforum. Voor meer informatie over de Open Fora en andere activiteiten kan u terecht op de website van de Kinderrechtencoalitie, waar u zich tevens kan laten registreren voor de maandelijkse digitale nieuwsbrief, of beroep kunt doen op onze databank met een schat aan informatie over kinderrechten.

KINDERRECHTENCOALITIE
VLAANDEREN

KINDERRECHTENCOALITIE VLAANDEREN VZW

Pacificatielaan 5, 9000 Gent | T 09 225 90 25

info@kinderrechtencoalitie.be

www.kinderrechtencoalitie.be

Met de steun van de Vlaamse Overheid